

ВИСОЦЬК:

**із глибини віків
до сьогодення**

Видання 3-є, доповнене

Видавництво
“Волинські обереги”

2018

УДК 908 (477)+94 (477)

***Книга видається за сприяння та на кошти
ДП «Висоцький лісгосп»
(директор Торчило Віталій Федорович)
з нагоди 60-річчя лісгоспу***

Упорядники та редактори видання:

Григорій Яцута, Наталія Рожко, Анатолій Розанович

Висоцьк: із глибини віків до сьогодення. Вид. 3-є, доповн. – Рівне: Волинські обереги, 2018. – 232 с. + іл.

ISBN 978-966-416-596-6

У третє видання внесені зміни і доповнення, пов'язані з зауваженнями і відгуками, що надійшли від височан та інших читачів перших видань, а також враховані зміни в житті Висоцька за минулі роки.

У видання увійшли зокрема: історична довідка про Висоцьк Едварда Руліковського, спогади Гітл Фіалкової про події, що сталися у Висоцьку 9 вересня 1942 року, матеріали дослідження учнів Висоцького шкільного лісництва про ландшафтний державний заказник “Почаївський”, розповідь про найстаріші дерева та ліси Висоцька, про шкільне лісництво та ін.

УДК 908(477)+94(477)

ISBN 978-966-416-596-6

© Видавництво «Волинські обереги», 2018

Дорогі земляки!

Якщо ви бажаєте відкрити для себе справжнє царство незайманої водної та лугової стихії на теренах нашого правічного Полісся і справді доторкнутися до місць найдавнішого поселення людини, не потрібно їхати за кордон. Завітайте у Висоцьк – колиску слов'янської цивілізації. Ви пройдете слідами наших пращурів, що жили тут 6 тисяч років тому і стоянки яких зберігає наша земля. Проїдете водними шляхами, що проходили через Висоцьк і єднали наш край з Римом і Візантією. Відпочинете на берегах легендарного великого Почаївського озера, заночуєте у віковичній заплаві під охороною дубів-патріархів. Помилуєтесь неполоханим царством білих та чорних лелек, сірих та великих білих чапель. Відведете душу в ловлі царя риб Полісся – сома на золотому березі р.Горинь.

Зможете вполювати горностая, мантиї з якого і досі носять королі світу. Досхочу нап'єтеся цілющого хвойного повітря в соснових борах Хиліна та Деревка. Поласуєте журавлиною дрібноплідною на дольодовиковому Климчиковому болоті в Хилінських горах.

Ознайоміться з дубом висоцьким (*Quercus Wysozkiana*), відкритим і описаним у наших місцях дослідником природи де Монтресором.

Якщо ж захочете познайомитись з височанами – гордими, невибагливими і щиросердими людьми, – вам гостинно відчиняться двері кожного будинку. Тут почастують вас запашною картоплею з салом, сиром, грибами чи рибою, духмяними дерунами та тертонами, печенюю з гуски чи качки, тушонкою з м'яса, риби, грибів.

З гордістю розповідатимуть про древню історію Висоцька, похваляться своїм родовим корінням, що сягає князівської та козацької доби.

З радістю проведуть вас казковими урочищами Заріччя чи Полісся.

Здивують вас автохтонними піснями, танцями та хоровим співом.

Проведуть до місць, де зароджувалась Православна Віра, та розкажуть про язичницькі капища, що існували донедавна.

Лише одного вашого перебування у нас буде достатньо, щоб ви назавжди залишилися у полоні Висоцька.

Запрошуємо і вас відвідати наш гостинний і прекрасний край.

Золотий берег річки Горинь у с.Висоцьк. 2005 р.

СИМВОЛКА ВИСОЦЬКА

Повернення символів місцевого самоврядування є не тільки відродженням давньої традиції, а й важливим явищем у формуванні історичної свідомості та культури нашого народу. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» територіальні громади можуть приймати свої герби і прапори. Проведені пошуки не дали змоги встановити, яким гербом користувалося містечко. Тому Українське Геральдичне Товариство взялося за розробку нових символів.

Оскільки давній знак містечка виявити не вдалося, рішенням сільської ради від 31 липня 1997 року № 53 затверджено нові символи. Автори проектів – А. Гречило та Ю. Терлецький.

Герб Висоцька: у синьому полі два срібні горностаї, один над одним.

Прапор Висоцька: квадратне жовте полотнище; на відстані в 1/6 ширини прапора від верхнього та нижнього країв йдуть дві сині смуги (шириною в 1/4 ширини прапора кожна), на яких зображено по білому горностаю, повернутому до древка.

Нові знаки відображають місцеву природу, історичний рід заняття мешканців містечка (полювання та хутові промисли), його розташування (синій колір у гербі та смуги на прапорі вказують, що містечко омивалося з усіх боків водою, а жовті смуги означають мости та греблі).

Герб вписано у декоративний картуш, увінчаний срібною міською короною, що свідчить про колишній міський статус поселення. Прапор повністю відповідає вексилологічним вимогам та історичній традиції і може застосовуватися з додатковим горизонтальним кріпленням як хоругва.

Рішенням Висоцької сільської ради від 27 лютого 2004 року № 104 відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» було затверджено Гімн Висоцька. Текст написав місцевий автор Петро Паливода, а музику – Микола Буткевич.

ГІМН ВИСОЦЬКА

Віками вмиваєшся в славній Горині
У щедрім, веселім, поліському краю.
Ти крапля барвиста в святій Україні,
Шаную тебе я, як волю свою.

Приспів:

Ти, Висоцьку мій зореносний,
І радість, і щастя моє.
Тут батьків поріг непорослий
І перше кохання моє.

Ти – острів маленький у повені пишній,
Де в хвилях гойдаються завжди човни,
Ростуть у садах твоїх яблуні й вишні,
В молочному цвіті красують вони.

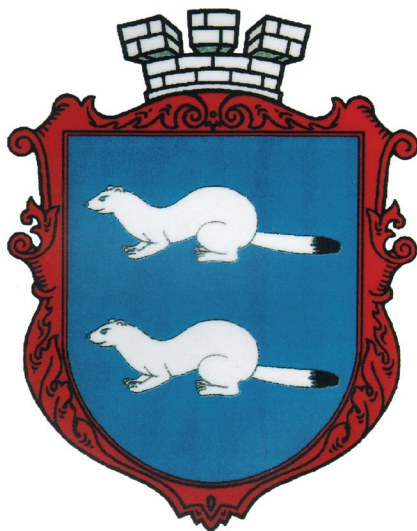
Приспів.

Твій обрій втопає у луках зелених,
Де в лозах співають пісні солов'ї,
А в небі курличчя журавок веселих,
Закоханих в наші озерні краї.

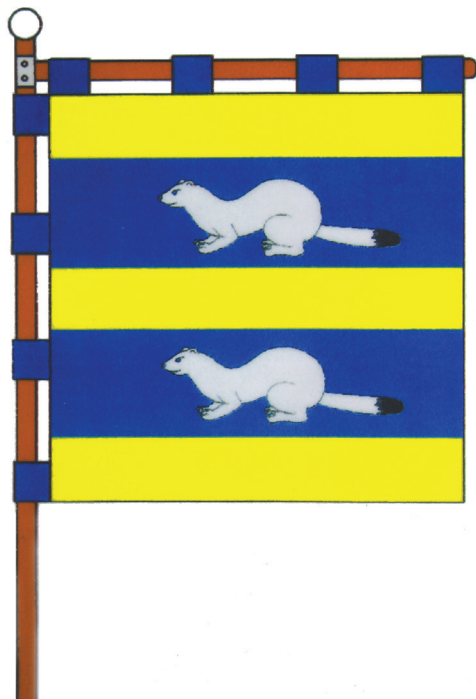
Приспів.

Віками вмиваєшся в славній Горині
У щедрім, веселім, поліському краю.
Із давніх-давен і до світлого нині
Тебе ми шануєм, як волю свою.

Приспів.

Герб та прапор с.Висоцьк

ВИСОЦЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

Площа – 12812,0 га.

Населення – 2952 чол.

Центр – село Висоцьк.

Утворена в 1940 році.

Об'єднує територіальні громади жителів сіл Висоцьк, Хилін, а з 1981 року і село Вербівка.

Розташована в північно-західній частині Дубровицького району Рівненської області.

Природні умови

Територія ради – Західне Полісся в складі Верхньо-Прип'ятської низовини.

Річки – Горинь (86 га), Вир (15,4 га), Старий Случ (13,9 га), Ухчища (14,5 га), Бистринка (5,1 га), Старина (2,7 га), Мала Річка (1,5 га), Серет (1,0 га), Чаква (1,0 га), Струм'є (5,3 га), Горинка.

Озера – 26, в т.ч. Велике Почаївське (58,0 га), Мале Почаївське (7,0 га), Гризаниха (4,5 га), Помарайка (3,7 га), Кривина Велика і Мала (3,3 га), В'юниця (1,2 га), Петрикова Яма (0,6 га), Підсусенська (0,8 га), Вирок (0,7 га), Махніха (0,1 га), Глинища (0,2 га), Посереді (1,6 га), Барцеліха Велика (1,5 га), Барцеліха Мала (0,9 га), Андрусьове Готлібове (1,0 га), Маргулісова бухта (1,3 га), Велінцове, Пчево (1,6 га), Світина (1,3 га), Переріз (1,0 га), Хаїмець, Осовське, Калінського, Удельча, Радунки.

Ґрунти – дерново-підзолисті, торфоболотні.

Рослинний світ – характерний для лісової зони.

Ліси – займають 30% площі. Найбільш поширені соснові, сосново-дубові, сосново-березові.

Луки – займають 12% площі і зосереджені в заплаві р.Горинь – болотисті та справжні.

Болота – займають 5% площі – низинні, переходові та верхові.

Тваринний світ – налічує 304 види хребетних, у т.ч. круглороті і риби – 34, земноводні – 11, плазуни – 7, гніздові та зимуючі птахи – 186, ссавці – 66 видів.

Природно-заповідний фонд

- Ландшафтний державний заказник «Почаївський», площа 712 га.
- Гідрологічна пам'ятка природи республіканського значення «Озеро Велике Почаївське», площа 58 га.

- Висоцький дендропарк, площа 1,5 га.
- Борейків парк, площа 2,5 га.
- Парк дільничної лікарні, площа 5,0 га.
- Гори Хилінські, площа 105,0 га, повністю заліснені в 1950-х роках, з багатою флорою і фауною. Там розташоване верхове болото «Климчикове» з природними зарослями журавлини дрібнолистої. Наприкінці XIX ст. відомим мандрівником Владиславом де Монтресором тут вперше було ним зустрінуте таке дерево, як вільха зелена та дуб *Quenkus pedunculata* (*Wysockiana*).

Про дерева Висоцька

Для Висоцька (Височка, Вишограда), заснованого більш як тисячу років тому в непрохідних лісах Полісся, характерною особливістю є наявність природних дубових лісів. Ще й до сьогодні неподалік Висоцька збереглися залишки реліктової заплавної поліської діброви з могутніми деревами дуба черешчатого (в межах Висоцького державного заказника). Питання збереження цієї унікальної пам'ятки природи порушувалося ще у 1959 році перед Висоцькою районною радою.

За переказами місцевих жителів, саме непрохідні дубові ліси, що оточували Висоцьк разом з безліччю озер та річки Горинь з притоками, давали надійний захист від ворогів і слугували надійним та довговічним будівельним матеріалом. Човни-довбанки і донедавна були надійними плавзасобами для височан. Двоє їх зберігається в музеї історії села. А знайдені вони були на дні річки Горинь. Вік їх сягає більше як 200 років.

Ще в 1895 році відомий польський краєзнавець Едвард Рулік-ковський у своєму дописі до Словника Географічного Королівства Польського та інших країв слов'янських, відзначав, що поблизу Висоцька (в Хилінських горах) ростуть рідкісні дерева такі, як вільха зелена та дуб висоцький.

До речі, відомий мандрівник Владислав Монтресор саме у Висоцьку зустрів його вперше і описав його, давши при цьому йому назву «висоцький».

Ольос, ольс в Калінові (вільховий ліс, переважаючою породою якого є вільха зелена) був вирубаний на початку 50-х років XX століття, а у 80-х роках проведена меліорація (осушення) цих земель на площі понад 150 га. Зараз це розпайовані сіножаті височан.

Роки і століття не були милостивими до висоцьких реліктових борів та дібров. До сьогодні в селі збереглися лише поодинокі дерева,

свідки легендарної історії Висоцька. Зокрема в Борейковому парку, створеному на території давньоруського городища IX-XIII століття у 1805 році, ще й донині росте Модрина європейська (чотири дерева). В природних лісах у нас вона не проростає. Найстарішими деревами у Висоцьку місцеві жителі вважають два дерева липи дрібнолистої, що ростуть біля Свято-Успенської православної церкви поряд з давньоруським городищем. За місцевими переказами, вони ровесниці першої православної церкви у Висоцьку, збудованої володарями його князями Соломарецькими у 1639 році. Вік їх сягає понад 470 років. Ясен звичайний перед церковною брамою приблизно такого ж віку. Ровесника давньоруського городища дуба черешчатого місцеві вандала знищили недавно. Він був розміщений над кріпосним ровом і своїм патріаршим виглядом дратував очі злочинця. Не обминула лиха доля і старезного ясена однолистяного в Борейковому парку. Кілька років тому поглинувся над ним невідомий вандал, розпаливши багаття у величезному дуслі дерева, заповненому порохнявою, і він загинув.

Така участь спіткала і віковічні липи, що росли на території місцевого лісгоспу. Вони, за переказами місцевих старожилів, були залишками діброви, де знаходилося язичницьке капище.

На вулиці Підвисоцькій біля садиби Нагорної Тетяни Іовни росте в'яз шорсткий, якому понад 200 років.

На заплавах луках по обидві сторони річки Горинь зустрічаються поодинокі екземпляри дуба черешчатого. Їх налічується понад 120. Найстаріші з них ростуть неподалік Громлів'я (Громівля). Це ще залишки Висоцької заплавної діброви. Найстарішому з них понад 500 років. Про це свідчать місцеві перекази.

Завдяки турботам висоцьких лісівників та місцевих жителів 100 га такої діброви залишилося і до сьогодні між селами Лютинськ та Велюнь та знаходяться в заповідному фонді лісгоспу.

*Гідрологічна пам'ятка природи
республіканського значення
“Озеро Велике Почайвське”
площею 58,0 га*

*с.Висоцьк.
Борейків парк площею 2,5 га,
закладений в 1805 році*

*Давньоруське
городище
IX-XIII ст.
с.Висоцьк.
Замкова гора.
2005 р.*

Ландшафтний державний заказник “Почаївський”

Є просто храм,
Є храм науки,
А є ще природи храм
З лісами, що простерли руки
Назустріч сонцю і вітрам.
Святий цей храм
Цілодобово для нас відкритий в кожна мить,
Заходь, сиди, будь серцем чуйний,
Хай і тебе він освятить.

Прекрасна наша голуба планета. Єдина жива серед мертвих світів. Ми отримали в спадок невимовно прекрасний і багатообразний сад. Щастя – бути з природою, бачити її, розмовляти з нею. Краса її Величності не може не бентежити душу.

Коли виїжджаєш на лоно природи і спостерігаєш, як усе живе жадібно підставляє себе під сонячне проміння, купається в ньому, коли дивишся на квітучі луки чи обережно підступаєш до таємничого болота, чуєш пташиний спів у лісі чи стоїш біля джерела-животоку, – тоді особливо виразно відчуваєш, яка прекрасна наша Земля. Кожен її куточок.

І, мабуть, немає на світі іншої теми, яка б так хвилювала людські душі, як оця. Скільки мальовничих куточків ваблять людей своєю чарівністю. Найчастіше уві сні ми мандруємо джунглями Амазонки, африканськими саванами й засніженими просторами Антарктиди. Але далеко не кожному вдалося здійснити ці мрії. А от мандрівка краєм, де ми живемо, – цілком реальна. І головне – вона не лише захоплююча... Ви не зустрінете екзотичних, велетенських – до метра в діаметрі – квітів, не побачите пташку розміром з метелика і метелика – розміром з пташку.

Гармонія і краса не обминули природу Дубровиччини, зокрема нашого рідного села Висоцьк. Таке багатство, таке різноманіття на порівняно невеликій території не скрізь знайдеш на Рівненщині. Бо є у нас віковічні дубові діброви, безкрайні луки, блакитна гладінь озер та річок.

Варто від'їхати на північ від нашого села, заглибитись у ліс, пройти через стіну струнких сосен та ялинок, білокорих берізок, крислатих дубів, прослухавши різноголосий хор пташиної дрібноти, що дзвенить навкруги. Перед очима відкривається мальовнича гладінь лісового озера, що має назву Велике Почаївське. І відразу розумієш: оце і є справжня, неповторна краса – тиха, довірлива і велична.

Хороше посидіти у погожий вечір чи в час ранкового туману біля озера, коли все єство огортає якийсь особливий, мрійливий настрій. З протилежного берега лунуть гортанні звуки птахів, поруч, у зарослях осоки, бавиться тепловія. Вода тихесенько хлюпочеться біля берега, обмиваючи коріння старих сосен, які, здається, ось-ось пірнуть під воду. Вода в озері темна, непрозора. Немовби щось ховає під собою і не хоче показувати людям.

Не одне покоління височан розповідає трагічну легенду, пов'язану з Почаївським озером, фрагмент якої описаний в “Історичній довідці про містечко Висоцьк” з словника географічного Королівства Польського та інших країв слов'янських Едуарда Рулікowsького, виданого в місті Варшава 1895 р. (переклад на українську мову здійснено Самуїлом Микитовичем Мальком, уродженцем Висоцька, відомим політичним та військовим діячем Польщі, маршалом Війська Польського).

“...Коло села Річиця, яке належало до Висоцького ключа, знаходяться два великі озера. Вони об'єднані каналом. У глибині їх можна натрапити на палі дерева, що, правдоподібно, були слідом старих прибережних поселень. Науковцями вони ще не досліджені. За місцевими легендами, тут існувала в давнину оселя “Почаїв”, яка за гріхи і злочинство жителів запала в землю разом з церквою, а безодню покрили води озера. Кожного разу на Великдень, як розповідає легенда, з глибини озера долинають церковні дзвони і жалібні стогони.

З археологічних пам'яток часто можна знайти тут намиста з червоного сланцю. Були це амулети, яким поклонялося і носило на шії місцеве населення...”

В 1975 році Велике Почаївське озеро було взято під охорону. Через 5 років пам'ятку природи піднято до рангу ландшафтного

заказника “Почаїв” республіканського значення (знаходиться на території Висоцького держлісгоспу). Територія заказника разом з усіма об’єктами природи, що на ній знаходяться, становить площу 927 га. Головним його завданням є охорона і збереження болотного масиву і двох мальовничих озер: Великого і Малого Почаївського загальною площею 79 га, а також усього комплексу рослинного світу, які мають значне естетичне, краєзнавче і гідрологічне значення для Західного Полісся, підтримання загального екологічного балансу в регіоні.

Озера дуже мальовничі і по-справжньому унікальні. Береги Великого Почаївського озера низовинні, дно слабозамулене, торф’яне. Вода темна, майже непрозора з підвищеним вмістом гліцерину. Прибережно-водна рослинність, яка утворює вузьку смугу, представлена угрупованнями з очерету, невеличкими фрагментами скупчень латаття сніжно-білого (занесені до “Зеленої книги України”).

Навколишні краєвиди Великого Почаївського озера є суто поліськими.

Більшість території займають болота. На північний захід розкинулися типові чорновільхові ліси з крушиною в підліску. Трав’яний покрив складають вологолюбні види. Подекуди високо піднімаються пухнасті волоті куничника сіруватого, купає у нерухомій воді товсте, але всередині порожнисте стебло цикута. Це її настоєм, за легендою, отруївся Сократ. На підвищеннях буйно розростається папороть болотна, із заростей якої визирають брунатно-червоні пониклі квіти вовчого тіла. Рослини густо переплітаються між собою, закривають гілки і стовбури повалених дерев, розростаються навколо трухлявих пнів.

У трав’яному покриві ховають свої розетки росички – круглолиста та більш рідкісна – середня.

Рідкісні для України рослинні угруповання боліт у Почаївському заказнику займають найзначніші площі. Розріджені невисокі сосни. Під ними густі зарості багна, від різкого запаху якого паморочиться голова. Люди здавна шанують цю рослину: вона цілюща, допомагає лікувати астму.

Під ногами стелиться красивий, різноколірний килим сфагнового моху – бурий, зеленкуватий, червоний. Росте пухівка піхвова – “смикавка”, як її називають. Смикнеш – і залишишься в

руці жмут жорсткого листя. Колись із нього робили щітки, якими білили хати.

На сфагнових купинах поодинокі піднімаються стебла маленького вічнозеленого кущика з космічною назвою – андромеда.

По моху, місцями дуже рясно, простяглися пагони журавлини звичайної (іноді можна побачити і рідкісну журавлину – дрібно-плодну), один з найцінніших скарбів природи Рівненщини. Журавлина місцями переважає над іншими рослинами, її ниточки-стебельця наче зіткали моховий килим. Кількість ягід вражає. На одному квадратному метрі їх налічується в середньому 150-250 штук. За вмістом органічних кислот та цукрів вона прирівнюється до субтропічного плоду – лимона, а вміст у ній вітамінів С, А, В₁, В₂, Р, РР значно вищий. Плоди журавлини мають і антисептичні властивості: її вживають (сік і морс) як протигарячковий засіб при ревматизмі, ангіні та ін.

Наші односельці давно розпізнали цінні властивості журавлини, ягоди якої мають здатність до самоконсервації: довго зберігаються свіжими, не пошкоджуються грибками, не втрачають своїх якостей навіть після проморожування.

Почаївські озера заболочуються. На берегах утворилися плави різної ширини. Тут знайдено дуже рідкісний вид моху – сфагнум побережний.

Широко розповсюджена вздовж болотистих угідь заказника верба – ламка – свою назву отримала через високу ламкість гілок, які ламаються під вагою середнього за розміром птаха.

В заказнику верба добрий кормовий біотоп для багатьох великих звірів: лося, бобра, зайця-біляка.

Добре слугують верби болотам та озерам заказника. Вони пускають далеко в землю коріння. Захищають від розмивання водою береги.

Верба – природний фільтр. Влітку під вербою найпрохолодніше, бо вона містить найбільшу кількість води в кроні. Влітку з листя навіть падають краплинки прохолодної роси. Так виник вислів «плакуча верба».

Зацвітає верба рано навесні. Вона разом із рослиною болота – пухівкою – найбільший медонос у нашій місцевості.

Спостереження, проведені учнівським лісництвом, показали, що в заказнику на болотах вербові кущі перетворились у сухі і старі зарості, малопридатні для харчування тварин. Причиною цього явища є те, що проводились осушувальні роботи поблизу території заказника. Хоча на території заказника осушення боліт не відбувалося, все ж на болотах верба з часом старіє і зникає.

Глибокі води озера (місцями глибина досягає до 15 метрів) мають багату іхтіофауну. Зустрічаються соми, як виняток, адже вони мешканці річкової фауни. Старожили розповідали, що були виловлені соми – велетні, вагою до 45 кг.

Озера є місцем мешкання водоплавних птахів та відпочинку перелітних птахів. Проведені спостереження показали, що на території заказника гніздяться дикі качки.

Чирянка мала *Anas strepera* – Чирок-свистун. У шлюбному вбранні голова і шия каштаново-руді, через око і бік шиї проходить темно-зелена із металевим блиском широка смуга, боки тулуба сірі, дзьоб темно-сірий, ноги оливково-сірі. У позашлюбний період оперення буре, пера спини і боків тулуба, верхні покриви пера крил зі світлою облямівкою. Над оком нечітка біла «брова», груди, черево білі. У самців деркотливий свист «хра-юк», у самиць – тихе кахкання. З води злітають легко, вертикально, пірнають рідко. Восени утворюють зграї.

Нерозень *Anas strepera*. У шлюбному вбранні голова і шия бурі з темними рисками, низ голови, шия спереду світліші, спина бурувато-сіра, воло темно-буре з білою хвилястою строкатістю. З води злітає майже вертикально, пірнає рідко. Під час міграції і в місцях зимівлі тримається поодинокі або невеликими зграями. Самець подає носові звуки, подібні до крякання, та свист, у самок голос вищий за тональність і різкіший.

Північна частина заказника зайнята старим лісом. Вишумовують величні півстолітні сосни, що майже у піднебессі увінчені вічнозеленими кронами. Під ними ростуть крушина, вільха чорна, горобина. Смарагдовий килим папороті з острівками рожевого вересу встилає міжсосновий простір. Під наметом дерев густі зарості чорниці. Рідше на сонячних галявинах трапляються невеличкі сімейки бруслици, жовтіють квіточки перстача прямо-

стоячого, відомого під назвою – калган, властивості якого не поступаються відомому китайському женьшеню.

Серед рослинності заказника переважають на диво стрункі коричнево-брунатні колони сосни звичайної. Хоча “звичайність” їх можна оспорити. Хімія черпає з цього “звичайного дерева” майже готовий продукт – ароматну смолу. З одного дерева збирають до 2-4 кг смоли, а з неї отримують скипідар і каніфоль. Без каніфолі, як відомо, і мило не милиться, і папір не тримає чорнила, і скрипаль не грає на скрипці, і садівник не виростить саджанець. Навіть повітря в сосновому лісі зцілює хворих і ослаблених людей. Білки і птахи ласують сосновим насінням, яке вміло витягують із шишок. Соснові корені захищають озеро від замулення та закріплюють сипучі піски в заказнику. І вже через 10-20 років на закріплених пісках буде гарний ліс.

Багата фауна Почаївського заказника. Досить розповсюджений бобер річковий; численні мишоподібні гризуни – полівки звичайна, темна, чагарникова, пацюк сірий, щур водяний, миші лісова, польова та маленька; є білка. Із зайцеподібних найбільш поширеним тут є заєць-русак. Серед хижаків найчастіше зустрічаються лисиця звичайна, вовк. З парнокопитних тут мешкають свиня дика, козуля європейська, лось.

Зокрема збір матеріалів про козуль здійснювався шляхом вивчення поїдів цих тварин на території заказника (протягом року, разом із лісничими держлісгоспу). Козулі поїдають не все підряд. У березні виходять на випас, де знаходять зимову зелень та рослини з ранньою вегетацією.

Із деревних рослин поїдають – дуб, ясен, осики, сосну та ін.; із кущових порід – калину, бузину, крушину. Протягом літа листя цих рослин об’їдається повністю. Козулі ніколи не пасуться на суцільних ділянках. Вони обирають лише окремі, найсоковитіші частини рослин – листочки, молоді пагони, прикореневу поросль. Суху траву козулі майже не споживають. Вони повертаються до неї взимку і копитять з-під снігового покриву. Взимку добувають з-під снігу жолуді, охоче поїдають верес.

У багатосніжні зими козуль підгодовують. Їм викладають віники із осики, верби, полину.

В останні роки чисельність козуль зменшилась. Об'єктивно пояснити це явище можна тим, що ця тварина недостатньо охороняється, тому змушена «розраховуватись» за всі недоліки господарювання людей. В пошуках їжі козулі мігрують за межі заказника. Внаслідок лісогосподарських рубок збіднюється їх кормова база.

Є в нашому заказнику представники багатой фауни – лосі, які довірилися людям як справжнім друзям природи.

У них немає постійного місця проживання. Харчуються болотною рослинністю, зокрема осокою, гілками дерев. Безперервне мігування лося заболоченими місцями дає можливість уникати переслідування ворогів.

На жаль, не всі друзі у лосів з-поміж людей. Чи то жадоба до дармової наживи, чи то запал мисливської розбещеності, та все доводиться чути, що десь поранили сохатого.

Серед краси Почаївського заказника місцями можна натрапити на старі згарища: блискавка запалила дерево або хтось необережно кинув тліючий недокурок. Болото горіло не раз. Є “рани”, які утворилися 20 років тому, і сліди згарищ поступово, але повільно відновлюються. Такі місця вже заросли березою та вересом. А є і свіжі “рани”, які печуть душу. Так два роки тому горіли торфовища поблизу заказника, які завдали шкоди рослинності навколо озера.

Ліси, озера, луки, річки... одвічна краса природи. Та чи ж вічна вона? Чи буде отак і завтра, і завжди, через роки, століття? Побоювання ці небезпідставні. Чимало лиха навколишньому середовищу заподіяло людство. Проведена меліорація боліт, у результаті якої додалися тисячі гектарів сільськогосподарських угідь, натомість зменшилися запаси журавлини. Адже охороняючи зарослі журавлини, людина дбає не лише про себе, а й про численне птаство, яке нею годується, зокрема журавлі.

Вирубані ліси, понівечені дерева, забруднені ріки... Людина активно впливає на природу. І цей вплив не завжди бажаний.

А тут ще й Чорнобиль. 20 років минуло відтоді. Не війна, не орди чужинців прокотилися по нашій землі. Це мирний чорнобильський атом, що мав служити людині, приносити у наші краї

енергію, процвітання, щастя... А натомість?! Руїнація, радіація, смерть і пустка.

Сьогодні чи не кожний екологічний мітинг завершується вимогою знайти і покарати винних. У кожного з нас не винен він сам, а неодмінно хтось інший.

Чим стане наша Земля завтра – потворною красунею чи прекрасною потворою? Все залежить від нас! Тож будьмо не тільки добрими один до одного, а й до природи.

Щоб зберегти заказник для майбутнього покоління, учні шкільного лісництва поставили собі за мету зберегти його флору. В шкільному відділенні розсадника доглядають за посівами сосни звичайної, дуба черешчатого та проводять селекційну роботу. Беремо активну участь у заготівлі насіння рослин. Учні гуртка “Умілі руки” виготовили на замовлення держлісгоспу 350 шпаківень, частину яких розмістили в Почаївському заказнику. Слідкуємо за мурашниками, огороджуємо їх. Разом з працівниками Висоцького держлісгоспу утримуємо територію заказника в доброму стані. Проведені акції: «Чиста вода» – не допускаємо забруднення водойм, самовільного випасу та прогону худоби берегами озер; «Чисте довкілля» – самовільного влаштування місць для відпочинку, стоянки автотранспорту.

За рішенням Держуправління екологічної безпеки Рівненської області дозволено використовувати територію заказника в оздоровчих, рекреаційних, освітньо-виховних цілях. Тому створені зони для відпочинку людей. Учні шкільного лісництва допомогли працівникам держлісгоспу облаштувати місця відпочинку, а саме: створили зони для безпечного розкладання вогнища, відвели зони для збирання сміття. Слідкуємо, щоб не було стихійних сміттєзвалищ.

На границях заказника встановили охоронні щити, аншлаги, які сповіщають населення про заповідність та правила поведінки в заказнику, опис значення заказника.

Започаткували Червону книгу Почаївського заказника.

Рідкісні рослини:

Верба лапландська, верба чорнична, береза пухнаста, вільха сіра, андромеда, молодильник озерний, звіробій сланкий, осока дводомна, папороть болотна, образки болотні, розрив-трава, росичка круглолиста, росичка середня, ситник бульбистий, сфагnum побережний.

Рідкісні тварини:

Лелека чорний, журавель сірий, чапля біла, кіт лісовий, бобер, видра, горностай.

Клімат – помірно-континентальний, середньорічна температура – 6,9 градуса, середньорічна кількість опадів – 680 мм, сніговий покрив – до 0,20 метра, максимальна глибина промерзання – 0,9 м, напрям вітрів – південно-східний влітку, взимку – північно-західний.

Рельєф – рівнинно-хвилястий, дещо розчленований, із загальним нахилом у північно-східному напрямку. Абсолютні відмітки поверхні: 54,6 м-137,3 м-46,8 м.

Природні ресурси:

Землі всього: 12812,0 га, в т.ч. сільськогосподарські угіддя – 4476,0 га, з них рілля – 1747,0 га.

В оренді сільськогосподарського приватного підприємства “Злагода” – 3722,6 га.

Ліси всього: 6893,0 га, в т.ч. у користуванні державного підприємства “Висоцьке лісове господарство” – 5811,2 га. У користуванні ВСК “Лісотехнік” – 1081,5 га.

Родовища торфу – 1137,5 га. Водні ресурси – 509,2 га. Піски – 105,0 га.

Радіаційнозабруднені землі – 986,0 га.

Едвард Руліковський

**ІСТОРИЧНА ДОВІДКА
ПРО МІСТЕЧКО ВИСОЦЬК
ІЗ СЛОВНИКА ГЕОГРАФІЧНОГО КОРОЛІВСТВА
ПОЛЬСЬКОГО ТА ІНШИХ КРАЇВ СЛОВ'ЯНСЬКИХ
(м.Варшава 1895 рік)**

Переклад на українську мову здійснено за сприяння Самуїла Микитовича Малька, уродженця Висоцька, відомого політичного та військового діяча Польщі. Переклад здійснено в 1986 році.

Висоцьк, відомий під назвою Вишоград, – містечко над річкою Горинь, Ровенський повіт.

Висоцьк віддалений від Житомира на 330 верст, на 130 верст від Рівного, на 3 версти від станції Висоцьк Поліської залізничної дороги (Віленсько-Ровенської).

Має 217 дворів, 1702 православних мешканці, 13 католиків, близько 100 євангелістів, багато жидів.

Містечко має свою церкву Успіння Пресвятої Богородиці, яка побудована з дерева на мурованому фундаменті в 1877 році, народну школу, жидівську божницю і головне правління (волесть).

Тут відбувається п'ять ярмарків на рік, в основному сільськогосподарських знарядь і плодів. Гміна охоплює 16 місцевостей, які мають 518 будинків і 5184 мешканці. Селянам надано право земельної власності на 13560 десятин (5540 десятин орної) землі. Також у межах гміни є 53142 десятини великої земельної власності і 385 десятин церковної. Вся територія гміни охоплює 67087 десятин земель (7776 десятин орної землі) і має 7768 мешканців.

Станція Висоцьк Віленсько-Ровенської залізниці, яка міститься між станціями Горинь і Дубровиця, віддалена на 3806 верст від Вільна і 129 верст від Рівного.

З одного боку Висоцьк омивають води р.Горинь і її притоки Баламутки, а з другого боку – річка Сирет, утворюючи ніби острів, який із землею поєднують мости і греблі.

На високій, людськими руками насипаній горі, височить двір (колись замок), і саме цій горі завдячує місцевість свою назву. З лівого боку Горині, де лежить сам Висоцьк, околиця називається Заріччям, права – Поліссям. Обидві околиці являють собою рівну, лісисту низовину. На Заріччі зустрічаються, однак, велика площа польна. В непрохідних лісах так званого Полісся розкинулись рідко села. Луки біля річки багаті на сіна і жирні пасовиська. Земля, перемішана з глиною і піском, – врожайна. Тут добре родить жито, пшениця, просо, гречка, льон і картопля.

Багаті поклади залізної руди знаходяться в різних місцевостях.

Ліси тут перетинаються струмочками, болотами. Ці болота мають місцеві назви “Морочно” і “Гадо”. Вони відрізняються тим, що перші мають дно піщане, а другі – чорноземне. Назва “Гадо” походить від старослов’янської мови і означає “чорне”. Тільки в деяких назвах сьогодні можна зустріти старий вираз, такий, як “галка” (птаха), Галич (місто) і “гадо” (болото).

Серед низин зустрічаються невеликі підвищення, ряд яких має назву “гори Хилінські”. Є багата флора, яка має свої надзвичайні риси. Деревя, які тут ростуть, не з’являються в жодній місцевості, як наприклад: Вільха зелена (*Alnus glytunosa*). Це дерево перший раз зустрів відомий мандрівник Владислав Монтресор, і *Quekcus pedunculata*, якого теж назвав “*Wysockiana*”.

Янтар (бурштин) у невеликих окрушинах є у Гориню в багатьох місцях.

Ліси завжди були першою основою заселення.

Також пам’ятки з кам’яного віку розкидані по околиці, що свідчить про споконвічне заселення цих сторін.

У стародавні часи люди шукали тут пристановища. Наружевич розповідає, що Кастан Корженьовський, дідич Століна, розташованого поблизу Висоцька, подарував для фізичного

кабінету Станіслава Августа виготовлені з каменю молоток і долото, які були знайдені в Століні під час копання колодязя (вставка до Герм. Таціта, т. 1,12).

Коло села Річиці, яке належало до Висоцького ключа, знаходяться два великі озера. Вони об'єднані каналом. У глибині їх можна натрапити на палі дерева, що, правдоподібно, були слідом старих прибережних поселень. Науковцями вони ще не досліджені. За місцевими легендами, тут існувала у давнину оселя “Почаїв”, яка за гріхи і злочинство жителів запала в землю разом з церквою, а безодню покрили води озера. Кожного разу на Великдень, як розповідає легенда, з глибини озера долинують церковні дзвони і жалібні стогони.

З археологічних пам'яток часто можна тут знайти намиста з червоного сланцю. Були це амулети, яким поклонялося і носило на шиї місцеве населення, а розсіяне воно густо по цілому краю від Прип'яті аж до Дніпра і його приток Ірпіня, Росі, Роставиці.

В давнину побережжям Гориня володіли слов'янські племена. Околиці Висоцька заселені, однак населенням мішаним, були ніби граничною межею, перехідним пасом від роду древлянського до роду дреговичанського. Назва села Грані, поблизу Дубровиці, здається, є саме пам'яткою цих двох слов'янських племен.

Відомо з історії, що вже в XI столітті серед тубільних племен почали ширитися розбоєм удільні варязько-руські князі, про яких згадки розкидані в літописі вже за 1116 рік. Русь управлялась удільно, і тому вже тоді на цих захоплених землях князі з династії Рюриків віддавали перевагу своїй території, названій “Погоринські городи”, що лежали між Горинем. Серед них були: Городна (кілька миль від Висоцька), де засів на престолі рід Всеволодка Володимировича, який князував тут від 1116 по 1182 роки (Іпатіївський літопис), далі над Горинем – Дубровиця, ще далі над тією річкою – Степань, і нарешті – Пересопниця і Дорогобуж.

Початки самого Висоцька важко дослідити, але здається, якщо ця місцевість вже тоді існувала, то була частиною Дубровицького району.

Острівне положення Висоцька давало повну безпеку від несподіваного нападу і, ніби укріплене природою, могло бути бажаним сховищем для тих, хто хотів у ньому осісти. Тому цілою дубровицькою околицею володіли наприкінці XII століття дубровицькі руські князі. Серед них відомі в історії князі – князь Гліб Юрійович, правнук Михайла Святополка, який брав участь у голосній переможній Єрельській битві Святослава Всеволодовича в Київському князівстві з половецьким ханом Кобяком. Інший дубровицький князь Олександр став не менш відомим своєю смертю в 1224 році над річкою Калкою, де русини від монголів понесли кривавий розгром. Князь Олександр разом із братом Андрієм і князем Мстиславом Мстиславовичем, потрапивши в руки ворога, загинули мученицькою смертю. Після загарбання Русі монголами зникли надгоринські гради. Згодом, коли Литва вигнала татар і стала спадкоємицею руських земель, знову надгоринські гради почали підніматися з руїн.

Також знаходимо відомості, що у XV столітті Дубровиця вже була коронною волостю, якою від імені господаря управляли намісники. Знаємо, що таким намісником в 1476 році був Тимофій Володимирович, князь Масальський.

Невдовзі село це дісталось в дарунок князям Ольгіймунтовичам Гольшанським. Воно стало досить велике, займало давню територію князя Дубровицького. До нього входили так звані “дзвін” Дубровицький (слово “дзвін” в даному випадку означає “парафія, ключ”) зі Століном, Сеховом (сьогодні Томашгород), Стрільськом, Курашем і Висоцьком. Немає відомостей про те, якому з князів Гольшанських було подароване це село і в якому році. Треба припускати, що ці добра міг отримати хіба Іван, князь Гольшанський, син Юрія, внук Семена Івановича, званого “лютим”, який був тестем Владислава Ягелли (Нарбут, хроніка Биховця), а правнук Івана Ольгіймунтовича за дорученням князя литовського Вітольда був київським намісником (1379-1401 рр.). Таким чином, рід князів Гольшанських був знатний і до того ж чисто литовський. Свій родовід вони вели від литовського князя Рамунта, син якого Гольша заснував оселю, дав їй назву від свого

імені – Гольшани, обрав її за головне поселення. В гербі вони мали назву “Hircocentaurus”.

Дубровиця і Висоцьк з огляду на своє положення були замкнуті і відокремлені. Однак завдяки Гориневі, який був для торгівлі вигідним шляхом, у цих місцевостях на той час протікало жваве життя і розквітала торгівля. Доказом є знайдені у Висоцьку та його околицях стародавні римські монети. Але й пізніше Горинь мав чимале торгівельне значення, будучи єдиним водним шляхом, який полегшував зв'язок між Литвою і Волиню. І для мандрівників, у зв'язку з відсутністю в цих околицях доріг, ріка також була єдиним шляхом. Цим шляхом в 1496 році вирушили в дорогу і посли від воєводи волоського, ідучи в Москву до царя Івана Васильовича, про що довідуємося з охоронної грамоти, виданої їм великим литовським князем Олександром Ягеллончиком. У грамоті визначалася дорога через Брацлав, Корець, Домбровицю, Пінськ до московського кордону (Яблоновський. Волоський звіт, частина II, сторінка 63). Сталося це вже після нападу Мендигирея на Київщину (1483 р.), яка була спустошена. Пробратися послам через опустілий на той час край було дуже важко і небезпечно, чого не було на Поліссі, яке вбереглося від татарської навали.

Саме цей Іван, князь Гольшанський, перший, мабуть, володар великого дубровицького двору, за участь у змові короля разом із князем Михайлом Омельковичем був страчений в Києві 30 серпня 1481 року (Данилович. Скарбець дипломатичний). Мав він двох синів – Георгія і Юрія. Перший мав у володінні Глуськ, а другий, молодший, – Дубровицю. І саме Юрій першим почав писатися Гольшанським-Дубровицьким. Під час панування цього князя Дубровиця і околиці почали розвиватися. Села стали осілими, а селяни видирали у лісу землі під поля. Непродуктивний досі Висоцьк розрісся і став досить великим селищем. Юрій, якому сподобалася ця місцевість, побудував тут замок і оселився у ньому. Назвав замок Вишоградом, бо був він побудований на підвищенні. Князь Юрій був заможним паном і хоробрим лицарем. У своїх володіннях насаджував відважних

бояр, які були здібні до воєн. Сам князь довгі роки свого життя перебував в обозах. Майже від колиски загартований у боротьбі з татарами, відважно відбивав їхні атаки на свої замки. У 1502 році над річкою Ушею, сім миль за Овручем, разом із Григорієм Глинським (старостою овруцьким) і князем Теодором Мсціславським у бою з татарами зазнали повної поразки. Загинули тоді Глинський і Горностаї (Хроніка Биховця).

І все-таки Дубровиця не вбереглася від нападу татар. У той час, коли князь Юрій перебував десь далеко поза домом, татари скористалися цим і несподівано напали на Дубровицю, знищили її до тла. Люди розповідали, що княгиня сховалася від татар на острові, оточеному з усіх боків водою (сьогодні між Воробиним і Сельцем), і таким чином врятувалася. Її чоловік, князь Юрій, в подяку Богові на цьому острові побудував церкву з чудотворною іконою і Пустинський монастир. І тепер на острові стоїть невелика церковця з чудотворною іконою Св.Миколая, до якого в день відпусту приходять багато віруючих.

Князь Юрій був двічі одружений. Перша його дружина – Юліана Іванна Ярославівна, а за Бонецьким – княжна острозька, сестра князя Костянтина (Почет родів. стор.82). Другою була Марія, донька князя Андрія Олександровича Сангушка, маршалка землі волинської, володимировського старости. Від обох жінок залишилося велике потомство – сини, дочки. В пізніші, спокійні від завірюх, роки відсунувся він у тінь висоцького замку. Вмираючи, своєю передсмертною волею залишив своїй дружині до кінця життя (поки не вийде вдруге заміж) замок у Висоцьку з містом і всіма землями, з усіма бенефіціями, які до нього належать, а також двір Велюнь, дворик Струга, село Лютинськ. Крім того, в Литві записав їй ще боярські села Гневошево і Олехово (сьогодні у Віленській губернії біля Ошмян) і села Судойни і Болошевичі під Глуськом (Мінська губернія). Потім дружині із зятем князем Мсціславським усю спадщину під Туровом і двір Ричів наполовину. А також записав їй Пустинський монастир Св.Миколая (під Дубровицею), зведений у пам'ять врятування княгині від татар, “який княгиня

має тримати на вказаних дотаціях і умовах, і ним піклуватися”. Наказав дружині виплачувати своїм синам річно близько трьох ... по 100 коп. гр. литовських, готівкою записав їй 800 злотих в дукатах угорських і 800 коп. в монеті литовській. Заповіт був складений при свідках у Висоцькому замку і датований 1537 роком.

Князь Юрій Гольшанський-Дубровицький похований у Києві, у Пустинському монастирі Св.Миколая, і в своєму заповіті просить київського митрополита Макарія, щоб він зустрів його тіло, коли будуть везти до Києва, і провів від Прип’яті.

Від першої дружини залишив Юрій синів: Івана, Володимира, Федора та дві доньки. Від другої – синів Семена та Андрія та шість доньок: Марію (княгиня Курбська), Софію (княгиня Полубенська), Анну (за Олізаром Кердеєм Мильським, потім за Сапегою), Олену (за Воловичем Богданом, князем Вишневецьким), Анастасію (княгиня Заславська) і Федору (за Богданом, князем Соломарецьким).

Однак вдові князя Юрія нелегко було вступити у володіння добрами, які записав їй чоловік. Перешкоджали їй у цьому її пасерби Іван і Володимир (князь Дубровицький). У 1537 році у відповідь на скаргу Марії король наказав цим князям віддати мачусі записані їй чоловіком добра, в тому числі і Висоцьк, до якого вони мачуху не допускали. Але той наказ, видно, не дав результату, бо в 1538 році читаємо вже присуд короля у цій справі, в якому говориться, що Марія є повноправною володаркою усього, що записав їй чоловік, пасерби не можуть їй перешкоджати, на дітей, яких мала від їх батька, повинна платити кожного року на Різдво до 10 коп. гр. лит. на особу, тобто 70 коп., за які Марія має цих дітей кормити і виховувати (Архів князів Сангушків, IV, стор.75-126).

Відтоді княгиня Марія осіла у Висоцьку і тут виховувала своїх дітей. Околиці Висоцька були багністі і малодоступні, а цим самим безпечні від наїзду татар. Зрештою, від татарського нападу цей край був стережений. Звичайно, між Городком і Дубровицею та Березним (сьогодні за Століном) був збірний

пункт для волинських землевласників, які збиралися тут для перетинання відступу татарам, що через Задніпрянщину, Чернігів, Львів вдиралися в Литву, повертаючись зі здобиччю додому через Полісся і Волинь. У сучасних документах говориться, що “вся волинська земля ktabywana бувала” (Архів князів Сангушків, IV, стор.197). Тоді вся Волинь була в обозному русі і відлюдне Полісся ставало велелюдним і галасливим. Князь Федір Сангушко, предводитель волинської землі, брат княгині Гольшанської, відомий своїм рицарським духом, хоробрістю, особливо на цьому прикордонному пункті Литви з Волинню завжди з’являвся зі своїм прикордонним почтом, коли виникала потреба. Він дістав наказ від короля заново озброїти замки, які захищали річища Гориня (Архів князів Сангушків).

Невдовзі він відновив замок Степань, всілякою зброєю забезпечив, на валах поставив гармати. Таке забезпечення цих сторін вплинуло на розвиток і заселення цих околиць. Вишоград, або ж Висоцьк, у зв’язку з тим, що лежав над “портовою” річкою, почав розвивати торгівлю збіжжям і деревом. Струги і плоти, що пливли по Гориню, сприяли торгівлі у Висоцьку, тому що він розташовувався при збігові двох рік Гориня і Случа і був ніби купецькою пристанню. Тут купці наймали для сплаву дерева плотарів.

Княгиня Марія Гольшанська Дубровицька померла в 1553 році. Після її смерті Висоцьк з прилеглими околицями перейшов у володіння її синів Семена й Андрія. Обоє не мали дітей, і після їх смерті рід цей закінчився. За життя (за Бонецьким) Семен був у 1551 році литовським стольником. Але невдовзі, видно, помер, бо вже у 1558 році його сестри поділили між собою добра брата (розподіл цей є у Висоцькому архіві).

Ключ Висоцький, розкинутий високо над Горинем, Случчю, Стругою, належав одній із сестер князя Семена – Федорі (Федці), яка була заміж за Богданом Соломарецьким. Князі Соломарецькі, згідно з документом, який був знайдений і досі зберігається в соборній церкві в м.Любеч, походили від чернігівських князів Рюриковичів (від Мілорадoviча:

Любеч, ст.39) і були потомками князя Гліба Святославовича. Багато написано про них у Баркулабовій хроніці. Богдан Соломарецький, одружившись з дубровицькою княжною, не осів у спадкових маєтках в околицях литовського Мінська, а в маєтках дружини – у Висоцьку. Тут було дуже багато незаселених земель. Князь Богдан викорчовував тутешні пущі, закладав селища, поширював орні поля.

У той час Козаччина стала такою потужною, що була справжнім лихом не тільки для України, де виникла, але й для Волині та навіть для Литви. І хоча Висоцьк своїм положенням був захищений від ворогів, однак з часом і він не вцілів від козацьких розбоїв.

У 1593 році, продираючись з Петрикова через Туров на Волинь, відомий в діях Козаччини Наливайко разом з козаками увірвався у Висоцьк, спустошив як саме містечко, так і його околиці.

Сином Богдана був князь Іван. Чи був він одружений і з ким, докладно невідомо. Юзеф Вольф припускав, що мав він дві дружини. Перша – це Беата Дольська, друга – Магожата Лисаковська. Єдиним спадкоємцем Івана був Лев-Миколай, але місцеві легенди говорять про те, що він мав ще одного сина, який помер наглою смертю, а ім'я його невідоме. В місцевій легенді подано детально драматичні події, які сталися у замку. У лісовій пустелі, неподалік Висоцька, перебував богомільний пустельник. Молодший Соломарецький, великий любитель мисливства, часто полюючи на лосів, диких кабанів і ведмедів у цих околицях бору, любив також відвідувати пустельника. Матері князя не подобалося те, який вплив він має на її сина. І вирішила вона, не перебираючи в засобах, згубити пустельника. Коли молодий князь одного разу запросив його до замку, княгиня, прагнучи його пригостити, наказала приготувати спеціально для нього смачну страву. Тим часом пустельник відмовився від частунку, а княжич, який сидів поруч, скуштував подану страву. І так мати, сама того не бажаючи, замість пустельника зі світу звела власного сина.

Після цього трагічного випадку, якщо вірити легенді, єдиним спадкоємцем залишився Лев-Миколай, підкоморій Пінська, а потім смоленський кастелян. Він був одружений з Регіною Госецькою. Сумлінний і старанний у публічній службі, він присвятив себе для громадського добра. За час його панування Висоцьк вдруге був пограбований козаками.

У 1630 році, коли князь Лев-Миколай саме збирався на сейм до Варшави, п'ять тисяч козаків під проводом Топчина і Шульжина, іменуючи себе полковниками Його Королівської Високості, вдерлися у Дубровицю і Висоцьк, сплюндрували і обернули в руїни навколишні села, забрали у селян збіжжя, всілякі харчі, худобу. Коней позабирали і частину розігнали, а частину повбивали. Сам князь, будучи у небезпеці, не встиг тоді прибути в сейм, і тільки 5 грудня, коли приїхав до першого міста – Володимира – по дорозі до Варшави, вніс формальний протест проти нападу і одночасно вияснюючи, чому прибув на сейм із запізненням (Архів І.З.Р., про козаків, частина III, т.1, 1889).

Князь Лев-Миколай, за Бонецьким, помер в 1637 році. Мав він сина Яна-Владислава і п'ять доньок – Анну, Євгенію, Марету, Гелену і Домініцієлу. Княгиня після смерті чоловіка проживала у висоцькому замку.

Висоцьк був розташований на найближчій дорозі з Литви на Волинь. У 1636 році відвідав його князь Альбрехт Радзівіл – литовський канцлер, який сюди приїхав зі своєю дружиною з Пінська “частково водою, частково суходолом”, прямуючи далі до Олики. У Висоцьку довідались вони про загрозу татарського нападу (Пам. Августа Радзівіла).

Княгиня Соломарецька заснувала монастир василіанів у Гощі, а в 1639 році разом із сином Яном-Владиславом вознесли церкву у Висоцьку.

Ян-Владислав, князь Соломарецький, в молодості, ще за життя батька, поїхав за кордон, де з відомим Мелентієм Смотрицьким слухав лекції в німецьких університетах. Відомо, що цей же Смотрицький якийсь час мешкав у Соломарецьких,

спочатку був великий прихильник східної необ'єднаної церкви, а потім полум'яний прихильник об'єднання.

У межі широкого Висоцького ключа за панування князя Яна-Владислава входять Висоцьк (замок і містечко), Вороні, Бродець, Річиця Васильова, Лука, Удрицьк, Струга, Вікаровичі, Теребежов, Столін, Смородськ, Городище, Річиця Волоська, Деревня, Глінка.

Князь Ян-Владислав був одружений з Анною Воловичевою. Помер він у 1640 році. Був останнім потомком князів Соломарецьких. Через рік після його смерті пожежа знищила висоцький замок, а з ним згорів домашній архів князів Дубровицьких і Соломарецьких. Спадок після смерті бездітного князя перейшов до його сестер.

1 лютого 1646 року у висоцькому замку, який вже на той час видно був відбудований, відбувся поділ спадкових добр між чотирма сестрами. І так Анні-Євграції з князів Соломарецьких, яка була з Генріхом Кашовським, дісталися: місто і замок Висоцьк, і село цієї ж назви, фільварок Бродець, село Удрицьк, Річиця, село і фільварок Миляч, село Жадінь, село і фільварок Тумень з млином і ставком, села Озера, Єльно, Клесово.

Марета з роду Соломарецьких, дружина Казимира Наружевича, одержала половину замку і місто Дубровиця, фільварок і село Воробин, село Селець і монастир з церквою, село Крупа, Кривиця, фільварок і село Лудинь і село Золоте.

Гелена, перший чоловік якої – Олександр Яцек Коричинський з Піліци, вдруге була заміжня за Кшиштофом Сапегою і одержала у спадок після брата Теребежов, місто Столін, села Лука, Городище, Смородськ, Глінку і Річицю Волоську.

Домініцеллі, дружині Миколая, князя Святополка Четвертинського, мінського каштеляна, дісталися двір і село Вороні, село Бухлічі, село Сяхни біля Томашгорода, Очніско і село Струга, село Вікаровичі і Будимля (Архів Висоцька).

Дружина князя Яна-Владислава Соломарецького після його смерті вийшла заміж за Казимира Паца, литовського письменника (Вольф. Пацови, стор.77).

Генріх Кашовський, який мав дружину з висоцького ключа, крім її земель, мав і свої на Волині – Мельницю і Кашоград. Спочатку він був волинським мечником, а потім (1649 р.) став віленським каштеляном.

Князі Томаш Юзефович у хроніці Львова розповідає, що коли в 1654 році Ян Казимир перебував у Львові, татарська орда, щоб не повертатись із порожніми руками у Крим, об'єднавшись із козаками, напали на Волинське Полісся (і Литовське), дійшли аж до Прип'яті і Пінська. Вдерлися вони несподівано у замок Кашовського, який у той час своїй родичці і її коханому весільний бенкет справляв і запросив на нього багато сусідської шляхти. Коли гості засіли за столи, почалася розмова, що нібито татари близько. Але Головчинський, великий поміщик і старий воїн, стверджував, що не може бути того, щоб татари для здобичі робили вилазку, коли поблизу є військо і сам король наглядає. І раптом почули крики, що татари вже є. Підпалене село і покалічені мешканці, що з криком і плачем втікали у замок, зробили велике замішання. Татари вдерлися у замок, схопили каштеляна, його жінку, молоду пару і весь весільний почет, закували їх у кайдани і забрали із собою у Крим. Замок спалили, а місцевих жителів майже всіх вирізали. Ця подія мала широкий відгомін у країні. Про “нешасливе весілля Кашовських” розповідали один одному. Але ні князь Юзефович, ані Самуель Твардовський, які про це писали, не згадали місцевості, де ця трагедія мала місце. Тадеуш Стецький стверджує, що подія ця сталася в Мельниці, але не наводить джерел, звідки взяв такі дані.

Однак певним є те, що і Висоцьк, і Мельницю в той час спіткала така ж доля. В документах говориться, що в цьому ж 1654 році татарський загін опинився аж тут. Вдершись у замок, вони містечко до тла знищили, а людей вирізали.

Коли пізніше, вже у нашому столітті, копали на місці старого замку, натрапили на велику кількість людських скелетів, і тому Вацлав Борейко, місцевий дідич, поставивши будинок на цьому місці, говорив, що збудував його “на людській голгофі”. В одному з документів читаємо, що під час нападу татар на

висоцький замок посланців з дорогими дарунками, висланими у Литву князем Миколаєм Чарторийським, швагром якого був каштелян Кашовський, татари наздогнали під Століном і пограбували. Тоді ж в околицях Висоцька в селі Цепцевичі татари схопили князя Тобіша Гедройца, який втівав разом із матір'ю в Литву. Але Тобішові вдалося звільнитися (Архів Висоцька).

Проте каштелян Кашовський недовго був у неволі. За величезний викуп ще в 1654 році у жовтні повернувся додому. Але вдома теж пробув недовго, бо вже незабаром вирушив у московську експедицію, з якої повернувся пораненим (Архів Ю.З.Р.І. lauda, посольські інструкції). Висоцький замок він не відбудував, а згодом (1 березня 1655 р.) продав Висоцьк князю Арнольфові Гедройцу, який у свою чергу продав його у 1664 році гетьману Запорізького Війська Його Королівської Високості Павлові Тетері.

Тетеря починав дуже скромно. За походженням він був боярином Овруцьким, від народження козаком. У своєму житті мав різну долю. Після навчання у Мінську у князя Якуба Суши, потім відомого холмського єпископа, дістався Тетеря до Пражмова на двір Пражмовських. З Миколаєм Пражмовським, пізніше луцьким єпископом і канцлером, “мандрував він за кордоном”, потім став підписарем у луцькому городі, пізніше хмельничанин і переяславський полковник, врешті за протекцією канцлера Пражмовського обраний на гетьмана України. Одружився він із сестрою козацького ватажка Івана Виговського, а потім – з донькою Богдана Хмельницького Геленою, вдовою по Данилові Виговському. Ця, остання, внесла великі скарби і гроші, які дозволили Тетері накупити земельних добр таку кількість, що він став паном з великими маєтками. Та, крім добр, які накупив, а саме Рафалівку, Колки і Висоцьк, як подарунок королівський і Речі Посполитої, отримав ще й Київовець та Малейці в Брестській економії, Демидів та Литвинівку, а також староство Чигиринське, Ніжинське, Гадяцьке і Брацлавське. Але Тетеря в основному будував свої

маєтки на Волині і литовському Поліссі, на територіях спокійних і безпечних, де непокірні українські козаки вже не могли так сваволити і де власність була шанована. Спустілий Висоцьк від часу нападу татар заселив людьми і зробив з нього волость, на фундаменті старого замку відбудував новий.

Коли Ян Казимир наказав схопити Юрка Хмельницького, колишнього гетьмана, швагра Тетері, а також і київського митрополита Тукальського за зраду Речі Посполитої, гетьман Тетеря в Інструкції, яка була дана послові козацькому Іскрицькому, що їхав на сейм до Варшави, наказував, щоб той просив сейм про інтернування Юрка до Висоцька, тобто в місце, віддалене від України, обіцяючи, що він і ногою не поворухне ніде, а буде приватно сидіти, молячись до “Пана Бога, як на монаха пристало” (Юрко тоді був ченцем). Про це і дружина Гелена, як писалося далі в Інструкції, “плачучи просить, бо тільки в єдиному братові має надію” (Листи Тетері в збірці Свіджинського).

Серед козаків Тетеря не користувався славою. Перед загрозою бунту сам зрікся українського гетьманства. З Чигирини втік у свої поліські маєтки (Висоцьк, Колки, Рафалівку), де перебував деякий час. Але козаки і тут його переслідували, домагаючись через своїх послів на сейм у короля Речі Посполитої, щоб повернув Запорізькому Війську скарби, коштовності, депозити, суми військові, які він, утікаючи з України, забрав із собою. Доки Ян Казимир був на престолі, а Пражмовський канцлером, Тетеря вірив, що його оборонять від козаків. Але, коли на трон вступив Михайло Вишневецький, на прихильність якого не дуже то міг розраховувати, боявся, що він, прагнучи приєднати собі козаків, пожертвує ним. І хоча король Михайло на домагання козаків видати військові суми, загарбані Тетерею, відповів кілька разів, що не може з Тетерею у такий спосіб розбиратися, бо він є шляхтичем-орендатором.

Тетеря, однак, задалегідь вирішив свої добра переказати в чужі руки з тим, що, доки він житиме, йому платитимуть встановлену суму. Таким чином в 1668 році маєтки Висоцька

він записав на заснування колеґії єзуїтів у Варшаві, уклавши з єзуїтами умову, що, поки він житиме, вони йому щорічно платитимуть вісім тисяч злотих. Крім цього, суми на Колках, а також свій будинок на Сольцу у Варшаві переказав за тими ж умовами. Як бачимо, в 1669 році єзуїти були введені у володіння Висоцька.

Але несподівано Тетеря в 1669 році ліквідує свою угоду з єзуїтами і продає Висоцьк за шістдесят тисяч злотих Стефанові Пясочинському. Очевидно, що продаж маєтків за гроші був вигіднішим Тетері, ніж угода з єзуїтами. Але Пясочинський у визначений строк не заплатив, про що довідуємося з листа Тетері до матері, в якому він жаліється на несумлінність В.Пясочинського. Це його потім втягнуло в судовий процес з останнім. Тетеря був по натурі рухливий, неспокійний. Він не міг погодитися з думкою, що не повернеться на втрачену через несправедливість велику посаду. Хотів знову бути гетьманом, навіть проти волі козаків і незважаючи на похилий вік і хвороби, на які він скаржився. І тому, коли зникла надія на високу посаду у Польщі, почав шукати підпори деінде. Виїжджає на деякий час із країни на Волощину і звідти починає вести таємні переговори з Царгородом. В 1671 році з'являється в Туреччині. В Ларіссії віддає себе і Україну під покровительство султана, але, приїхавши до Андріанополя, де перебував султан, несподівано помирає (*Oeuvres diverses de Jean Racine*, фрагмент істор., Париж, т.І, 356-7). Тим часом між Пясочинським і єзуїтами почався запеклий спір про Висоцьк. Ще в 1669 році Пясочинський вигнав єзуїтів з Висоцька. Перевіз сюди останки своєї дружини Терези з Ванцерів. Тетеря пізніше підтвердив свій продаж маєтків Пясочинському, і він ніби мав повні права на Висоцьк. Але цей же Тетеря, будучи в Андріанополі, передав послові Речі Посполитої Висоцькому, який тоді теж був в Андріанополі, письмову заяву, в якій говориться, що він і надалі підтримує свій запис на користь єзуїтів (Архів Висоцька). Єзуїти і далі судилися з Пясочинським. Декрет трибуналу ще в цьому ж 1671 році признав права спадкоємства за єзуїтами.

Тим часом виникли нові клопоти. Після смерті Тетері його спадкоємці Шурля та Іскрицький почали висувати свої претензії на Висоцьк. Шурля був двоюрідним братом Тетері, а Іскрицький – його племінником. Почався новий процес. Та Пясочинський хотів дійти згоди з єзуїтами, але вони відкинули цю пропозицію. Справа дійшла до сейму. Але і там її постійно відкладали. Пясочинський, доки тягнулася справа, помирає. І продовжує її його син Єжи. Єзуїти домагаються його вигнання і декрету введення їх у Висоцьк з допомогою військового ескорту, якщо зустрілися б з опором. Таким чином єзуїти з допомогою військового ескорту були введені у володіння цими маєтками. Незважаючи на це, ще довго тягнулася суперечка між сторонами, доки в 1700 році Єжи Пясочинський остаточно зрікся своїх претензій на Висоцьк на користь єзуїтів. Справа спадкоємців Тетері тяглася аж до 1742 року, коли декрет Литовського трибуналу назавжди відкинув їх претензії щодо Висоцька і він остаточно залишився у володінні єзуїтів.

За володіння єзуїтів, а відзначалося воно великим порядком, Висоцьк добре розвивався. З допомогою корчування зробили управні поля і луки, засновували рільничі фільварки, насипали греблі, побудували мости, осушили болота. Сліди їхньої господарської роботи ще й досі помітні. Поруч із замком звели католицький костел.

Висоцьк був розташований на шляху з Литви на Волинь. У 1695 році Кшиштоф Завіша, воєвода мінський, автор відомих спогадів, виданих І.Бартошевичем, будучи проїздом з Бердичева до Мінська, затримався у Висоцьку. Литовський шлях проходив через Бережницю, Дубровицю, Висоцьк і Давидгородок (Спогади, стор. 41).

10 березня 1710 року на свято Іоахіма приїхав до Висоцька пінський єпископ Кульчицький, який відправляв службу у церкві Удрицькій. До цієї церкви масово прибували віруючі, щоб поклонитися іконі Божої Матері.

У 1773 році орден єзуїтів буллою Клементія XIV був ліквідований, а всі земельні добра, які йому належали, перейшли

у володіння Речі Посполитої, і невдовзі на Сеймі в 1775 році їх призначено для громадського виховання і доручено догляд за ними комісії освіти.

Гродненський сейм у 1793 році призначив більші права цій же комісії. В результаті пропозиції комісії, сейм встановив дві комісії (одна – для Корони, інша – для Литви), так звані роздавальні, для розпорядження і орендування добр. Ці комісії прийняли за основу віддати маєтки тільки осілим громадянам не шляхом аукціону, а більшістю голосів членів комісії відносно ціни, яка була вказана ревізорами. Той, хто купував, мав обов'язок дати запоруку, що не буде мати заборгованості, а також платити процент “чверть і пів від ста” від встановленої суми в двох частинах наперед.

У 1774 році роздавальна комісія віддала Висоцьк у володіння Ігнацему Вигоновському, підкоморію Брест-Литовського воєводства (Архів Висоцька).

У 1778 році Висоцьк отримав у оренду від Вигоновського Матеуш Бутримович, поміщик із Кристинова під Пінськом. Саме він допомагав князю Огінському у копанні каналу для поєднання річок Польщі і моря, а цим самим і Прип'яті з Німаном і Балтикою. Ще й сьогодні цей канал називається Огінським. Це він проклав так званий Волинський тракт, насипаючи вал через котловину Прип'яті, а далі суходолом аж до Висоцька і Дубровиці.

Після скасування єзуїтів, 20 січня 1774 року був проведений перепис маєтків Висоцька його адміністратором Андрієм Терлецьким. З цього перепису довідуємося, що замок стояв на невеликій горі над рукавом Горині. Від в'їзду у місто до замку вів міст над ровом, який оточував увесь замок. Замок складався з кількох будинків, тобто з головної резиденції і флігеля. В головній резиденції вікна були обрамовані оловом, печі викладені зеленими кахлями. Далі – кухня, холодильник, приміщення для сушіння риби, стайня і пивний бровар. Неподалік замку, над призамковим каналом, стояв католицький костел з тесаного дерева, покритий гонтою з двома невеликими люками, а всередині з трьома вітцями.

Тут же, навпроти костелу, церква з тесаного дерева, покрита гонтою, з чотирма роговими куполами, а п'ятим, великим, посередині. В церкві було п'ять вівтарів, а поруч церкви – дзвіниця. З іншого боку укріпленого валу – овочеві городи і фруктові сади. Озброєння замку становило п'ять гвинтових мушкетів, шість коротких мушкетів, два карабіни, три залізних гармати. З опису бібліотеки, залишеної єзуїтами, бачимо, що вона забезпечена була переважно теологічними книгами. Серед рукописів була книга, яка розповідала про чуда Божої Матері в Удрицькій церкві. У самому містечку Висоцьку було 83 будинки, в яких проживало 83 господарі, 134 сини, 41 родич. Було 122 воли, 42 коні. У містечку проживало 7 жидів, які платили дворові так званій чинш у сумі 16 злотих. Городяни і ті, що мешкали на дворі, платили по 6 злотих з постійної луки і мусили відробляти панщину по два дні на тиждень у фільварку Бродець і 12 днів під час жнив, а допомагали їм при цьому піддані з інших міст, які належали до цього фільварку. На облаву під час полювання повинні були виходити всі.

Під час перепису у маєтках Висоцька записано, що в селі Підвисоччя – 40 будинків, Тумені – 25, Жадені – 20, Річиці – 15. Очевидно, у той перепис не входили боярські двори. В селі Удрицьк було 43 доми, Міляч – 25, Озерах – 45, Єльні (давнє Гнойне) – 16. Висоцькі села розкинулись на 11 миль над річками Горинь, Случ, Сирець, які перетинають добра князя Четвертинського. На цій території були надзвичайні умови для полювання на дикого кабана, лося, рисі і ведмедя. Було тут тоді багато бобрів. У переписах замкових господарських знярядь є аж 31 бобровий капкан. Ще й сьогодні можна зустріти хатки бобрів. У ті часи тутешні річки і озера були повні риб.

Села, які належать до Висоцька : Озери (804 жителі), Удрицьк, Міляч, Жадень (872 жителі), Єльно (357 жителів).

ПІД ВЛАДОЮ РОСІЙСЬКОГО ДВОГОЛОВОГО ОРЛА

Висоцьк споконвіку належав до Литви у складі Брест-Литовського воєводства Пінського повіту. Після поділу Польщі його приєднано до новоствореної Мінської губернії, а в 1805 році разом із Дубровицею приєднано до Ровенського повіту Волинської губернії.

Після смерті Ігнація Вигоновського, брест-литовського підкоморія, його сини Ян, Казимир, Віцентій, Еліан, Павел і Юзеф отримали у спадок Висоцьк. У зв'язку з тим, що ці маєтки згідно з законом не можна було ділити, Павел, заплативши своїм братам відповідну суму, став єдиним власником цих земель. Але він же 20 січня 1805 року в Києві переписав маєток у вічне володіння Вацлаву Борейку, тодішньому маршалкові шляхти Ровенського повіту, який був в історії провінції відомою особою. Був він опікуном крайової освіти, як член освітньої комісії, і почесним наглядачем світських шкіл протягом 40 років, а також взірцевим урядовцем. Прикрашає Висоцьк парк, закладений Борейком під час проживання у містечку. Він приєднав до Висоцька Підвисоччя, що стало примиською вулицею. Розселяв людей у своєму маєтку. Заснував голландську колонію, яку розмістив на землях свого маєтку і назвав Софіївкою за іменем своєї доньки з Борейків Руліковських. Виділив колоністам значну кількість луків. Голландські колоністи займалися розведенням великої рогатої худоби, коней, виробництвом сирів.

Від Вацлава Борейка перейшов Висоцьк у власність Руліковських. Володіли вони 51 тисячею десятин орної землі, в т.ч. лісів і сінокосів 30449 десятин і 443 сажні.

Місцеві жиди займалися торгівлею ягодами, грибами, які росли в лісах у великій кількості. Щороку відправляли по воді цілі каравани з продуктами до золотоверхого Києва та Одеси.

Висоцьк віддалений на 130 верст від Рівного і на 3 версти від станції Висоцьк Поліської залізниці (Віленсько-Ровенської). Містечко має свою церкву Пресвятої Богородиці,

народну школу, жидівську божницю і Головне правління (волость). Тут відбувається 5 ярмарків на рік, в основному сільськогосподарських знарядь і плодів. Гміна (волость) охоплює 16 місцевостей, які мають 518 будинків і 5184 мешканці. Селянам надано право земельної власності на 13560 десятин орної землі. Також у межах гміни є 53142 десятини великої земельної власності і 385 десятин церковної. Вся територія гміни охоплює 67087 десятин земель (7776 орної) і має 7768 мешканців.

З архівних документів дізнаємося, що на середину XIX ст. Висоцьк складався із власне містечка Висоцьк (37 дворів, 130 чоловіків та 104 жінки), вул. Задвурської (15 дворів, 53 чоловіків та 56 жінок) та вул. Підвисоччя (38 дворів, 89 чоловіків та 85 жінок).

На той час у Висоцьку проживало багато євреїв, і кількість їх невпинно зростала, тому влада була змушена вдаватись до радикальних дій. Зокрема волинський губернатор циркуляром від 8 листопада 1882 року за № 3191 розпорядився про виселення тільки що поселених євреїв із сіл та хуторів у тижневий термін. Була на той час ще й проблема сектантів-штундистів. З'їзд Волинської єпархії у 1880 р. спроектував підготовчі заходи для боротьби зі штундистами. Крім національної, релігійної, існувала ще й господарча проблема. В «Урядовому віснику» були опубліковані звіти про чуму рогатої худоби в 10 повітах Волинської губернії, зокрема й у Ровенському, до якого належав і Висоцьк.

Динаміка росту Висоцька прослідковується з роками. Якщо в 1845 р. було 90 селянських дворів, то вже у 1891 р. їх налічувалося 155 (620 чоловіків та 596 жінок) та 32 двори військових (129 чоловіків та 137 жінок). А в 1912 р. стало 344 двори та 2776 жителів (разом із с. Річиця).

За соціальним станом Висоцьк був селянським містечком. Дворів на 1907 р. налічувалося 217. У них проживало 951 чоловік та 940 жінок. Військових же дворів було 12 (48 чоловіків і 49 жінок), а міщан всього 5 дворів (21 чоловік та 29 жінок).

Адміністративно Висоцьк поділявся на містечкову управу та волосне управління. До містечкової управи належав центр Висоцька, до волості – вулиці Підвисоцька, Задвур'є, Містечкова. Основне населення складали українці та євреї. Євреї заселяли центр містечка, займалися кустарним виробництвом, зокрема виробленням шкур, чоботарством, столярством, торгівлею.

У Висоцьку був цегельний завод, лісопильня, обидва закрились на початку ХХ століття. У центрі височіла єврейська синагога, православна церква, монополька, корчма, дільничний поліцейський пост, церковнопарафіяльна школа. Населення становило близько 5 тис. чоловік, з них письменних – всього 3%.

Населення жило в тяжких умовах, землю обробляли вручну, плуги та борони у більшості хліборобів були дерев'яні. Найбідніші селяни змушені йти на заробітки, на сплав лісу. Височани жили в курних дерев'яних непобілених хатах, які освітлювалися лучиною. Гасові лампи мали тільки поміщик та піп. Тому й не дивно, що в революцію 1905-1907 рр. висоцька біднота брала активну участь у боротьбі проти місцевого поміщика полковника Ісакова. Особливо активно виступили селяни Висоцька в 1909 р., коли в сутичці з поліцією і черкесами з особистої охорони Ісакова був поранений селянин Олімпій Щур. Зафіксовано також у документах бунту в с. Річиця, що поблизу Висоцька, все проти того ж поміщика Ісакова, події якого описав Гофман у статті «Аграрні безпорядки з кривавим результатом».

НАТХНЕННІ РЕВОЛЮЦІЄЮ

Революційні події 1917 р. викликали у височан-бідняків нове піднесення духу. Вісті про Лютневу революцію 1917 р. принесли моряки Балтики і солдати-фронтовики, котрі прибули в містечко. У Висоцьку організувався революційний комітет і комітет незаможних селян, до складу яких увійшли: Нагорний Андрій, Кухар Павло, Дубатовка Павло, Дубатовка Максим. Військову владу у Висоцьку очолив колишній фронтовик Степан Мусієвич. Комнезам розподілив панське майно поміж селянами-бідняками.

Після укладення Брестського мирного договору, коли до влади прийшла Центральна Рада, у Висоцьк із загоном німецьких військ прибув керуючий маєтком Котович. Було заарештовано декілька комітетчиків, однак революційний рух селян не був зломлений.

У кінці 1918 р. у Висоцьку організовано партизанський загін у складі 32 чоловік на чолі з Нагорним Андрієм. Цей загін встановив у містечку радянську владу, роззброїв поліцейські групи в с. Теребежов та в маєтку князя Радзівіла в с. Маньковичі, організував ревком у м. Столін. Головою ревкому був призначений житель Століна П.Розанович.

Висоцький загін брав участь у Дубровицькому збройному повстанні, що відбулося 21 листопада 1918 року, і допоміг відновити радянську владу у містечку. У Дубровицькому повстанні взяли участь близько 10 тис. трудящих.

На початку 1919 р. Висоцький партизанський загін влився у I Дубровицький комуністичний полк (командир М.Я.Лясковець). Полк встановив зв'язки з частинами Червоної Армії, що наступали. 21 січня 1919 р. на станцію Домбровиця прибули перші частини Червоної Армії, які доставили повстанцям від московських робітників зброю, одяг, літературу. Через кілька днів повстанці разом із червоноармійцями перейшли в наступ і оволоділи залізничною лінією Домбровиця-Сарни та частиною залізниці Київ-Львів.

На допомогу повсталим прибув з Москви уповноважений ЦК РКП(б) О.М.Ільїн. Під його керівництвом за участю

Волинської губернської підпільної парторганізації була створена Військова рада повстанських комуністичних військ Білорусії і заходу України.

І-й Дубровицький комуністичний повстанський полк було переформовано в регулярний 21-й Волинський Український Радянський полк як складову частину Червоної Армії. Влітку 1919р. Червона Армія визволила Дубровицю. Однак радянська влада тоді проіснувала недовго, до серпня. Більшовики пішли у підпілля. 10 липня 1920 р. 172-а бригада 58-ї дивізії 12-ї армії визволила Дубровицю. Проте у вересні почалася польська окупація.

Андрій Федоренко

В період революційних подій я вчився в училищі м. Столін, бо двокласне училище у Висоцьку у зв'язку з війною було закрито. В наших місцях була лінія фронту і Столін був прифронтовим містом, в якому дислокувався понтонний батальйон російської армії.

В кінці лютого 1917 р. прийшла телеграма, що царя скинули. По закінченні училища я повернувся у Висоцьк і з липня 1917 р. працював у Висоцькому волосному революційному комітеті помічником секретаря, разом з Сидорчуком Денисом. У 1918 р. я вже працював секретарем земельного відділу волревкому, головою якого був Лукашевич Назар. У Дубровицькому збройному повстанні брала участь і Висоцька волость. Керівником загону від Висоцька був Нагорний Андрій Сидорович. Серед учасників повстання були Кухар Павло, Черкас Трохим Матвійович, Боровик М.В. та інші. Після повстання вони у складі стрілецького полку рушили на Видібор і не повернулися у Висоцьк.

В 1920 році я працював секретарем комітету незаможних селян Висоцька, головою якого був Макаревич Іван Романович.

У Висоцький волревком надходило багато літератури, якою я зачитувався і яка сформувала мій світогляд.

*Федоренко
Андрій Ісаєвич,
1902 р.н.,
член КПЗБ
з 1924 по
1932 рр.*

ЗНОВУ ПІД ПОЛЬЩЕЮ

За Ризьким мирним договором, у 1921 р. Висоцьк у складі інших західноукраїнських земель потрапив під владу шляхетської Польщі. На той час він належав до Лунінецького повіту Поліського воєводства (сучасна Брестська обл.). 6 грудня 1922 р. із Березовської, Доброславської, Плошницької, Столінської, Теребежовської, Хорської гмін (волостей) Лунінецького повіту та Висоцької гміни Сарненського повіту був організований Столінський повіт. Столінський повіт був одним з найвідсталіших в економічному плані районів Полісся. Особливо тяжке становище було в Березовській та Висоцькій гмінах. Зокрема заробітна плата робітників за день становила 70 грошей – 1 злотий, в той час, як кілограм хліба коштував 34 гроша, літр керосину – 35 грошей.

Не кращим було становище селянина. У Висоцькій гміні розміщувалося 9 поміщицьких маєтків. Найбільша кількість землі, 18188 десятин, належала графу Броель-Плятеру, поміщикам Хруловим – 19533 десятини. Обслуговувало ці маєтки 136 робітників.

Через бездоріжжя, відсутність будь-якої медицини (тільки в 1934 р. у Висоцьку запрацювала аптека) на території Висоцької гміни процвітала антисанітарія та епідемічні хвороби.

Стан освіти та культури залишався таким же низьким. Мовою навчання була польська. Із 164 учителів на 1928 р. 159 – поляки. До 50% населення було неграмотним. У Висоцькій гміні в 1928 р. функціонувало 8 однокласних, 5 двокласних, 1 трикласна, 1 чотирикласна та 1 п'ятикласна школи. У них навчалось 1793 учні, викладали 29 учителів.

На поневолених землях тривала постійна боротьба трудящих. Із тих учасників партизанського руху 1918-1919 рр., хто залишився живим, у 1924 р. у Висоцьку було створено осередок КПЗБ, у який входили: Дворецький Степан, Федоренко Андрій та інші. Одночасно був створений і комсомольський осередок. Першими висоцькими комсомольцями були: Маєвський Григорій, Малько Самійло, Макаревич Гнат.

Висоцький підрайком складався із 5 чоловік. Підпорядковувалися йому 3 осередки в містечку Висоцьк (Задвур'є, Містечкова, Підвисоцька), в селах Річиця, Пузня, Лудинь, Рудня, Золоте, Бродець, Хилін, Жадень. Висоцький підрайком відзначався особливою активністю. Часті арешти не змогли припинити його діяльності. Він був ліквідований у 1926 р., а вже наприкінці року знову відновлений. 1928 року знову розпущений, а у квітні 1929 року знову ж таки відновлений. Ліквідація була ще в 1932-1935 рр. Після 1934 р. у Висоцький підрайком часто приїзджать партійні інструктори, внаслідок чого його робота активізувалася. Часто проходили партійні зібрання і конференції, на яких збирали кошти на користь революційних військ Іспанії. Комуністами проводилася антиподаткова агітація. Під впливом цієї агітації селяни рубали і поміщицькі, і державні ліси, відмовлялися від гасіння лісових пожеж. Комуністи та комсомольці Висоцька виступали проти полонізації дітей у школах, проти польських вчителів. 11 листопада 1935 р. молодь с. Річиця відмовилася співати державний гімн. У 1937 р. Висоцький підрайком був ліквідований.

Боротьба висоцьких підпільників стала яскравою сторінкою національно-визвольної боротьби українського народу. Ось що згадують учасники тих буремних подій:

Самійло Малько

«У жовтні 1920 р., після відступу Червоної Армії з-під Варшави, наш район був знову окупований польськими військами Пілсудського. Уряд Польщі на окупованих територіях проводив тотальну полонізацію. Імперіалістичну політику польської держави висловив міністр освіти Червінський: «Польська історична місія на просторах від Балтики до Чорного моря». Ось чому очистити «креси всходні» як майбутній плацдарм військових дій проти СРСР було одним із головних завдань окупанта.

Тільки в одному Висоцькому районі було засуджено до ув'язнення в Картуз-Березі й

*Самійло Малько,
політв'язень.
Серпень 1933 р.*

виселення з прикордонної зони 7 чоловік, убито – 1, повішено – 3, померло у тюрмі й після виходу з неї – 4 чол., десятки комуністів (у тому числі і я) пройшли через катівні Столінської дефензиви та тюрми».

Федір Пирішко

«У серпні 1921 р. партизанський загін під керівництвом М.Вишневського здійснив наліт на містечко Висоцьк. Партизанський загін, озброєний рушницями, двома кулеметами та гранатами, обстріляв споруду поліцейського постерунку і направився в містечко Теребежов.

І Дубровицька партійна конференція КПЗБ відбулася в кінці травня 1924 р. Висоцький партійний осередок представляли Степан Дворецький та А.Федоренко. Конференція обрала Дубровицький районний комітет КПЗБ, до якого увійшли: Г.Новак, Н.Секо-Бebes, Ф.Пирішко, Л.Цуприк, С.Дворецький, К.Подольняк, Н.Євчук. Мене обрали першим секретарем.

У Висоцьку відбулася куцова конференція КПЗБ у хаті С.Дворецького. Висоцька партійна організація за своїм складом була великою і бойовою.

Після виходу з тюрми я зв'язався із С.Дворецьким, активним учасником повстанського руху 1918-1920 рр. Це був стійкий більшовик. Разом ми розробили конкретний план побудови партійної та комсомольської організації. За короткий час у Висоцьку виникла міцна партійна та комсомольська організації, до складу яких входили такі комуністи: С.Дворецький, А.Федоренко, І.Макаревич, Л.Малько, А.Войнарович, М.Левін, А.Садовник та інші. Очолив партійну організацію С.Дворецький, комсомольську – С.Малько, полум'яний революціонер, секретар окружному комсомолу, член ЦК КПЗБ, багатолітній в'язень фашистської тюрми, генерал, проживав у Варшаві.

Були створені партійні осередки в селах Пузня (секретар Х.Хомич), Річиця (Н.Бруцький), Лютинськ (Пупенко), Велюнь (Г.Нестерчук), Хочин (Леоновець), Бродець, Тумень, Жадень, Озери (А.Діжурко).

С.Дворецький входив до складу Дубровицького підпільного райкому КПЗБ. Із ростом і зміцненням Висоцької партійної організації за рішенням Пінського ЦК КПЗБ Висоцька парт-організація була виділена як самостійна районна організація, секретарем якої обрано С.Дворецького.

Після арешту членів райкому – Дворецького, Макаревича та інших – був утворений новий райком у складі А.Федоренка, М.Левіна та Л.Малька.

Висоцька парторганізація провела ряд масово-політичних кампаній: проти білого терору, за амністію для політ-ув'язнених, проти комасації та ліквідації сервітутів, розгорнула широку кампанію під час виборів у польський сейм.

Проведена велика робота з утворення МОПРА, мопрівських гуртків. Проводилася широка акція за амністію для політичних в'язнів. Під вимогою за амністію зібрано тільки у Висоцьку 325 підписів; 48 кг сала, ковбаси. Збирали хліб, тютюн, теплий одяг, взуття, гроші, котрі відправляли в Пінськ, в окружний МОПР.

У 1928 р. Висоцька партійна організація провела широку кампанію під час виборів у сейм. Незважаючи на страшний терор, трудящі віддали свої голоси за комуністичний список №14 – Робітничо-селянська єдність і №19 – «Сельроб-Левіца». Про це свідчить заява коменданта поліції Поткальського на одному виборчому окрузі під час підрахунку голосів: «Я докладаю всі свої сили і залізом та вогнем викорчую комуністичне гніздо у Висоцьку».

Висоцька парторганізація проводила вперту і довгу боротьбу проти куркульської політики уряду на селі – комасації (виділення на хутори) і ліквідації сервітутів (загальних пасовищ). Пропагувала партійне гасло: «Земля – без викупу для селян».

Був дуже жорстокий опір поміщикам і куркулям, які з допомогою поліції намагалися провести комасацію та ліквідацію сервітутів. У результаті урядові із 16 сіл вдалося провести комасацію лише в 3 селах.

У 1928 р. посилювався терор, паціфікація. Був нанесений черговий удар по партійній і комсомольській організаціях.

На районну конференцію проник провокатор Кузьма Коляда із с.Озери, який видав поліції всіх учасників. Були заарештовані: А.Федоренко, А.Войнарович, М.Левін, Л.Малько, М.Сидорчук. Із с.Річиця арештований Назар Бруцький, із с.Озери – Г.Комар та Костюкевич. Л.Малька та трьох інших комуністів засудили до чотирьох років тюрми, інших звільнили.

У цей час були виявлені ще два провокатори – Т.Рожко і М.Гром, які в поліції налякалися і погодилися співпрацювати з нею.

Але ні тортури, ні тюрма не могли зломити прагнення комуністів до боротьби. Вийшовши на волю, товариші А.Федоренко, С.Дворецький, М.Левін, А.Войнарович, І.Макаревич відновили партійну організацію і продовжили роботу.

У серпні 1932 р. знову був нанесений сильний удар по Висоцькій парторганізації. Проводилися масові арешти партійних активістів по всіх селах. У цей час поліція підступно вбила С.Дворецького і поранила Т.Мишковця. Похорон С.Дворецького перетворився у масову демонстрацію протесту проти розстрілу й кривавого терору.

Невдовзі була відновлена Висоцька партійна організація. Обрано новий райком, до складу якого увійшли: Л.Малько, І.Черкас, І.Щур, М.Боровик, О.Ромаш із Пузні.

У червні 1934 р. поліція нанесла черговий удар. Було заарештовано 65 комуністів і комсомольців, до яких застосовували дикі тортури. Від побоїв помер у Луцькій тюрмі комсомолець Ф.Козубовський, загинули також І.Щур та М.Савончук. Багато було засуджено до чотирьох років ув'язнення (І.Черкас, І.Нагорний, А.Мосійчук та інші).

У 1937 р. комуніст Т.Садовник знищив двох шпигунів – Антона Щура та Никифора Дулю, котрі на суді на нього свідчили. У зв'язку з цим було заарештовано 15 комуністів. Суд засудив Т.Садовника до смертної кари (вирок виконано). А Л.Малька засудили до 10 років, Подуна – до 8 років, Ромаша – до 6 років каторжної тюрми.

Але, незважаючи на арешти, парторганізація у Висоцьку жила і діяла. На місце заарештованих товаришів приходили

нові комуністи, які продовжували рішучу боротьбу проти режиму Пiлсудського.

У зв'язку з ростом парторганізації Пiнський окружний комітет КПЗБ укрупнив Дубровицький район. У 1926 р. був створений самостійний Висоцький район.

У Висоцьку організовувалися страйки дрібних майстерень чоботарів, швейників.

Селяни Висоцької гміни і далі чинили жорстокий опір комасції та ліквідації сервітутів. Вони проганяли з полів землевпорядників і куркулів. У Висоцьку селяни обрали делегацію і відрядили її у староство та міністерство. Очолив цю делегацію Микита Малько і його син Самійло. По всій Висоцькій волості комасцію вдалося провести в трьох селах, і то лише там, де не було комуністів».

Андрій Федоренко

«З липня 1917 р. працював у Висоцькому ревкомі помічником секретаря, зі мною разом працював Денис Сидорчук. Потім був секретарем земельного відділу, головою якого був Назар Лукашевич, з яким їздили по селах Висоцького району і розділяли поміщицьку землю між селянами-бідняками. У 1920 р. працював секретарем комітету бідноти, головою якого був Іван Лукашевич. Під час Воробинського повстання активну участь брав і Висоцький район (Андрій Нагорний, Павло Кухар і Трохим Черкас). Після Воробинського повстання вони зі своїм загоном пішли на станцію Видибор Білоруський, звідки не повернулися Кухар, Боровик і Циганенко».

Лука Малько

«Населення Висоцького району, крім комуністичної преси, передплачувало газету «Наше життя» – орган «Сільроба», котра видавалася в м.Холм Люблінської області, а також «Село» – орган «Сільроба-левиці».

У Висоцьк приїхав посол К.Пелехатий. Поліція не дозволила робити мітинг під відкритим небом. Наша комуністична орга-

Лука Малько

нізація знайшла велику селянську хату. На збори прийшло більше 200 чоловік. Поліція хотіла розігнати народ, але Пелехатий вніс протест проти сваволі поліції. Збори відбулися. Після виступу Пелехатого було прийнято резолюцію, яка відображала протест і невдоволення народу проти утисків національних меншин урядом Пілсудського.

На одних зборах у Висоцьку колишні куркулі Пархомовичі, Дундичі, Рожки та інші виступили за комасацію. Біднота Висоцька під керівництвом комуністичної організації виступила проти комасації, вимагаючи землю без викупу.

Височани користувалися так званими сервітутними правами. Польським поміщикам така справа була не вигідною. Уряд Пілсудського приступив до ліквідації сервітутів взагалі та зокрема у самому Висоцьку. Наша комуністична організація повела народ на захист своїх сервітутних прав. Боротьба за сервітуту тяглася більше двох років (1927-1929 рр.). Земельний комісар виділив для височан земельний наділ поблизу с. Рудня, самий пісок та болото за 9 км від Висоцька. Одночасно хороші випаси, розташовані поблизу Висоцька, були продані заможному селянству.

Наша комуністична організація вирішила відправити до Пілсудського делегацію. Делегатами було обрано Йосипа Мосійчука, Андрія Садовника та Микиту Малька. У 1928 р. делегація виїхала до Варшави. Але у міністерстві її навіть близько не допустили до кабінету Пілсудського. Зустрів делегатів керуючий Висоцьким маєтком і сказав, що з їхньої скарги нічого не вийде. Так ні з чим і повернулися додому. А в 1929 р. сервітуту були ліквідовані.

У Висоцьку в 1933-1934 рр. через договір із поліцією конфідент (агент) Антон Щур підпалює хлів свого рідного дядька Сидора Щура. Наша комуністична організація своєчасно викриває підступний замисел і сповіщає про нього населення. Громада Висоцька вимагала від повітового старости притягнення Антона Щура до відповідальності за підпал, після чого А. Щур був суворо покараний шістьма тижнями арешту умовно».

Ось ми і перегорнули славну сторінку звитяжної боротьби висоцьких комуністів проти польських окупантів. Окупант – він завжди окупант, незалежно від національності, тому нема сенсу когось вигороджувати, а когось втоптувати в багно. Для нас – українців – вони однакові: що поляк, що москаль, що німець. І треба ще порівняти, хто більше шкоди завдав нашому народові. Людей, які борються з окупантом за своє національне визволення, називають повстанцями, героями. Але аж ніяк не бандитами. Потрібно насамперед бачити ідею, а не її виконавців. А провокаторів, зрадників вистачало на будь-якому історичному відрізку, вистачає і зараз. Мірилом завжди і всюди повинні бути незмінні критерії вічних цінностей людського суспільства – честь і совість, патріотизм. Бо жити на певній території і не бути її патріотом – це, за медичною термінологією, патологія (відхилення від норми) або ж просто ненормальність. Тому потрібно з однаковою шанобою ставитись до тих, хто боровся і проти польського окупанта, і проти окупанта-москаля, і проти німецького окупанта. Історія ж не чиясь, а наша, і її потрібно поважати, якою б гіркою вона не була.

РАДІСНИЙ ВЕРЕСЕНЬ

На Західній Україні та Західній Білорусії назрівали об'єктивні та суб'єктивні передумови пролетарської революції. Вирішальним став вересень 1939 р.

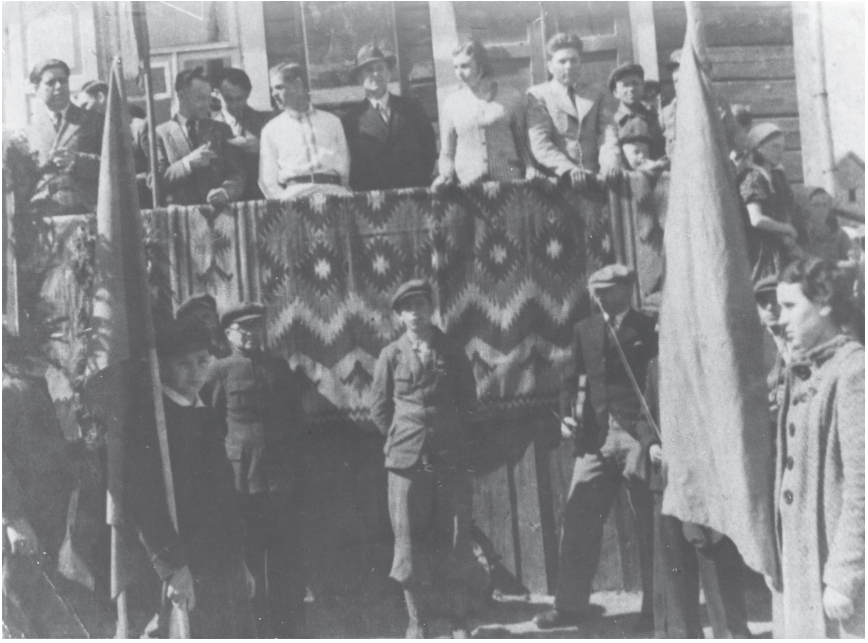
1 вересня Гітлер напав на Польщу. У результаті військової катастрофи німецькі війська вийшли на лінію Львів, Люблін, Брест, Білосток. Уряд Польщі ганебно втік у Румунію. Польська держава перестала існувати. Настав час виправити несправедливість Ризького мирного договору 1921 р.

19 вересня звістка про перехід Червоною Армією кордону викликала народне повстання у Західній Білорусії та Західній Україні. Ще до приходу Червоної Армії почалася соціалістична революція. Повсталий народ під керівництвом місцевих комуністів негайно приступив до роззброєння залишків державного апарату. Виникли революційні комітети й тимчасові управління як органи революційної народної влади, була організована збройна сила цієї влади – Робітничо-селянська Червона Гвардія. Не чекаючи рішення Народних Зборів, була проведена конфіскація поміщицьких і церковних земель та передача рухомого й нерухомого майна трудовому селянству, націоналізація капіталістичних підприємств, встановлений революційний порядок.

Великим торжеством і святковою маніфестацією волевиявлення народу були вибори в Народні Збори та їх робота. У Західній Білорусії Народні Збори в Білостоці 28 листопада одноголосно проголосували за радянську владу, за конфіскацію поміщицьких земель (з декларацією виступив височанин Самійло Малько), націоналізацію капіталістичних підприємств і приєднання до БРСР.

Самуїл Малько

Від Висоцька і Бродця делегатом Народних Зборів Західної Білорусії був обраний я, причому одноголосно. Дівчата принесли мені червону пов'язку по приїзді з Варшави.

*Четверта справа –
перший депутат
Верховної Ради України
Хомич Килина Панасівна.
В першому ряді справа –
Малько Самуїл Микитович,
заступник голови
Висоцького райвиконкому.
м.Висоцьк, 1940 р.*

*Виступ Малька С.М. під час
Першотравневого мітингу
в м.Висоцьк. 1940 р.*

В Білостоку (тепер Польща), саме там проходили збори, я поставив питання про приєднання Висоцька до України на одностайне прохання височан. У Висоцьку я був обраний головою Висоцької волості.

У листопаді стало відомо, що колоністи виїжджають. Разом із зоотехніком підраховували кількість худоби у німців. Спочатку виникла думка закупити цю худобу. В той час у Висоцьку був маслозавод, де виготовляли масло під назвою «Масло з Висоцька над Горенем». Поїхав до вйта Литвина на Хилін, де він жив, ми були знайомі, і заговорив про купівлю корів. Він запропонував безкоштовно 2-3 голови, я відмовився, бо закупівлю хотів зробити для громадського господарства, гроші ми мали польські конфісковані, дія яких буде до нового року.

Ми зібрали збори колоністів на колонії, я розповів про Гілера і його звірства в Чехословаччині та Польщі. Учасники зборів погодилися на мою пропозицію. Це було взимку. Зробили офіційний опис худоби та сіна.

В Століні постановили забрати сіно у Висоцьку. Я не послухав і наказав Козубовському Марку (він відповідав за охорону порядку) не випускати жодної підводи з сіном. Все, що належало Плятеру, наказав я ділити тільки через сільські ради. Для контролю об'їздив всю Висоцьку волость.

По приїзду державної комісії з переселення німців у Висоцьк плату за худобу відмінила держава.

Зібрав батраків, які працювали у німців, і попередив, щоб виконували всі роботи з догляду за худобою, бо вона буде їхньою.

Зібрав височан з підводами. Вони завезли німців на залізничну станцію в Удрицьк. За старшого на колонії був Малько Лука Степанович.

Зібрали офіційні збори, на яких я розповів, що таке колективне господарство, тут же обрали ініціативну групу зі створення колгоспу. До неї ввійшли: Малько Микита, Нагорний Федір, Малько Лука. Основу колгоспу склали колишні батраки, і почали закликати в господарство інших.

З 1 січня 1940 року були створені органи влади Висоцького району. Першим секретарем Висоцького райкому КПУ став

Козюра, головою райвиконкому Кабак Іван Павлович. Головою сільської ради обраний Макаревич Іван Романович.

Почали господарювати колективно в сільськогосподарській артїлі ім.Леніна. 50 голів корів

виділили для Сварицевич і ще частину худоби передали в Сорочинський радгосп.

З 1 січня 1940 р. тимчасові революційні органи влади були перетворені в ради, а керівну роль взяли у свої руки партійні районні та обласні комітети.

Почався бурхливий розвиток. Був уточнений згідно з Указом Верховної Ради «По населених пунктах і прилеглих угіддях» кордон між УРСР і БРСР (членом комісії був Самійло Малько). У березні 1940 р. відбулися перші вибори до Верховної Ради. Депутатом Верховної Ради УРСР була обрана Хомич Килина, а в грудні 1940 р. відбулися вибори до місцевих рад. Вибори пройшли на високому рівні як організаційному, так і політичному, при дуже високій активності народу.

Радісним вересень був не для всіх. За співробітництво з польською владою були вивезені до Сибіру сім'ї Махна Ігната (7 чол., з них 5 дітей), Дунчича Георгія, Опанасиків, Грома Максима, Жуків; євреїв-височан Гольберда, Лахмана; поляків-осадників Хиліна; німців-колоністів з Софіївки, які виїхали до Німеччини.

Висоцький район, як і вся Рівненщина, ступив на дорогу бурхливого розвитку мирної економіки. Найбільшою подією в районі став початок організації сільського господарства, про що докладніше розповідатиметься в окремому розділі.

*Першотравнева демонстрація
у м.Висоцьк. 1940 р.*

Малько

*Самуїл Микитович,
депутат Народних Зборів
Західної Білорусії
в м.Білосток від
м.Висоцьк, генерал
Війська Польського
у відставці*

Усю зиму 1940-1941 рр. велася посилена робота з підготовки до колективізації у Висоцьку. Дотримуючись принципів добровільності, була проведена роз'яснювальна робота серед селянства, яка увінчалася успішною організацією весною 1941 р. трьох нових колгоспів: ім.Ворошилова, ім.Хрущова, ім.Шевченка. Перед початком війни у Висоцьку в основному закінчилася колективізація. Величезну допомогу в організації колгоспів надала Висоцька районна МТС під керівництвом Левченка.

Ворожі елементи намагалися перекрити дорогу селянам-односібникам у колгоспи. Влітку у колгоспі ім. Леніна були розкидані листівки, які загрожували смертю за приналежність до колгоспу.

Навесні 1941 р. у колгоспі ім.Шевченка підпалили конюшню, загинуло 40 коней. Сторож Пода, який рятував із палаючої конюшні коней, після опіків залишився сліпим. Навесні 1941 р. під час посівної були спроби розтягнути вози в колгоспах ім. Ворошилова та Хрущова. Ці факти засвідчують, що не всі були прихильниками колективізації, і не всі з квітами зустрічали Червону Армію. Були вивезені з Висоцька окремі єврейські сім'ї та сім'ї польських урядовців.

ВІЙНА. ЕВАКУАЦІЯ

Спогади Івана Микитовича Малька про евакуацію колгоспу імені Леніна

Малько

Іван Микитович. 1951 р.

«Шановна тов. Ганул.

Надсилаю написане мною оповідання про евакуацію колгоспу імені Леніна Висоцького (Дубровицького) району із запізненням.

Прошу залишити його без змін. Бажано не скорочувати, тому що в ньому лише найголовніше. Треба показати моральну стійкість, безмірну силу волі зачинателів колгоспного руху на Ровеничині і Західній Україні. Дійсно їм притаманні ці риси.

Редакція може художньо дооформити оповідання і додати щось від себе.

З повагою

Малько Іван Микитович.

Присвячується активу колгоспу імені Леніна, який був одним із перших учасників колгоспного руху і майже єдиним, що переганяв худобу із Західної України вглиб нашої країни, та здійснив цей непомітний, але героїчний подвиг.

Початок евакуації – 3 липня 1941 року, 14.00 годин.

Актив колгоспу ім. Леніна, що евакуював худобу вглиб країни:

Сімейні:

1. Демченко Іван Кузьмич – голова колгоспу.
2. Малько Лука Степанович – заст. голови колгоспу.
3. Малько Анастасія Степанівна – ланкова городньої ланки, його дружина.
4. Лец Микола Францович – бухгалтер колгоспу.
5. Малько Євгенія Терентіївна – доярка, його дружина.
6. Малько Микита Степанович – зав. тваринницької ферми.
7. Нагорний Тимофій Порфірович – бригадир першої польової бригади.

8. Сидорчук Олімпій Григорович – скотар.
9. Сидорчук Юстина Тихонівна – доярка, його дружина, депутат обласної ради.
10. Кац Пейсьо Мовшевич – колгоспник.
11. Дворецький Сильвестр Пилипович – голова Висоцької сільської ради.
12. Щур Ганна Микитівна – свинарка.

Одинокі:

1. Козубовська Надія Семенівна – колгоспниця.
2. Лец Галина Францівна – колгоспниця.

Приєдналися:

1. Подорецький Максим Пилипович – голова колгоспу ім. Хрущова.
 2. Макоїд Христина Луківна.
 3. Грицовець Семен Гнатович.
 4. Тауман Сара Халлівна.
 5. Першитейн Григорій Якович.
 6. Першитейн Михайло Якович.
 7. Черкас Іван Денисович.
 8. Черкас Надія Денисівна.
 9. Макаревич Микола Григорович.
 10. Маєвський Григорій Андрійович.
 11. Боровик Ніна Якимівна.
- Всього: 53 чол.

Війна увірвалася в розмірене і спокійне життя нашого колгоспу, як і в життя всього радянського народу, несподівано і віроломно. Чуються вибухи, вночі було видно заграви пожеж.

За першою мобілізацією з колгоспу пішли в Червону Армію бригадир другої польової бригади Щур Тимофій Онуфрійович, Макаревич Федір Григорович, Щур Микола Леонтійович, мій брат Малько Кирило Микитович та інші. Їм на зміну прийшли старші чоловіки й жінки. Малько Кузьма Семенович став бригадиром, дружина Щура Миколи Леонтійовича і моя старша сестра Ганна з дочкою Марією залишилися на фермі.

Вже час збору врожаю, трав. Мати ночами не спала, все думала про те, що з Кирилом та іншими чоловіками, що на фронті. Вона часто запитувала і розмірковувала, яким буде наше майбутнє, що нас чекає.

Під кулеметним вогнем, яким фашистські літаки поливали рідну землю, пішки йшла додому моя сестра Олена з м.Сарни, де навчалася в зоошколі. Якось під час війни над нашим будинком пролітали німецькі бомбардувальники. Від страшного гулу двигунів усі двері повідчинялися. За годину почулися потужні вибухи і було видно червоне полум'я пожежі. Пізніше ми дізналися, що бомбардували Пінськ.

Війна тривала вже дванадцятий день. Три дні тому народився хлопчик у сестри Ганни, назвали його Іваном. Мій брат, Самуїл Микитович, заст. голови райвиконкому, проводив у колгоспі збори, він інформував про становище на фронтах, пояснював, що таке фашизм, і попередив актив колгоспу про підготовку до евакуації колгоспного майна і худоби.

Військові частини займали оборону за Старою Случчю, а жителі навколишніх сіл, в тому числі і Висоцька, лаштували дорогу для їх просування.

Прокидаючись раненько, ми вмикали радіоприймач «Ехо», який працював на сухих батареях. Після новин повідомили, що буде говорити тов. Сталін. Уся наша сім'я зібралася біля приймача. Сталін звернувся до радянського народу і Червоної Армії з промовою, в якій докладно проаналізував події останніх днів, визначив завдання армії й народу на захист соціалістичної Вітчизни. Й.В.Сталін поставив завдання: евакуація заводів, колгоспного і радгоспного майна, худоби. Нічого не залишати ворогу, робити все для перемоги над ним. Тов. Сталін сказав: «Наше дело правое, враг будет разбит, победа будет за нами».

Батько зібрався і пішов на ферму. Сповістили з райвиконкому, щоб розпочинали евакуацію району, в тому числі і колгоспу. Мені особисто повідомили, щоб я якнайшвидше сказав керівництву колгоспу, що потрібно збиратися в дорогу. Я сів у спортивний човен «Каян» і з великими зусиллями по міліні дістався до колгоспної контори. Там уже все було відомо.

Коли я повернувся додому, біля будинку стояли два вози, запряжені кіньми. Мені дали доручення забрати з Висоцька тещу мого брата Самуїла Микитовича.

У містечку відчувалася порожнеча, всі установи були евакуйовані.

Я захопив все необхідне на свій віз. Повертаючись назад, побачив людей, які ремонтували дорогу до станції Удрицьк. Вони поверталися з роботи і дуже поспішали до рідних домівок. Всі колгоспники допомагали гнати налякану худобу, свиней.

Корів і телят переправили на інший берег річки Горинь поромом без особливих труднощів. А от дати лад свиням було важко. Деякі тварини стрибали з порома у воду і пливли на інший бік. Після переправи виявилось, що немає Сергія – сина моєї старшої сестри. Знайшли його біля величенької калюжі, в якій лежала свиня. Він намагався витягнути її звідти.

Дев'ять родин та інші несімейні, розташовані на дванадцяти возах, вирушили назустріч невідомому – на схід.

В'їжджаючи в Хилін, ми побачили недалеко від старої річки Случ солдатів, які займали оборону. Окопи копали у повний зріст, все було підготовлено до бою. Поставили станкові і ручні кулемети.

Коли переправа через річку закінчилася, частина свиней і телят зайшла в жито, а деякі розбрелися по лісі. Довелося всім гуртом збирати їх, та зібрати всіх було неможливо. Тварини лежали в затінку і з місця ні на крок. Вирішили здати всіх свиней у кількості 90 голів, телят – 20 голів, овець – 60 голів військовій частині, яка розташувалася на хуторі Хилін і в селі Біла.

Першу ніч провели на хуторі Козаки. Всі були втомлені і фізично, і морально, ніхто не хотів їсти. Голова колгоспу Демченко Іван Кузьмич, його заступник Малько Лука Степанович та інші довго обмірковували маршрут, за яким вирушимо далі.

Наступного дня ми під'їхали до села Озери і побачили німецькі літаки. Ми розтягнулися з возами і худобою на велику відстань. У селі на нас почали падати бомби. На щастя, вони не

завдали нам збитків. Одна бомба вцілила прямисінько в будинок, що стояв неподалік. За селом літаки зменшили висоту і почали обстрілювати нас з кулеметів. Ми всі кинулися в ліс, відганяючи худобу далі від дороги. Вози сховали під дерева, вкрили їх гіллям. Після нальоту виявилось, що вбито і поранено дві корови, людських жертв немає. Невелика частина колгоспників запанікувала і пішла від нас.

Вирішили рухатися далі лише вранці, увечері і вночі, щоб колону не помічали німецькі пілоти. І найголовніше, щоб не втратити людей. Наступного дня увечері ми були під Єльно. Нам перешкоджало невелике болото, суцільна трясовина. Як розповідали місцеві жителі, напередодні тут просувалася військова частина. Німецькі літаки обстріляли і розбомбили її. У результаті бомбардування був зруйнований міст. Ми вирішили переправлятися на інший бік, незважаючи ні на що. Іншого вибору не було. Справа від мосту знайшли місце, де можна було пройти. З неймовірними труднощами переправили всю рогату худобу. Інша справа – вози. Довелося спрягати по дві-три пари коней і перетягувати на іншу сторону.

У селі Єльно голова колгоспу Демченко Іван Кузьмич, заст. голови колгоспу Малько Лука Степанович і бригадир польової бригади Нагорний Тимофій Трохимович домовилися з місцевими мешканцями про те, що вони проведуть нас убік села Біловежи. Ми не знали туди дороги. За це давали їм пару телиць.

Настала тривожна ніч. Наготували мисливські рушниці Демченко Іван Кузьмич, Малько Лука Степанович, Лец Микола, Нагорний Григорій, Грицовець Семен, Подорецький Максим, мій батько. На возах залишилися тільки старі жінки з малими дітьми. До мого воза були прив'язані коні з возом, на якому сиділа мати. Такою суцільною колоною рухалися за худобою всі дванадцять возів. Інші чоловіки і жінки оточили тварин і йшли вглиб лісу з «провідниками». Лука Степанович помітив щось підозріле. Вся колона кружляє на одному місці і не по дорозі, а по непролазних хащах. Люди і худоба зупинилися, зупинилися і вози.

Мій батько пішов далі і побачив на галявині вогнище. Біля вогнища стояли люди, дехто з них був озброєний мисливськими рушницями, інші – дубинками. Батько запитав: «Хто ви?».

– А ти хто?

Батько наставив на них свою рушницю і покликав на допомогу наших людей. Увесь озброєний загін оточив їх. Виявилось, що провідники були у змові з ними. Вони хотіли завести нас у лісові хащі і за сигналом відібрати худобу, яка їм сподобається, в основному корів. З великими труднощами ми вийшли з лісу. Вранці, коли підраховували худобу, побачили, що не вистачає двох корів і двох телиць. Так, із невеликими втратами ми пішли від бандитів-грабінників. Шкодували тільки про те, що не покарали їх.

Неподалік Блажева насувалася дощова хмара. Незважаючи на гуркіт грому, збоку Рокитно було чути шум, вибухи і виднілася заграва пожежі. Нас навкруги оточував ліс. Рухалися без зупинки лісовою дорогою. Здавалося, що нам нічого не загрожує. Ми були далеко від населених пунктів і центральних доріг. Зупинилися, щоб пообідати. Ще не всі розпрягли коней. Моя сестра Олена і Нагорна Надя відійшли недалеко, щоб зібрати ягід, але раптом злякані повернулися до нас. Всі побачили людей, які швидко бігли. Хтось із наших вигукнув: «Зупиніться, треба поговорити з вами !» Більшість із наших добре розгледіла німецьких солдат, які стрімко йшли в ліс. Ми одночасно кинулися до возів і худоби. Підганяючи коней і худобу, не озираючись, втікали звідти якнайдалі.

Заспокоїлися лише через десять-дванадцять кілометрів. Зрозуміли, яка небезпека чекала на нас, якби ми потрапили в оточення німців. Мабуть, у них було важливіше завдання в тилу ворога – диверсія.

Далі рухалися старою вузькоколійкою. Рейки були зняті вже давно. Залишилися напівгнилі шпали. Дорога була нелегкою. Тих, хто сидів на возах, безупинно підкидало, трусило. Діти плакали. Внаслідок такого пересування старша сестра Ганна захворіла.

Біля села Беловежа змішані ліси поступилися березовим. Недалеко колишній державний кордон із Польщею. Зупинилися. Хтось ще раніше говорив, що тут є прикордонники

і перевірятимуть документи. Дорослі пішли до маленької водойми помитися, почистити взуття й одяг. Яким же було їхнє розчарування, коли на заставі нікого не виявилось. Будиночки були порожні, вікна і двері – відчинені. Всі відчували таку ж порожнечу і в душі.

Під Олевськом відстав від нас батько з матір'ю і старша сестра Ганна з дітьми, що їхали на двох возах. Це сталося вночі. Ми були дуже засмучені. А як шукати? Від'їжджали все далі і далі. Нескінченний потік людей, коней і возів на всіх дорогах. Серед цього натовпу важко було про щось дізнатися. Все ж Демченко Іван Кузьмич і мій дядько Лука Степанович кожного разу за найменшої можливості шукали їх. Люди дуже втомилися без нормального відпочинку, бо і вночі гнали худобу, і вдень були на ногах. Сон боров їх на ходу. Я їхав на возі і часто засинав, тримаючи віжки у руках. Тоді сестра Олена, яка сиділа збоку, штовхала мене і будила. Вдень мені і молодшим теж не було можливості відпочити, бо треба було пасти худобу.

Біля Білоторович, коли ледь стемніло, недалеко від нас проїхали машини з німецькими солдатами, вони співали. Добре, що вже темніло. Вони нас не помітили. Ми швидше повернули в ліс і зупинилися. Коли гітлерівці проїхали, ми без шуму рушили далі.

Під Коростенем військовий патруль попередив нас про небезпеку і порадив, яким шляхом просуватися. Більшість доріг позакривали. Було видно велику оборонну систему з дзотами, бліндажами і протитанковими спорудами. Коли почався наліт німецької авіації, ми минали Коростень. Лунали постріли зеніток, строчили кулемети. Чути було вибухи бомб, скрізь палав вогонь. Ми побачили падаючий літак, охоплений полум'ям.

У молодій діброві, недалеко від залізничної станції Лугіни, розташовувався військовий об'єкт. В основному це були військові склади. Тут неподалік ми зупинилися на денний відпочинок. Ще не розпрягли коней і не взялися за виконання табірних обов'язків, як мені, Нагорному Миколі і Юрію сказали завернути худобу, що відійшла від стоянки.

Зовсім низенько, ніби торкаючись верхів'я дерев, з'явилися два німецькі штурмовики. Напевне, німецькі пілоти помітили нас і відкрили вогонь. Всі ми впали у невелику низовинку під сосновим деревом. Я з цікавості підняв голову. Кулі просвистіли наді мною і уп'ялися в дерево. Я притулився до землі. Літаки віддалялися. Я, Микола і Юрій злякано піднялися і побігли до худоби. Нам назустріч поспішали наші люди, щоб дізнатися, чи ми живі. Не було часу роздумувати про те, що сталося. Весь «табір» простояв цілісінький день у селі. Деякі жителі зустріли нас вороже, докоряючи тим, що ми заїхали у село, залишили свої домівки. Вони говорили, що німці нічого поганого їм не зроблять, а знищуватимуть лише партійних і євреїв.

Нас була маленька жменька серед цього людського потоку, що вирував на вулицях села, в садках і городах. Найбільше було військових частин із технікою, а також евакуйовані. Село розташовувалося на підвищенні, і ми бачили, як по черзі через кожні 15-20 хвилин німецькі літаки насувалися на військовий об'єкт. Так продовжувалося протягом дня, увечері ми поїхали далі.

Навіть вранці неможливо рухатися по дорозі. Часто з'являвся ворожий літак, що мчав низько і одразу стріляв. Ми постійно були готові до цього. Як завжди, попереду йшов Борька, за ним усе стадо, яке підганяли люди, потім їхали вози. Всі тварини, почувши гул літаків і стрілянину, розбігалися хто куди. Коні, хоч і загнuzдані, незважаючи на перешкоди, канали, ями, кидалися в різні сторони. Люди всі бігли в укриття, падали на землю, чекаючи, коли відлетить ворожий «чорний птах». Потім усі разом збирали худобу, виїжджали на дорогу і рухалися далі.

Біля села Скурати, через два тижні, ми зустріли мого батька, матір і старшу сестру Ганну з дітьми. За цей час, що ми не бачилися, вони дуже схудли, бо харчувалися абияк. Виявилось, що моїх рідних у селі розшукував Демченко Іван Кузьмич, він на базарі і зустрів мого батька. І я, і сестра Олена, і весь наш «табір» дуже зраділи. Головне, що ми всі разом.

Батько розказував, що вночі він із Ганною їхали останніми. Почув голос Анастасії Іванівни: «Максим, жени корів швидше!». Далі заговорив онук Кіндрат: «Діду, діду! Щось сталося з

нашим возом. Ми не можемо далі їхати». Батько зупинився і помітив велику гілку, що застрягла у колесі. Пройшло чимало часу, поки потемки висмикнув її. Рушили. Але не могли нічого почути серед шуму. Почав кликати своїх, але ніхто не відзивався. Довелося прямувати далі без жодних орієнтацій. Уранці нікого не знайшли. Що поробиш? Відстали від своїх. Отак їхали всі дні. Якось батько хотів набрати трохи сіна зі скирти для коней. Вийшли із села двоє. Почали кричати: «Куди ти їдеш, боїшся німців! Вони нам несуть свободу, а радянська влада нас пригнічувала. Сталін відібрав у нас землю, багатьох вислав до Сибіру!» Лунали ще якісь образи на адресу товариша Сталіна. Погрожували батькові. Потім один із них підійшов до молодого коня і почав розпрягати. Батько гукнув онуку Кіндрату: «Вдар-но батогом коняку!». Кінь став дибки і підім'яв під себе «здоровила». Інший замахнувся на беззахисних дітей. Батько моментально вистрілив у нього. Той впав на землю. Швидше підганяючи коней, галопом поїхали далі.

Погрожували поквитатися із батьком. А він один, та ще й з малими дітьми, нічого не міг вдіяти. Сподіватися на допомогу сторонніх теж не можна було. Довелося їхати вперед.

По дорозі бачили трактори, людей із кошиками і вози. Запамяталася піша колона підлітків з якогось ремісничого училища. Вони були такі втомлені переходом, що пересувалися з великими труднощами. Деякі були босі, з опухлими ногами. Ще зустрічали людей, які гнали колгоспну, радгоспну худобу. Зрідка – військових. Ми рухалися здебільшого недалеко від фронту, від рідної домівки аж до р. Дніпро. Неподалік переправи рано-вранці високо в небі побачили ледь помітні німецькі літаки. Трохи згодом помітили парашути, схожі на кружечки, які повільно спускалися вниз. Наші солдати швидко розбіглися по великому полю недалеко від лісу, і були готові зустріти неприятеля. Нас одразу попередили, щоб ми швидше покинули це місце. Через деякий час за нами почулися кулеметні постріли. Так, німці висадили десант, щоб захопити переправу через Дніпро. Але гітлерівцям це не вдалося, вони не чекали, що її охороняють радянські війська.

Біля переправи через Дніпро неподалік села Страхолісся тягнувся земляний насип – гребля, а далі було видно міст. Напередодні був сильний наліт німецької авіації. Скрізь лежали трупи тварин, понівечені трактори й автомобілі. Скрізь кров. Ми зайняли чергу і за наказом військово-пропускного пункту повинні були гнати худобу. Тільки виїхали на греблю, як з'явилися два німецьких літаки, що мчалися за нашим винищувачем. Наш літак, щоб «відірватися» від них, швидко знизився і пролетів над самим мостом, змінив напрямок руху і сховався за лісом.

Німецькі літаки, загубивши з поля зору противника, повернулися. Наша худоба, налякана гулом двигунів, пробігла всю греблю і напівзруйнований міст, зупинилася за кілометр від переправи. Переїхавши Дніпро, ми почувалися морально набагато краще. Фронт позаду, але ми не знали, де саме.

У нас було два радіоприймачі, які працювали на батареях. Мені доручили встановити один із них, щоб можна було послухати новини. Коли ми зупинилися на відпочинок, я ввімкнув радіоприймач «Ехо». Почули голос диктора. Весь наш колектив від малого до старого зібрався навколо радіо. До нас прибігли солдати, офіцери, інші сторонні люди. Всі дуже уважно слухали Радінформбюро та інші новини. Потім разом із військовими довго обговорювали їх. Повідомлення були невтішні. Німецькі війська поряд, і нам потрібно було терміново рухатися на схід.

Переїхавши Десну, ми зупинилися за містом Остер, на лузі, щоб відпочити, попрайти одяг, спекти хліба і заpastися продуктами. Там ми застали висоцьку, дубровицьку і сарненську міліцію, яка чекала наступних вказівок із Києва. Відпочивати нам заважали німецькі літаки, які часто з'являлися в небі. Завжди треба було бути напоготові. Ми стали свідками поединку наших і фашистських пілотів, що зустрілися у повітряному бою. Стискаючи кулаки, кричали : «Бий фашистську наволоч!». Але були втрати і з нашого боку, і з ворожого. Через два дні довелося їхати далі.

Доїти корів, готувати їжу могли тільки пізно вранці, коли зупинялися у лісі або під лісом на денний перепочинок. Доярок-жінок не вистачало, до цієї роботи взялися чоловіки, підлітки і

всі, хто міг дойти. У нас було обмаль бідонів, і молоко не мали куди діти. Коли ми розташовувалися поблизу населеного пункту, то частину молока віддавали жителям або й стороннім людям, а коли зупинялися поблизу військової частини, то віддавали молоко бійцям. Були випадки, коли його просто виливали на землю.

Радіо повідомило, що німецькі війська захопили південь України, більшу частину Білорусії, зайняли Прибалтику. Скрізь палають пожежі, руйнуються житлові будинки, фабрики, заводи, гинуть люди...

На дорогах – людський потік, що рухався на схід і зі сходу на захід. Цей рух був схожий на мурашник. Евакуація колгоспного і радгоспного майна, техніки і тварин проходила в основному організовано. Але були випадки, коли це відбувалося стихійно. Вивозили техніку, гнали худобу, призначені колгоспним і радгоспним керівництвом, люди без партійного, радянського активу. Часто в цих людей не вистачало свідомості, щоб чесно евакуювати техніку і тварин вглиб нашої країни, і вони залишали її по дорозі. Нам нерідко зустрічалися кинуті напризволяще трактори, сільгосптехніка, різні тварини : вівці, молоді коні, молодняк ВРХ. У нашому колективі було достатньо людей, щоб гнати худобу. Йдучи своїм маршрутом, ми збирали цих тварин. Таким чином, у нас утворилося стадо овець у кількості 220 голів і коней в кількості 60 голів. Нічого не залишати ворогу! Це було для нас законом.

Під час переїзду на схід від ріки Дніпро до Мало-Дівиць Чернігівської області ми тричі зустрічалися з однією військовою частиною. Вперше, коли слухали повідомлення по радіоприймачу. Частина недалеко від нас займала оборону на Дніпрі, і дехто з бійців і командирів приєдналися до нас, щоб почути новини. Тоді ми пригощали їх молоком. Другого разу ми подолали значну відстань і побачили цих військових в окопах, мабуть, вони відступали іншим шляхом. Ми зупинилися, приготували обід по-домашньому і запросили командирів і декого з бійців. Потім десь взялася гармошка, заспівали солдати і наші дівчата. Спочатку співали «Полюшко-поле», «Спят курганы темные». Коли почали «Розпрягайте, хлопці, коні», раптом хтось прокричав: «Воздух!». І пісня обірвалася. Військові повернулися в

окопи, а ми сховалися в лісі. Втретє ми зустрілися неподалік міста Козельця в обідній час. Бачили, як розгорнутим строем рухається військова частина бронемашинами та іншою технікою. Бійці і командири були в пилюці, втомлені, деякі забинтовані. Вони попередили, що німці йдуть за нами. Ми поділилися обідом, дали їм напитися молока, але треба було прощатися і гнати худобу далі. Більше ми не зустрічалися.

Наша колона «відірвалася» від фронту. Масовий рух однією дорогою сприяв розповсюдженню різних хвороб. Особливо хворіла рогата худоба – на ящур. Ми не могли йти із хворими тваринами і мусили зупинитися в Чернігівській області Мало-Дівицькому районі в селі Піддубівка. Це був час жнив у колгоспі. Наш колектив, як міг, допомагав збирати врожай. Частина наших людей, здебільшого молодь, була мобілізована на земляні оборонні роботи поблизу м.Бахмач. Інші ремонтували транспорт, займалися продовольчими питаннями. Так, голова сільської ради лагодив вози. Мій батько був біля худоби, як колишній завфермою. Жінки доїли корів. Голова колгоспу Демченко Іван Кузьмич поїхав на Полтавщину за дружиною і сином. Я, Сидорчук Іван, Нагорний Микола, Юрій пасли худобу за селом. Там стояла військова частина з прожекторами, а трохи далі – зенітки. Так що ми не сумували.

Майже все молоко здавали державі, трохи залишали собі. Невдовзі зенітки і прожектори передислокувалися на схід. Фронт наближався. Ми зрозуміли, що нам чекати нічого. На той час більшість корів і молодняка видужала. І через два тижні нашого перебування в Піддубівці ми поїхали далі.

Після відпочинку зі свіжими силами ми рухалися тільки вдень. Фронт був за нами, і німецькі літаки менше дошкуляли. Зрідка з'являлися бомбардувальники, штурмовики, поведінку яких ми вже давно знали і були наготові.

Але нас насторожувало інше. На Полтавщині, Сумщині на нічних стоянках худоби (фермівських дворах, пасовищах, лугах) лежали цілі стада мертвої отруєної худоби. Ми завжди пасли своїх тварин там, де мало хто випасав. Це нас і врятувало. З перших днів евакуації ми були дуже уважні до всього. Втрат

у нас не було. Траплялися поодинокі випадки здуття корів, але через те, що вони паслися на посівах багаторічних трав конюшини. На прохання колгоспників із Київської області і за нашою згодою нам передали корів і нетелів у кількості 120 голів. Ще ми отримали 4 вози, 6 мішків борошна і крупи, а також інших продуктів харчування. Так ми стали багатші, збільшилася наша ферма і поповнилися запаси продовольства.

Трагічний випадок стався в кінці серпня поблизу с.Петрівка Романська на Полтавщині. Вночі ми почули плач моєї старшої сестри Ганни. Помер її син Іван. За два дні до смерті у дитини на шкірі з'явився червоний висип і хрипота в грудях. Весь «табір» прокинувся. Вранці чоловіки викопали яму в лісі. З великими труднощами знайшли неподалік дві старі дошки і зробили примітивну труну. Померлу дитину ховали всі наші, матері плакали. Постояли над могилкою, багато чого передумалося. Ми не знали, що може статися завтра з нами. І знову вирушили в дорогу.

Зробили зупинку в степу поблизу селища Молодецьке Сумської області. Був початок вересня, негода. Звечора і всю ніч лив дощ. Ніч була темна. Люди сховалися під возами, вкривалися, хто чим міг. Серед ночі до жінок прибіг Нагорний Тимофій Порфирович, розбудив їх і сказав, що його дружина народила дитину.

Нагорна Параска лежала під возом, на неї лив дощ, була вся мокра. У темряві ледь знайшли дитину. Хтось відірвав шматок тканини і навпомацки висмикнув декілька ниток, щоб перев'язати пуповину. Загорнули немовля у напівсухий одяг і поклали в сухіше місце. Зранку, коли посвітлішало, дізналися, що народився хлопчик.

Радіо не передавало нічого втішного, наші війська з боями відступали. Нам важче було гнати худобу. На початку вересня почалися дощі, і було дуже важко їхати по мокрому глино-чорнозему. До того ж ми легко вдягнені, взуття вже зносилося.

Потім погода змінилася на теплу, майже без дощів. Тоді з нами сталася цікава пригода. Десь у середині вересня ми зупинилися поблизу с.Борисівка Белгородської області. День був сонячний, теплий, і ми вирішили перепочити. Наш «табір»

розташувався неподалік колгоспного молотильного току. Обмолочене зерно лежало купами на землі. Трохи далі стояли скирти соломи. Біля наших возів горіли вогнища, ми грілися. Там, де раніше росла пшениця в полі, паслася наша худоба. Дехто з дорослих пішов у село.

Вдень приїхав на авто якийсь незнайомиць. Походив навколо, придивився до нашого «табору», розпитав, хто ми такі і куди прямуємо, і від'їхав. Через деякий час до нас приїхали вже двоє – голова колгоспу і бригадир. Потім все з'ясувалося. Коли ми тільки приїхали, увечері, сторож повідомив голову колгоспу, що прибули якісь невідомі, чорномазі. Пустили худобу до скирт. Самовільно беруть у мішки зерно, руйнують навіс для зерна і роблять шкоду. Почувши це, голова негайно подзвонив у райком партії секретарю. І коли той приїхав, побачив зовсім інше: худоба під наглядом пасеться, зерно ніхто не зачіпав, навіс цілісінкий. Секретар посварив голову колгоспу за брехню і дав вказівку по можливості допомогти нам.

Голова колгоспу одразу вибачився і сказав, що спеціально для нас підготував баню, щоб всі могли помитися. І своїх людей хотів прислати на допомогу у випасанні худоби. Запропонував і продукти харчування. У баню пішли не всі, залишилися біля тварин, бо від допомоги сторонніх людей ми відмовилися. Продукти взяли. Щоб був захист від дощу, зробили на возах навіси із соломи.

Настали холод, негода, треба було думати, як краще влаштуватися на ніч. Саме зараз доречно розказати про доброту і щедрість російської душі. Це було в с.Скородноє на Белгородщині. Пізно увечері ми знайшли місце стоянки для худоби. Пішли шукати квартиру, щоб переночувати. Дехто з мешканців села відмовлявся пускати нас. Я з матір'ю спробував пошукати ще. Заходимо в один будинок, питаємо дозволу. Дві жінки пустили нас на ніч. Почувши нашу розповідь, дали поїсти гарячого. Потім приготували гарячу ванну для матері і поклали спати у свою постіль. Зранку подали гарячий сніданок. Ми дізналися, що молодша жінка – вчителька. Глянувши на нас, роздягнених і босих, дала

для матері теплу хустку, кофту і взуття. А мені – теплу куртку, шапку і шарф. Сказала: «Чоловік на фронті воює, йому зараз не треба. Візьми, хлопче, носи». І сама зав'язала на моїй шиї теплий шарф. Мати відповіла: «Ви віддаєте, а вам ще знадобиться, бо і ви будете в такому стані, як і ми». «Нічого, нічого, яюсь проживемо», – промовили обидві. Ми зі сльозами на очах подякували їм і, побажавши всього найкращого, пішли до своїх.

Рухатися дорогами Белгородщини було дуже важко. Негода, мокрий липкий ґрунт. Ми ледве пересували ноги. Та й з возами була морока, бо шлях був нерівним, круті спуски і підйоми. Довелося прилаштовувати до коліс гальма. Новини ми дізнавалися від інших людей, бо наші радіоприймачі вийшли з ладу. Повідомлення засмучували, фронт був і зліва, і справа від нас. Вирішили якнайшвидше відійти від лінії фронту, щоб не опинитися в оточенні.

У місті Старий Оскол йшла евакуація всіх установ і підприємств. Відправлялися останні потяги з людьми на схід. Залишився там через хворобу внука голова сільської ради Дворецький С.П., щоб уже потягом поїхати далі. Ще дві сім'ї залишилися, ті, що приєдналися до нас у м. Остер.

Був жовтень, вночі почалися перші заморозки. Яюсь ми заночували в с.Борщево неподалік р. Дон. А зранку побачили перший сніг. Без пригод переправились через Дон. Наступного дня погода встановилася гарна, було сонячно, і увесь сніг розтанув. У Воронезькій області був найтепліший період нашого пересування.

Та все ж почалися морози вночі, іноді випадав невеликий сніг, дув сильний вітер, лляв дощ. Багато наших застудилося, захворіли коростою і не мали теплої одягу і взуття. У нас було 13 возів із солом'яними навісами, які тягнули виснажені коні. На людях були накинуті на плечі овечі шкури хутром доверху, закутувалися в шинелі, пальта і куртки. На головах мали шапки-вушанки, картузи, хустки і навіть шматки овечої шкури. На ногах – що-небудь, аби було тепло. У підлітків в основному одяг був не за розміром, як кажуть, з чужого плеча. Щоранку треба було щось їсти самим, нагодувати худобу і рухатися далі.

Удень хтось із нас йшов уперед, щоб знайти місце для стоянки. Часто доводилося ночувати серед худоби в купах соломи, скиртах. Робили невеликі нірки, залазили по двоє-четверо і прикривалися соломною. Це була найкраща «квартира», зі всіма зручностями. Ночували у хлівах, під молотильними навісами, іноді – на возах під відкритим небом, притулившись одне до одного. Запалювали вогнища дуже рідко. Лише тоді, коли зупинялися поблизу лісу. На випадок нальоту німецьких літаків ми прикривали їх гілками, щоб не було видно світла. Не завжди була можливість нагрітися біля вогню і просушити одяг.

Коли у Белгородській та Воронежській областях ще не проводилася евакуація, нам допомагали різними продуктами, в основному хлібом. А взагалі з харчуванням було все гірше і гірше. Та ніхто не жалівся. Всі труднощі переживали разом, по-бойовому. Вирішили: тим, хто погано почувався, був зовсім знесилений або мав малих дітей, дозволити залишатися в найближчих селах.

Так, 8 листопада 1941 року зупинилися в с.Рожественському Борисоглібського району. Тут залишилися із сім'ями мій батько Малько Микита Степанович, моя старша сестра Щур Ганна, Нагорний Тимофій Порфірович, Сидорчук Юстина Тихонівна та інші. Решта, попрощавшись з нами, поїхала далі.

Падав сніг, було дуже важко йти. Вози, заліплені снігом, ледь пересувалися. Найважче було нагодувати худобу. Намагалися погодувати її скрізь: в степу чи біля ферм, на покинутих посівах соняшника, кукурудзи, багаторічних трав, соломною прямо зі скирти.

Так, після майже п'ятимісячних поневірянь, позбавлені відпочинку, сну, іноді голодні, ми закінчили жахливу «подорож». 23 листопада 1941 року зробили останню зупинку у радгоспі Кумисолечебніца Козачевського району Саратовської області і здали худобу: великої рогатої худоби – 250 голів, овець – 200 голів, коней – 50 голів. Після цього Демченко Іван Кузьмич, Малько Лука Степанович і я пішли в Червону Армію і боролися з ворогом на різних фронтах. Інші чоловіки та жінки працювали на трудовому фронті.

Хто ж ці герої, актив колгоспу ім. Леніна та інші, що приєдналися, які перенесли тягар війни, які не мали нормального домашнього життя, виявили справжню мужність, почуття відповідальності за доручену справу? Це:

Демченко Іван Кузьмич, член КППС. Приїхав у наш колгосп за рішенням партії перед війною. Був обраний головою колгоспу.

Малько Лука Степанович. Колишній політв'язень у буржуазній Польщі. Перед війною з фашистською Німеччиною із Польщею перебував у тюрмі. Коли почалася війна, разом із іншими в'язнями роззброїв охорону і втік додому. Разом із товаришами потрапив до лап німців. З неймовірними труднощами прийшов на Батьківщину. У січні 1940 року був у ініціативній групі організаторів колгоспу. Обирався його головою. Далі був заступником голови колгоспу.

Малько Микита Степанович. Допомігав членам КПЗБ у боротьбі з буржуазною Польщею, бідняк, наймит у заможного німця-колоніста Андруся Вонжа. У січні 1940 року був серед організаторів колгоспу. Працював завфермою.

Щур Ганна Микитівна, біднячка. Працювала у заможних людей. Разом із чоловіком Щуром Миколою Леонтійовичем вступила до колгоспу, де обоє працювали на свинофермі. Чоловік пішов в армію, коли почалася війна. Мала п'ятеро малих дітей. Найменший під час цієї евакуації помер.

Сидорчук Юстина Тихонівна. Разом із чоловіком за часів буржуазної Польщі наймитувала, щоб прогодувати сім'ю. Коли утворився колгосп, одними з перших вступили в нього. Працювала дояркою, а чоловік – на фермі. Стала передовою дояркою. Потім її обрали депутатом обласної ради.

Малько Євгенія Терентіївна. Біднячка. За Польщі працювала у заможних людей, щоб мати шматок хліба. У 1940 році була серед організаторів колгоспу. Працювала дояркою.

Нагорний Тимофій Порфирович. Бідняк. Працював у володінні Воробино графа Плятера. Перший вступив у колгосп. Був бригадиром першої польової бригади. Мав велику сім'ю – п'ятеро дітей, а шостий син народився у дорозі.

Всі інші люди, що евакуювали худобу, мали такий самий життєвий шлях. Вони знали, яку «свободу» несе на своїх штиках німецька армія, знали про фашистський «рай». Знали і ціну шматку хліба, який заробляли мозолястими руками. У важливі моменти були рішучими у своїх діях.

Малько Лука Степанович пішов у Червону Армію, був поранений на Сандомирському плацдармі в Польщі. Я добровольцем пішов на фронт у 1942 році і був поранений, обороняючи Кавказ. Демченко Іван Кузьмич із боями дійшов до Берліна. Інші колгоспники, що гнали худобу, працювали на підприємствах, у колгоспах і радгоспах.

Ще не відгриміли бої Вітчизняної війни, і як після важкої зими до своїх гнізд повертаються з теплих країв перелітні птахи, так після звільнення Рівненщини поверталися у свій колгосп ім. Леніна зі східних районів Союзу евакуйовані, демобілізовані із Червоної Армії. Одразу взялися за відбудову колгоспу ім. Леніна. Це був важкий час. Всі будівлі: житлові будинки, приміщення для худоби були спалені, зруйновані. Не було коней. МТС ще не існували. Насінневого фонду не було й кілограма. Але найстрашніше те, що ми стикалися з опором бандерівців. Доводилося працювати із гвинтівкою в руках. Зі зброєю охороняти людей і колгоспне майно, трактори. Але актив колгоспу, маючи досвід боротьби за польської окупації, непохитно стояв на своєму посту і, не шкодуючи сил і навіть життя, відбудовував колгосп.

У повоєнний час головою обрали Малька Луку Степановича. Бригадиром польової бригади став Малько Кузьма Семенович. Відбудовувалася тваринницька ферма. Її очолив мій батько, Малько Микита Степанович. Як і раніше, працювали дояркою Малько Євгенія Терентіївна, свинаркою Щур Ганна Микитівна та інші.

На допомогу нашим колгоспникам прийшла місцева радянська влада – Висоцький райком партії і Ровенський обком партії. За сприяння обласного земельного відділу колгосп отримав насіння. У 1946 році на поля вийшли трактори із організованої МТС. Колгосп став передовим у районі і одним із перших в

області. Слід підкреслити, що в с.Висоцьк навесні 1941 року було утворено ще три колективні господарства: ім.Шевченка, ім.Хрущова, ім.Ворошилова, які після відновлення приєдналися до колгоспу ім.Леніна.

Те, що здійснили на той час височани, інакше як подвигом не назвеш. І люди повинні знати про це.

Окупація

17 липня 1941 року німецькі фашисти вдерлися до Висоцька. Над селом опустилася чорна ніч неволі, що тривала два з половиною роки. Село зазнало грабунку і нищення.

Були утворені Висоцька сільська управа. В 1942 році в ній працювали Рожко Максим Васильович, Рожко Данило Якович, Рожко Трохим Якович, Сичевич Тарас Лаврентійович, Гловацький Макар Калістратович, Рожко Іван Романович, Щур Василь Архипович.

У час фашистської окупації було спалено хутори Прасодівка, Хилін, Гончариха, а в центрі села – лікарню, школу та інші громадські приміщення, ряд житлових будинків.

Олена Савончук (Янковська)

Весною 1943 року на дорозі Дубровиця-Столін було здійснено напад на німецький кінний обоз, який рухався на Столін. Це сталося при переїзді меліоративного каналу, що перетинає дорогу поблизу хутора Прасодівка. Напад здійснили «хлопці з лісу». Помста не забарилася. Каральна експедиція зі Століна прибула в ніч з 13 на 14 березня 1943 р. і оточила хутори. На них проживало 25 сімей.

Інформація про каральну операцію з Висоцької районної управи просочилася і через родичів, і стала відома жителям Прасодівки. Проте більшість її мешканців відмовилася від втечі, бо нічого поганого нікому не зробили.

Трагедія сталася на світанку 14 березня 1943 р. Це була Вербна неділя. Фашисти з притаманною їм педантичністю зайнялися знищенням людей і будівель. Заходили в оточене подвір'я і викликали мешканців з будинку, розстрілювали

та кидали тіла в будинок, після чого підпалювали будівлі. Хто не хотів виходити, того спалили живцем. У пекельному вогні згоріли живими більше 10 осіб. Кількість всіх загиблих невідома. Спалено було 25 будинків. Серед родин загиблих були: Нагорні, Янковські, Дворецькі, Костюки.

У населення окупанти відібрали багато худоби та майна. 480 юнаків та дівчат фашисти вивезли на каторжні роботи до Німеччини, а понад дві тисячі мирного населення було страчено.

В 1943 р. «бульбашами» було знищено 15 родин мирних височан-поляків, серед них: Внукови (5 чол.), Калінські (4 чол.), Рембачі (2 чол.), Длуговські (2 чол.), Завелінські (2 чол.), Демонтовичі, Кулики, Путкевичі, Гзіки, Романські, Капітани, Стельмашеки, Охотинські, Кшивінські, Страхальські.

Мотрона Родзік (Юдко)

До війни я була заміжня двічі. Обидва мої чоловіки були поляки. У моїх батьків було 4 дітей. Землі багато не мали і жили дуже бідно. Я наймитувала.

В той час у православної церкви Висоцька служив батюшкою отець Філарет. Його дочка Люба вийшла заміж за Зозулевича – потомка висоцьких князів Руліковських православного сповідання. Вони мали двоє дітей – Валю і Юру. Декілька років прожили у Висоцьку. Виїхали у Пінськ. Я була у них прислугою. Зозулевич помер від інфаркту. Син Юра теж помер. Валя вийшла заміж за Кобчева і виїхала в Польщу. В них було двоє дочок і син. Син вивчився на лікаря.

Уродженець Висоцька Верцьо (Вірослав) Тхоржевський служив батюшкою в Удрицьку. Він займався політикою і його зняли з батюшки. Він переховувався у Луцьку.

Коли прийшли німці у Висоцьк, то задзвонили у дзвони в церкві. Всіх височан зігнали до церкви на сход, навіть євреїв. Це було у липні 1941 року. Наш батюшка стояв у закресті. Я співала в церковному хорі. Тхоржевський вийшов на амвон і став казати: «Христос Воскрес», хоч це був будній день і Пасхальні свята давно минули.

Від нас вигнали комуністів і тепер будемо жити по-новому. Підняв хреста і каже: «Смерть ляхам, жидам, комуністам».

Я дуже злякалася і вдома розповіла про це своєму чоловікові-поляку, прізвище якого Капітан.

Тхоржевський правив у церкві в той день, як оголосив смерть ляхам, жидам, комуністам, а потім правив і далі. Коли давав цілувати руку, казав: «Воскресла наша православна віра». Його німці поставили головою Висоцької районної управи. Жив він у хаті, де живе зараз Надя Войнарович.

З літа 1942 року у Висоцьку появилися бульбашівці і зразу почали вбивати мирних людей, у першу чергу поляків. Мій чоловік каже: «Давай підемо до партизанів у Хочин». Вони там на той час уже стояли. Чоловік пішов туди, а потім прийшов забрати і мене. Це було у лютому 1943 р. Партизани напали на Висоцьк, звільнили його і відійшли. Настало безправ'я.

19 лютого 1943 р. був лід на ріці. Прийшли у Висоцьк бульбашівці. Ішли строем. Мене затримали і не відпускали додому. За цей час порубали сім'ю поляка Гзіка (жив біля мого брата Федора) з жінкою і чотирма дітьми; мого чоловіка і двоє дітей – дівчинку і хлопчика – поставили під хату Прото-савицького для вбивства. Потім передумали і завели їх до Щурів у двір. Мого сина Збишека чоловік тримав на руках, а як побачив, що будуть вбивати, то поставив на землю і сказав, щоб він біг. Олексій Полховський побачив, що хлопчик втікає, і заховав його в своєму дворі. Дітям Гзіка бульбашівці повідрубували голови.

В Маєвських жила вчителька Путкевич з прислугою, їх теж вбили. Вбили і бухгалтера лісництва пані Марію, схилену в молитві. В цей день вони знищили 40 поляків-височан, у той день ще порубали сім'ю лікаря Калінського. Він був українцем. Лише дочка його вийшла заміж за поляка – начальника пошти. Цю сім'ю вбивали після обіду. Зять Калінського побачив, що йдуть з сокирами в двір і встиг вискочити з дому та втік у Столін. У них було піаніно, велика хата, меблі. До речі, дочка була вагітною. Не пожаліли. Бо вбивали їх з метою грабежу.

Ще про Тхоржевського. Люди його не поважали. Бо вважали його винуватим, що буде він самостійну Україну за рахунок крові своїх же братів-українців, безвинних дітей, стариків, жінок, віддає у рабство всіх молодих і здорових височан.

Проходячи через Висоцьк, партизани знайшли Тхоржевського. Розстріляли його і спалили у власному будинку за те, що, знаючи всіх височан, він насильно відправляв їх до Німеччини.

Жоден грамотний, порядний чоловік не пішов у бульбашівці з Висоцька добровільно. Брали силою. Йшли ті, хто зазіхав на чуже багатство, хотів грабувати, а не працювати на землі.

Отак у Висоцьку будували Україну.

З особливою жорстокістю гітлерівці ставилися до єврейського населення. Так, у Висоцьку було збудовано гетто в межах єврейського містечка. Зганяли єврейські сім'ї із сусідніх сіл до вересня 1942 року і тримали їх як в'язнів.

Напередодні 9 вересня 1942 року німецькі поліцаї посилили охорону, а з самого ранку цього страшного дня почали виганяти всіх євреїв, обшукуючи кожен будинок. Вигнали всіх на площу містечка (поблизу теперішньої школи). Було зібрано близько 2 тис. чоловік. Усіх поставили на коліна і провели ретельний обшук. Потім розділили людей на три колони. Під посиленою поліцейською охороною першу колону погнали вулицею Підвисоцькою до місця розстрілу. На південній околиці містечка над Горинню задалегідь була викопана глибока яма для страти і захоронення приречених. Місце розстрілу теж охоронялося німцями. Зі страшною педантичністю роздягали жертв, підводили до ями, змушували лягати і вбивали. Робили це неквапливо, професійно. Другу групу вели цим же маршрутом. Проте люди вже знали, що їх ведуть на страту, і почали розбігатися. Багатьох розстріляли. Їх тіла позвозили до місця поховання. Третю колону повели по вул.Містечковій через Борок, щоб не мали змоги втекти.

Усього було знищено 1864 євреї та 19 височан-українців за весь період окупації.

Спогади Гітл Фіалкової

Гітл Фіалкова народилася у Висоцьку у грудні 1889 року. Померла в Ізраїлі у кібуці Наані у грудні 1981 року. Спогади написала на ідиш. Переклад на іврит здійснив її син Ейрі Фіалков. Ці матеріали увійшли до Книги пам'яті «Висоцьк Ізкар», виданій в Ізраїлі в 1963 році.

Переклали на англійську мову Сара (Вакс) Вельварт Аллен та Кевін Аллен. Січень 2005 рік.

Переклали з англійської на українську мову вчителі Дубровицької ЗОШ І-ІІІ ст. №3: Алевтина Михайлівна Хрипта, Тамара Олексіївна Семенюк, Олена Геннадіївна Деревенко. Липень 2005 рік.

У руйнуванні і стражданнях

Через кілька днів після початку війни між Радянським Союзом і Німеччиною всі люди, які працювали на державу – керівники, вчителі, міліціонери – спакували речі і виїхали. Дехто з євреїв, в основному молодь і комуністи, рушили за ними.

Євреї у містечку були перелякані і тривожно запитували росіян: «На кого ви нас залишаєте?» Росіяни переконували: «Не хвилюйтеся, ми незабаром повернемося».

Містечко опустіло. Росіяни відступили, залишивши його напризволяще, а німці ще не прийшли. Неспокій поселився в домівках євреїв. Вони боялися місцевих жителів, хоча ті запевняли, що не будуть чинити їм зла. І справді, в ці дні нічого не сталося. Містечко очікувало на прихід німців...

Німці у містечку

Однієї суботи поширилась новина, що ВОНИ вже йдуть. Євреї знищили всі підозрілі папери. Спалили російські книги. Стерли з лиця землі всілякі ознаки своїх контактів з росіянами. Відшукали єврейку, яка володіла німецькою мовою, щоб та вийшла привітати німців з хлібом і сіллю. Та тієї суботи німці не з'явилися.

За декілька днів по тому прибула невелика група гітлерівців. Місцеві мешканці зустрічали їх на околиці містечка, за традицією, з хлібом-сіллю. Євреї не відважилися вітати німців. Вони залишалися в своїх домівках, прислухаючись до прискороного биття сердець. Потайки виглядали у вікна і бачили працівника лазні, сумнозвісного хулігана, який супроводжував фашистів, намагаючись завести з ними дружбу. Для нас така компанія була дуже небезпечною: він люто ненавидів євреїв.

Невдовзі німці сформували місцеву владу. Вони покладалися в основному на місцевих жителів. Самі німці нас не дуже турбували, але їхні прислужники почали вести себе брутально і грубо. Щодня – нові накази, розпорядження одне за одним. Було здійснено перепис усіх євреїв у містечку. Також ретельно переписали все їхнє майно. Євреям заборонили вільно переміщатися, купувати і продавати. Не можна було вживати м'яса. Всі продукти харчування проходили через руки влади. Діставали їжу таємно.

Синагоги і молитовні будинки були конфісковані і перетворені на зерносховища. Будь-які громадські зібрання також заборонили. Так званий «мін'ян» – 10 чоловік, найменша кількість, яка необхідна для молитви згідно з єврейським законом, збирався таємно.

Ходити тротуарами євреям теж було заборонено. Проте на ці розпорядження не зверталася достатня увага. Одного дня був виданий наказ про носіння на руці біло-блакитної стрічки. Всі будинки євреїв було позначено Зіркою Давида. Через кілька місяців, напередодні Дня Примирення на початку вересня 1941 року, цю позначку відмінили, а кожного єврея зобов'язали носити жовту латку на грудях і на спині.

Гої (гой – це просте, біблейське слово, що означає «не єврей») скористалися новим становищем і почали грабувати. Спочатку мародери могли прийти до єврейської домівки обережно. Потім стали сміливішими і робили цю брудну справу вільно. Нишпорили в буфетах і комодах, забирали все, що привертало їхню увагу, і зникали, застерігаючи нас тримати все в таємниці від німців. Євреї не говорили про це нікому, боячись розправи з боку гоїв.

Головним завданням місцевої поліції, яка нашвидку була сформована з числа білорусів або власівців, стало створення нестерпних умов для євреїв. Поліція знаходила найменшу причину, щоб забрати силою гроші і речі. Поліцаї могли будь-коли увірватися в оселю під приводом пошуків біженців чи й без приводу, вимагаючи викупу і нічим не гребуючи. Забирали гроші і наказували мовчати. Час від часу євреї збирали певну суму грошей і давали місцевій поліції, звичайно ж, без відома німців. Наш спокій дорого обходився. Але хабар втрачав ефект своєї дії вже за декілька днів.

Пригадую, як однієї ночі постукали у двері. Мій чоловік відчинив їх, і до оселі увірвалися посланець і ще десять поліцаїв зі зброєю в руках. У будинку переховувалися біженці з Давидгородка. Страшні слова почули ми цієї безсонної ночі: «Вони прийшли з Давидгородка, та незабаром диявол забере вас усіх!» Наступного ранку, коли спільнота про це дізналася, поліцейському дали чудовий буфет, через що він і мовчав декілька днів.

Згодом євреїв у містечку зобов'язали виходити на громадські роботи. Кожний повинен був половину робочого часу відпрацьовувати на владу. В сім'ї, де двоє працюючих, один повністю трудився на урядових роботах, інший міг «вільно» працювати на сім'ю. Робота була важкою: переносили каміння з одного місця на інше, розрівнювали величезні купи піску за містом, розбивали лід на річках. Майстри працювали в майстернях, відведених для військових цілей: будували, займалися столярною і ковальською справою тощо. Крім цього, євреїв примушували працювати і у вихідні дні. Щовечора община складала список тих, хто піде працювати. Щодня рано-вранці робітники збиралися у будинку общини, де реєструвалися, а звідти їх забирали на роботу.

Відповідно до розпорядження влади євреїв організували в общину. На її чолі була рада общини, яка стала посередником між владою і євреями. Сюди приходили всі розпорядження та інструкції. У розпорядженні ради общини була група молодих євреїв, щось на зразок єврейської міліції. Вони носили стрічку на руці трохи вище ліктя. Єврейська поліція створювала нам багато

проблем. Продукти харчування отримували через торгівлю, домовлялися з місцевими жителями. Майстри продовжували працювати у ближніх селах: тесливали, будували, ремонтували взуття і таке інше. За це отримували їжу. Кожен, хто залишав містечко, потребував подвійного дозволу (від ради общини і місцевої влади). Отримати дозвіл на роботу за межами міста у поліції було досить легко.

У Висоцьку євреям жилося трохи краще, ніж у навколишніх містах і селах. Вбивства, смерті від виснаження та арешти траплялися рідко. Не дивно, що містечко швидко наповнилося євреями-біженцями. Сто сімдесят із них, жінки та діти з Давидгородка, знайшли у нас притулок. Їхні чоловіки, голови сімей, були забрані німцями невідомо куди. Було також сто п'ятдесят євреїв із сусідніх сіл. Громада розквартирувала їх у єврейських родинах. У кожному будинку проживали біженці, навіть цілими сім'ями. Милосердні господарі годували їх безкоштовно. А двоє зголосилися збирати продукти харчування для тих, хто оселився окремо. Згодом для них організували кухню гарячої їжі. Тому вони не загинули від голоду та виснаження.

Але не завжди було так спокійно. Одного дня євреї отримали наказ залишити рідні домівки і вирушити до Століна. Виявилося, що у містечку переховується єврей-комуніст. Влада вимагала видати місце його перебування. Та ніхто цього не зробив. Містом поповзли недобрі чутки про масовий розстріл євреїв, якщо не знайдуть того нещасного. Всі почали збиратися в дорогу. Але зовсім несподівано для нас розпорядження про наше виселення було скасовано. Випадково ненависний владі комуніст був знайдений, коли один із заможніших євреїв поліз на горище взяти продуктів у дорогу. Ціною його життя була врятована наша громада, хоча ми всі шкодували про те, що так сталося.

Через рік з навколишніх міст і сіл прийшли жахливі новини про вбивства, голод, тортури, арешти і про нові гетто. До цього часу у містечку було не так уже й погано. А що буде тепер? Євреї хвилювалися за свою долю. Щоб не провокувати влади, люди досить ретельно виконували всі розпорядження і були слухня-

ними. Єврейська міліція теж була на сторожі, будучи певною, що ніхто – Бог не дозволить! – не протистоятиме німцям. Гірка правда в тому, що міліція стала співучасником у кожному акті тортур і людської деградації.

У липні-серпні 1942 року з'явилося гетто і в нашому містечку. Декілька бічних вулиць обвели колючим дротом, а євреям заборонили виходити за його межі. З гетто був вихід до річки, що протікала за містечком. Відлучитися на роботу чи за їжею можна було лише з дозволу німців.

Гетто проіснувало шість тижнів, потім його ліквідували разом із мешканцями...

Умови проживання в нашому гетто були кращими, ніж в інших. Ми могли проходити через огорожену територію навіть без дозволу, вільно пересуваючись за її межами. В гетто ще й харчували. Не було ніяких убивств чи тортур. Це вселило в євреїв маленьку надію і сподівання на те, що вони якось переживуть лихоліття і врятуються, виживуть...

Але поширювалися невтішні чутки про ліквідації гетто, численні розправи. Євреї знали про це, але ще сподівалися, що з НИМИ такого не трапиться. Неєврейське населення, знайомі та друзі пропонували якось діяти, рятуватися. Страх і насправді був глибоким, але все ще жевріла надія, яка невдовзі обернеться брехливою ілюзією.

Кровопролиття

За два тижні до трагедії у Висоцьку єврейське гетто у сусідньому місті Дубровиця було ліквідоване. Всіх розстріляли. Ми знали про це і боялися, що наближається і день нашого кровопролиття. Видали наказ, щоб усі євреї залишилися у містечку. Завірили, що нічого поганого не станеться, якщо всі будуть у Висоцьку. Якщо ж зникне хоч один єврей, будуть покарані ті, що залишилися. Рада єврейської громади вірила і просила інших підкоритися наказу й не виходити за межі містечка. Євреї, які працювали в селах, почувши про масові вбивства у Дубровиці, не повернулися додому навіть на суботу, вони боялися розправи.

Вночі у п'ятницю поліція відвідала всі підозрілі єврейські будинки. Де когось не було вдома, суворо наказали повернутися. Тієї суботи мій чоловік теж не прийшов. Дізнавшись про це, поліція постукала у двері мого будинку пізно вночі. Та я не відчинила. Вони погрожували вибити двері, але я не відповідала. Проте мій квартирант впустив їх. Поліцаї увійшли, зробили обшук і, не побачивши мого чоловіка, змусили мене піти за ним у село. Я не мала вибору. Піднялася рано-вранці й пішла до села, що за десять кілометрів від містечка, і повернулася з чоловіком. Він думав, що вся сім'я прийде до нього в село і таким чином ми врятуємося. Інші майстри теж сподівалися на це. Тепер же змушені були йти додому. А через десять днів трапилося велике нещастя, пролилася кров невинних.

Напередодні трагедії ми, дві сім'ї, зібравши дещо зі своїх речей, вирішили піти в одне із сіл. Вже були у дворі, але в цей момент з'явився єврей-біженець з Варшави, що жив з нами. Він був фотографом, працював на владу. Намагався вмовити нас залишитися, запевняв, що його попередили б про небезпеку і він сам втік би. Ми повернулися в будинок.

Наступного ранку нашому біженцю сказала його знайома полька, що для євреїв за містечком уже копають ями і наш судний день наближається. Фотограф розповів про це єврейській раді. Рада хотіла дізнатися правду. Місцеві поліцаї говорили, що там копають військові траншеї і нічого більше. Був вівторок, залишився ще один день до страти. Тоді ж у містечко прибула німецька техніка, гармати. Командували лише шість німців. Усі інші – місцеві поліцаї з навколишніх сіл. Загальна напруга зростала, як і гул транспортних засобів. Щось має трапитись!

Увечері, напередодні 9 вересня 1942 року, община не отримала, як завжди, заявок на роботу. У гетто запанував страх. Прискорене серцебиття не давало заснути. Вночі наш квартирант-фотограф вийшов, щоб дізнатися, що відбувається і погані новини. Ми вже не могли спати, одягнулися і так сиділи, усвідомлюючи свою приреченість. Біженець знову виходив і заспокоїв нас: «На вулиці тихо». Не роздягаючись, ми лягли. Наш квартирант був

на чатах. Час від часу він приносив новини від свого знайомого поляка. Повернувшись з вулиці черговий раз, сказав, що розправа буде завтра. Дорікав поляку, чому той не попередив раніше, як і обіцяв. Той відповів, що не знав, а насправді поляк зрадив нас.

Утікати було надто пізно. Кожного, хто намагався вийти в ту ніч з гетто, розстрілювали зразу. Було вбито шістьох втікачів. На світанку євреї знову спробували піти з гетто, але воно було оточене з усіх боків місцевою озброєною поліцією, які лише чекали на нову мішень. Так вранці була вбита Ханна Лопата на порозі свого дому. Свідками її смерті були дві маленькі донечки. Також загинув молодий чоловік, який хотів втекти. Через вікно я бачила чоловіків і жінок з малими дітьми, підлітків, молодих дівчат і хлопців, які намагалися вирватися з колючого полону дротів. Але зброя, націлена на людей, зупиняла і найсміливіших.

Раптом наш будинок наповнився людьми. Гамір, лемент, паніка. Ззовні стояли поліцаї з гвинтівками. Одна жінка викрикнула: «Євреї! Нам ніщо не допоможе, ми мусимо йти на розправу!» Ми виходили через нижні двері у двір, то був обгороджений дворик за будинком. Я відразу сказала своєму вісімнадцятирічному сину: «Залишайся у тому кутку, може, зможеш утекти». Спочатку він відмовлявся, не хотів нас залишати, але після моїх довгих умовлянь пішов. Та невдовзі повернувся, розповідаючи, що в закутку біля будинку Сендера Кафтана можна підкупити поліцію й вибратися з гетто. Я дала йому одяг і попрощалася. Материнське серце розривалося на шматки. За декілька хвилин син повернувся, сказав, що вибору вже немає і треба йти з усіма до ринку. Можливо, там йому усміхнеться доля. Він узяв довгого ножа, наповнив кишені продуктами і пішов.

З тих пір я його не бачила... Потім мені розповіли, що він був серед тих, хто утікав, стрибнув у річку і був застрелений.

Паніка зростала. Бігли налякані люди, пробиваючи собі шлях у будинки. Наш дім у центрі вулиці був переповнений. Я і моя шістнадцятирічна донька спустилися у підвал. За нами пішли й ті, що зібралися в будинку. Невдовзі всім стало тісно. Я з дочкою стояла у відгородженому закутку, де зберігали картоплю. Одна жінка, біженка з Варшави, сховала і своїх двох

діток між картоплею. За мить увійшли поліцаї і наказали людям вийти, якщо ні – стрілятимуть. Усі вийшли, і ми були єдині, що залишилися у схованці. З нами були також і ті двоє дітей. Їхня мати сказала поліції, що в льосі нікого не залишилося, сама ж мусила з кимось вийти. Тому поліцаї через декілька хвилин повернулися, постояли біля входу і наказали всім вийти, погрожуючи розстрілом. Ми мовчали. Тоді вони зайшли в дім, піднялися на горище, нишпорили по всіх кутках. Нам було все чути. Нарешті поліція пішла геть. За годину поліцаї знову з'явилися біля входу в підвал. Хотіли запалити світло, але не мали сірників. Почулися нові погрози, що підірвуть нас міною. У відповідь – тиша. Тоді почалася стрілянина. Добре, що кулі не влучили в дітей. Ми заціпеніли, навіть не дихали від жаху.

Того дня наш дім обшукували не один раз і поліція, і німці. Заглядали в кожен закуток, кожну щілину. Зі схованки ми чули, як вони лазили на горищі, в хаті, заглядали у піч і під піч. Коли ззовні стало тихо, моя донька зайшла в дім і забрала все цінне для неї:

Єврейська родина Нісана Вакса, розстріляна фашистами в урочищі Борок с.Висоцьк 9 вересня 1942 року.

картини, адреси, сувеніри, – і повернулася у підвал. Пізно ввечері, як стемніло, ті двійко дітей вирішили покинути схованку і піти до знайомої польки, в якій залишилися їхні речі. Я не відпускала їх, але діти проігнорували мої поради. Вони були схожі на поляків і вірили, що полька їх прийме і захистить. Восьмирічна дівчинка і справді не була схожа на єврейку. Діти не знали ідіш, проте польською розмовляли дуже добре. Я нагодувала їх і провела. Незабаром малий братик повернувся. Був дуже блідий і зляканий. «Де твоя сестра Люся?» – спитала я. Хлопчик розповів, що вони натрапили на поліцая. Люся почала переконувати його, що вони поляки, а малий тим часом утік. Жовта латка на спині була переконливіша за слова дівчинки. Її застрелили. Хлопець прибіг до знайомої польки, але та побоялася дати йому притулок.

Час тягнувся поволі, й це чекання невідомо чого було нестерпним. Завтра чи післязавтра нас знайдуть і вб'ють. Але й вихід назовні смертельно небезпечний! Що робити?

Сидячи у підвалі, пригнічені і розгублені, ми вирішили ризикнути і вийти. Знали, що нас чекає певна СМЕРТЬ. Хлопчик міцно спав, але ми й не планували брати його з собою.

Покинувши підвал, тихо минули один двір, зайшли в інший. Здавалося, що ніщо нам не загрожує. І раптом, як грім, пролунало українською: «Стій!» Ми завмерли. Озброєний поліцей підійшов до нас і відразу наказав моїй дочці скинути пальто. З іронією запропонував вибрати собі смерть: стоячи, повернутися до стіни із піднятими руками, чи лежачи обличчям до землі. Я просила змилюватися над дитиною. Хотіла віддати йому і дорогоцінності, і гроші. Та даремно. Розпач краяв моє серце. Поліцей насупився, заламав нам руки за спину і хотів відвести до німців. Я знову благала відпустити нас з гетто. Відповіддю був удар прикладом. Я прошепотіла доньці: «Спробуємо втекти». Вже почала бігти, але, побачивши, що дівчина не зрушила з місця, зупинилася. Не можу ж залишити рідну кровиночку! І вже не розуміючи, що роблю, стала кричати і кликати на допомогу. На мій крик збіглися озброєні поліцаї. Двох нещасних єврейок оточили з усіх боків. Дочка крізь сльози промовила: « Йдіть до нашого будинку. Там

є багато одягу, коштовні речі. Ми все віддамо, лише відпустіть!» На щастя, вони погодилися. Жага збагачення перемогла. Ми повели їх у свій дім, згадуючи по дорозі, де сховали цінності. У цей час з'явився мій чоловік. Я й не уявляла, де він міг бути. Так сталося, що у вранішньому гаморі він сховався у корівнику і лежав, доки не почув наші крики. Тепер ми разом! Знайшли все заховане і віддавали ворогам. Залишився той, що затримав нас, чекаючи на свою частку. Він підганяв чоловіка, погрожуючи викопати йому могилу. Дістали скриню з одягом, поліцей узяв те, що йому сподобалося, скільки зміг нести на плечах. Нам наказав іти попереду, бо нібито хоче вивести нас із гетто. Ми не вірили йому, благали звільнити. Але під дулом автомата змушені були йти на дільницю. Карбували кожен крок. Можливо, останній наш шлях. Враз пролунав постріл. Але поліцей ні в кого не влучив. Не знаю, чи навмисне він це зробив. Ми зупинилися, і вкотре благали про порятунок. Натомість – знову удар прикладом. Я впала на землю, безпомічна і безсила. Чоловіка і доньку погнав далі. Потім я почула два постріли, що пронизали мою душу. Вона відчула й усвідомила, що двоє дорогих мені людей пішли з життя...

Блукаючи з місця на місце...

Я довго лежала на землі з неймовірним болем у серці, не знаючи, що робити. Зрештою вирішила підвестися і піти до тих нелюдів, щоб убили й мене, і покласти край стражданню... Я доповзла до найближчого хліва і впала на сіно. Деякий час думала, що піднімуся. Аж потім рушила в протилежному напрямку. Туди, де було гетто. В темряві наштовхувалася на людські тіла. Торкалася їх. То були мертві. Минула невелику купку свіжої землі, а поруч – одяг. Зрозуміла, що тут поховані ті, кого застрелили першими...

Дійшла до колючого дроту і спробувала пролізти крізь нього. Не змогла. Знову намагалася вирватися з полону, і знову марно. Але не здавалася і, врешті-решт, мені вдалося вибратися звідти. Ось гетто позаду, я на вулиці, де нещодавно жили євреї. Шлях у темряві аж до краю містечка здавався дуже довгим. Постукала у двері місцевого жителя, якого знала. Але він зникався і не нава-

жився мене впустити. Кожен, хто переховував євреїв, карався смертю. Знайомий порадив іти у сусіднє село.

Змучена, в неймовірному розпачі, я не знала, куди мене несуть ноги. Через деякий час зауважила, що знову в містечку. Ніхто мені не зустрівся, ніхто не бачив. Тоді я побрела до села. За годину дійшла до річки. Думала, що вона не була глибокою, її можна перебрести. Увійшла у холодну воду вдягнена і взута, була впевнена, що легко здолаю цю перешкоду. Але вода вже сягала шиї, течія тягнула далі. Перепливла, і вже тоді усвідомила, що заблукала. Знову перепливла ріку назад. Де й сили бралися. Мокра, виснажена, пригнічена тягарем усього побаченого, сіла під стіжок сіна і пролежала там до світанку. Раненько рушила в дорогу і дісталася до села Праседувка. Стукала у двері, мене не пустили. Просилася в інший дім. Мене одразу прийняли, дали сухий одяг, нагодували і сховали на горищі. Два дні гостинні господарі дбали про мене, але потім попросили залишити їх домівку. Далі я шукала притулку в селі Рудня, за вісім кілометрів від нашого містечка. Я знала багатьох місцевих жителів. Один з них провів мене до найближчого лісу, де я зустріла доньку сестри. Ми вдвох залишилися там на два дні. Але лісник побоявся довше нас переховувати. Ми залишили схованку і кожен вирушив своєю дорогою.

Племінниці не пощастило. Місцеві мешканці не давали їй притулку. Потім зустріла знайомого, але краще б вони не бачилися. Він обдурив її і здав нацистам. І у містечку, з якого так важко було втекти, вона зустріла свою смерть.

Я переховувалася на горищі корівника одного місцевого жителя. Через чотири дні його дружина попросила мене піти від них. Вона боялася і я не могла сперечатися з нею. Лише хотіла поговорити з її чоловіком. Яків, хороша і милосердна людина, добре знав мого чоловіка. Розумів, що як тільки залишу схованку, буду вбита, тому дозволив сховатися в сіні на горищі. Своїй сім'ї про це нічого не сказав.

Чотири тижні я там жила. Ніхто й не здогадувався про моє існування. Яків приносив раз у день трохи хліба і воду. Яюсь уранці, після чотирьох тижнів, проведених на горищі, Яків схви-

льовано сказав, що зовсім недалеко німці проводять обшук і було б дуже погано для всіх, якщо вони знайдуть мене.

Німці шукали їжу і худобу. Але я мусила злізти з горища і заховатися десь інакше. Тимчасовим притулком для мене стала висока квасоля у саду. Коли зовсім стемніло, прийшла до іншого місцевого, який обіцяв мені допомогти. Через кілька днів він повів мене до свого братового, який жив за чотири кілометри від села. По дорозі порадив самій сховатися у хліві. Так я і зробила. Зранку мене знайшов господар, був дуже розлючений і виганяв зі свого обійстя. Але дружина вмовила його залишити мене хоча б до вечора. Увечері, не маючи іншого вибору, я повернулася до Якова і потайки залізла на горище. Звичайно, зранку господар виявив нещасну, але не прогнав, лише попередив, що у корівнику ночує його старий батько, він не повинен мене бачити. Яків таємно приносить сухий хліб і воду. Це була єдина їжа протягом місяців.

Минуло кілька тижнів. Мій рятівник знову наказав залишити його господарство. Я попросила у нього кілька кілограмів солі в дорогу. Я сподівалася в обмін на сіль знайти собі притулок. Тоді сіль була дорогоцінним товаром, і тільки багаті її мали. Цей селянин був багатим і мав сіль. Він приніс маленький мішечок солі. За цю сіль мені дозволили два дні ховатися в інших людей. Потім я знову повернулася до Якова. Він не міг не допомогти мені. Новою схованкою стало горище корівника його дядька. Мій рятівник продовжував годувати мене. Пізно увечері підіймався по драбині, яка стояла під дахом, тихенько стукав, і я простягала руку через отвір у солом'яному даху, брала сухий хліб і воду. Інколи він приносив пляшку молока, яка була частиною обіду, що давала йому дружина в поле. Сам обходився тільки хлібом. Через непомітну дірку у даху я бачила його, коли він проходив подвір'ям. Якщо мені щось треба було, легенько шаруділа соломою, і господар підходив.

Робітники обмолочували колосся, а соломую переносили у корівник, де я ховалася. Напихали горище соломою, трамбували її. І ніхто не здогадувався про мою присутність. Я лише трохи змогла звільнитися від соломи, аби не задихнутися.

Минуло ще три тижні. Якось мій добрий рятівник прийшов і з сумом сказав, що не може більше допомагати мені. Рано-вранці я спустилася з горища. В той час хазяїн прийшов годувати худобу. Побачивши мене, він затремтів, чи то від розпачу, чи від страху. Запитав про мою сім'ю. Коли ж почув, що я залишилася сама, з його очей викотилася сльоза. Негайно приніс мені їжу і пояснив, що мушу залишити його обійстя увечері. Потім прислав свою невістку, з якою я була добре знайома. Вона дуже зраділа, побачивши мене, і не дозволила свекрові відпускати мене. Також і стара свекруха підтримала її. В будинку тоді жили старі, Яків і невістка, чоловік якої був на фронті.

Я повернулася до схованки і пробула там ще три тижні, доки старий господар не звелів вибратися, інакше видасть мене сільській адміністрації. Я стомилася так жити, і воліла вже вмерти. Коли про нашу розмову дізналася невістка, вона почала мене запевняти, що старий не посміє так вчинити, вона не дозволить. І, як раніше, приносила мені хліб.

Якось старий піднявся на горище і сказав, що в селі зараз немає німців і поліції, мені безпечно втекти. Від цієї звістки запаморочилася голова, і я втратила свідомість. Закарбувалася лише думка: «Я – одна. І чому саме я?» Тільки вона мучила мене. Коли прийшла до тями і розплющила очі, побачила всю родину. Вони намагалися мене підбадьорити. А я вже готова була покинути все і повернутися додому. Зупинили. «Зачекай трохи. Я дізнаюся, чи тобі безпечно виходити», – мовив старий. Виявилось, що це неправда.

Удача покидала мене. Німці забрали Якова, старого і їхніх коней. Повернувся тільки старий. Відтоді і до мене ставлення помінялося. Всі були впевнені, що Якова і коней більше не побачать. Але через кілька днів він прийшов у супроводі німецьких солдат. Почали обшукувати будинок, горище, підвал, господарські будівлі, навіть у шафи заглядали. Зі своєї схованки я їх добре бачила. Троє високих німців, одягнених в овечі кожухи. У касках, озброєні до зубів. Один хотів піднятися на горище, але інші відговорили його, бо поспішали до столу. З жадібністю

наїлися і напилися. Яків просився, щоб його залишили вдома. Старий запропонував піти замість нього, тим більше, що коні його краще слухалися. Німці погодилися. За цією метушною господарі не забули про мене і увечері принесли шматок хліба.

Життя селянської родини без коней значно погіршилося. Ускладнилися й стосунки між нами. Молода господиня часто нарікала, що втратили годувальників. Докори совісті мучили мене, і я покинула горище. Пішла до того знайомого, що була в нього колись два дні. Господаря не було вдома, а його дружина заховала мене у стіжку соломи на подвір'ї, доки не повернеться чоловік. Минула неспокійна ніч. Вранці моя нова захисниця забрала мене у свою хатину, зовсім маленьку, і сховала в коридорі у великій скрині. Коли прийшов чоловік, стала просити його не виганяти мене. За це я дала їм дещо із зимового одягу і пообіцяла з початком весни віддати їй зимове пальто. Вони дуже бідували, тому погодилися. Мені облаштували схованку між великою скринєю і стіною. Два дні годували печеною картоплею. Хліба в їх не було.

Німці почали відступати. Поліцаї, відчуваючи небезпеку, рятували власну шкуру і йшли ... до партизан. Мій господар сказав, що коли вони повернуться, то мушу покинути їх дім.

Минуло два тижні. Далі я втекла до селянина, який заборгував моєму чоловіку гроші за теслярську роботу. Здолавши два кілометри, опинилася біля його будинку. Через вікно побачила незнайомих людей і не наважилася зайти. Хазяїн помітив, що на подвір'ї хтось чужий, взяв сокиру і ще якесь залізяччя і вискочив на вулицю. Думав, що це грабіжники. Я назвалася. Він кинув зброю, сердечно привітав мене і розплакався. Я теж вже не могла стримати сліз і голосно заридала. Так ми й стояли в темряві і плакали. Запросив мене в будинок, дав стільки жита, скільки могла нести, наполягав, щоб залишилася на ніч. Але я побоялася, бо його будинок стояв край дороги. Мене міг побачити будь-хто. Взявши мішок на плечі, попрямувала далі, мене зігрівали слова цих щирих людей. Я знала, що є на світі місце, де мені допоможуть.

Ніч з 28 лютого на 1 березня 1943 року видалася теплою. Настала весна, танув сніг. Мені треба було перетнути річку, а

лід уже тоншав. Я розгубилася. Мішок намок і тягнув донизу. Ковзалася і падала. Кожна спроба підняти мішок і ступити кілька кроків закінчувалася тим, що я знову опинялася на тонкій кризі. Як тільки не провалилася? Видно, є якась вища сила, що тримала мене, нещасну, на цьому світі. Цілу ніч я змагалася з річкою, доки не прийшла у знайому хатину, де ховалася раніше. Залізла на піч, щоб трохи зігрітися. Потім сховалася у велику скриню під стіною.

Одного вечора господар приніс із села новину, що фашисти повертаються. «Ти мусиш піти звідси!» – пролунало як вирок. Куди ж мені подітися? Коли я вийшла, було вже дуже пізно. Темрява огортала село. Я зайшла у двір неподалік і сховалася на горищі корівника. Знала господиню цього обійстя і сподівалася, що не вижене. Вранці мене виявив господар і наказав йти геть. Говорили, що того дня буде облава на партизан. Я вже й не просилася, але його дружина пожаліла мене: «Куди ви підете зараз, серед білого дня? Німці знайдуть вас, відведуть у містечко і вб'ють». «Це якраз те, що я хочу!». «Ні! Якщо ви вижили, то буде великий гріх, якщо допустимо вашу загибель зараз. У ближньому лісі є євреї. Вони живуть у землянках, кочують з одного місця на інше, втікаючи від фашистів. Ідіть до них, у ліс». Але як можна туди потрапити у світлу пору дня? Селянин під'їхав саньми до стіжка соломи. Я лягла на них, а зверху господар накидав соломи і повіз мене із села Пузня. Біля лісу зупинився, скинув соломі і повів мене до посадки за селом, де я мала почекати ночі, а потім звернутися до чоловіка, що торгував з партизанами. Він міг привести мене до євреїв у ліс. Пробыла у посадці цілісінкрий день, а увечері прокралася у корівник місцевого жителя. Селянин, побачивши мене, впізнав і висловив свої співчуття. Хоч був знайомий з моєю сім'єю, шкодував, що всі загинули, але притулок дати не наважився. Лише провів у сусідній двір і пообіцяв, що вранці заведе у ліс. Але не дотримав слова.

Знову почалися мої поневіряння між чужими людьми. Ніхто не хотів дати мені хоч який притулок. Якась жінка все ж запросила до себе. Я боялася, що вона може здати мене німцям. Таке траплялося з іншими євреями. Але я давно перестала хвилюватися за свою долю, вже хотіла вмерти і не мучитися більше.

Як я була здивована, коли побачила у будинку знайоме обличчя. Тут переховувався молодий чоловік із мого містечка. Це він мене побачив через вікно і попросив жінку покликати в хату. Немає таких слів, щоб описати радість цієї зустрічі. Довгий час я не бачила жодного єврея. Плачучи, розповідали про свої поневіряння. Молодий чоловік уже був у лісі з групою євреїв. Він їх залишив і прийшов у село. Я просила, щоб узяв мене у ліс. Чомусь відмовив. Уже потім, перебуваючи у лісі, дізналася, що гої здали його українським бандитам-бульбашам. Зв'язали і знущалися немилосердно. Потім нелюди різали його на шматки, вирвали язик, відрізали ніс, врешті відрубали голову і повісили бездиханне тіло посеред села.

Недовго я була в цій хаті. Господар вигнав мене. Я блукала як божевільна. Якийсь селянин упізнав мене і забрав увечері до себе на декілька днів. А вдень я натрапила на порожній будинок, напівзруйнований, без вікон і даху. Не встигла обдивитися, як з'явилися дві собаки і молодий чоловік. Він дозволив тут залишитися до ранку. Я тремтіла від холоду, тому що одяг мій змок. Заснути не могла, просто дивилася крізь вікно. Раптом, не знаю звідки, на мене посипалися удари. Я відчула, що кров тече з розбитої голови на обличчя і одяг. З розпачем крикнула в темряву: «Чому ви мене б'єте?» Тоді все стихло.

Побита, заплакана і безсила вийшла з оселі і потягнулася до села. Зненацька переді мною виросла постать чоловіка з палицею в одній руці і пальто в іншій. Він наказав: «Знімай своє пальто! В такий час живемо...» «Чому ви не закидали мене камінням, чому не забили?» «Я не збираюся тебе вбивати, але віддай одяг!» Жбурнула зі злістю пальто на землю, навіть не спорожнивши кишені.

Треба було помити заюшені кров'ю голову і лице. Я зайшла в якийсь дім. Селянин невдоволено підганяв мене. Потім зазирнула у сусідню хату. Діти, побачивши мою розбиту голову, зчинили лемент. Господар завів мене до чиєїсь стайні, зачинив ворота і пішов геть. Знесилена лягла на солому. Кровотеча не припинялася. Я вийняла з кишені малесенький шматочок сухого хліба і

спробувала закрити рану на голові. Не допомогло. Врешті скуйовджене волосся, хліб і засохла кров закрили рану. Я ще довго мучилася з нею. Тільки через півроку все зажило.

Настав ранок. Селяни поралися по господарству. Хтось зайшов і в цей двір. Обшукував подвір'я, заглядав під стіжок і в кожен куток. Добре, що мене не помітили. Я чекала сусіда, бо той обіцяв провести мене в ліс. І знову даремно. Зневірена в людях, вилізла зі сховку серед білого дня. Питала дорогу в ліс, просила, щоб хтось допоміг. Ніхто не відгукнувся. Сіла на обочині, одна-однісінька, як билина при дорозі.

Тиждень блукала від стайні до стайні. Люди боялися розправи бульбашів, що нишпорили по селах, не наважувалися провести мене в ліс. Лише одна жінка пожаліла мене, дала чистий одяг, трохи хліба і разом із своєю донькою та її подружкою відправила у ліс до євреїв. Вони цілий день вешталися по хащах і тільки на ніч поверталися у землянки. Мені треба було дочекатися їх.

У лісі

У супроводі двох українських дівчат я вирушила до євреїв, десь за п'ять кілометрів від села. Це був густий ліс. Землю вкривав глибокий сніг, похолодало. Жодної живої душі ми не зустріли, вгрузаючи у сніг серед замерзлих дерев. Ми прийшли до землянки, і дівчата залишили мене саму. Я несміливо зайшла всередину і була вражена побаченим: темна, чорна, безлюдна землянка. Під стіною, де спали, лежала купка соломи. Виднілися залишки обгорілих полін. Вхід прикривав мішок соломи.

Я просиділа цілий день, чекаючи вечора. А дерева шуміли, навіваючи страх. Мене гнітила пустка.

Минала ніч. Не спалося. Ніхто не прийшов. Рано-вранці я почула людські голоси. Нарешті я побачу господарів землянки. Це й справді були євреї, але з іншої землянки, із сусіднього лісу. Вони втікали від бульбашів, що напали на їхню схованку. Багатьох людей було вбито, багато померли від виснаження і ран. Решта прийшла сюди за двадцять чотири кілометри, шукаючи притулку. Я віддала їм свій хліб і картоплю.

Серед прибулих була жінка, яка під час нападу втратила чоловіка і дев'ятнадцятирічну доньку. Лише вона з двома іншими дівчатками, п'ятнадцяти і восьми років, залишилися живими. Під час втечі найменша дитина загубилася. Мати була у розпачі, але через три дні дівчинку знайшли у лісі і привели до землянки. Вона, як загнане звірятко, ховалася у хащах, голодна і холодна. Євреї шукали мертвих родичів, щоб поховати їх, і натрапили на дитину. Тепер я зрозуміла, чому до цієї землянки ніхто не повернувся. Вона була викрита, і мешканці зробили іншу схованку. Я приєдналася до гурту. Всі разом ми жили в маленькій землянці.

Якось ми вибралися до села. Стало відомо, що група партизанів була там. Підійшли ближче і натрапили на очі селянину. Він голосно свиснув – і нас оточила велика банда озброєних людей. Прозвучав наказ зупинитися. Ми вже нікому не вірили і кинулися в різні боки. Майже всі втекли. Мене і ще трьох євреїв зупинили. Позабирали сумки і почали допитуватися, хто ми такі і звідки йдемо. В кожну мить готові були вистрілити з рушниць. Я підійшла до одного і запитала: «Скажіть, звідки ви?» «З Харкова». Я не повірила, запитала ще раз. Тоді він відповів, що із села Заморочення. Я продовжувала розмову. Виявилось, що він знав мого чоловіка Еншела. І я вмовила його не позбавляти нас життя. Нас обшукали, зняли з мого сусіда черевики, відібрали кращий одяг і відпустили. Це були бульбаші. Ми наздогнали решту євреїв і поспішили далі, бо були впевнені, що вороги наздоженуть нас. Біля села натрапили на охорону. Не знаю, чи партизани, чи бульбаші. Вони завели нас у якісь бараки. Ми сиділи під вартою, доки не прийшов їхній командир і наказав відпустити євреїв.

Три тижні переховувалися у лісі. Там зустріли жінку із сином із Дубровиці. На них страшно було дивитися: брудні, в лахмітті, голодні і виснажені. Вони заблукали. Вся її сім'я: чоловік, вона і семеро дітей, з яких молодшому було одинадцять років, – ховалися у лісі. Їх пограбували і побили. Вони втекли роздягнені, в чому стояли. Чоловіка і двох дітей схопили. Ті, що залишилися, викопали землянку в лісі. До них приєдналися інші, незнайомі їм євреї. Так вони й жили разом, вночі виходили

за їжею у знайоме село. Одного разу, повертаючись із села, помітили вогнище у лісі. Підійшли ближче. Потемніло в очах від побаченого: їхня схованка горіла, а навколо лежали обгорілі тіла. Якої страшної муки вони зазнали! Мати позбирала обвуглені рештки дітей, приховала їх у придорожній канаві і прикрила листям. Вони назавжди залишили це місце, а пізніше зустріли нас. Та доля не була прихильною до цієї сім'ї. Сина мобілізували у Радянську армію. Там щось трапилося, і його заарештували. Мати після довгих поневірянь дорогами війни зупинилася у містечку Рафалівка, що на Волині.

Одного дня ми почули тривожний шум, який наближався із села. Виявилося, що німці увійшли в населений пункт і після бою з партизанами прочісували околиці. Нам довелося втікати у Сварищевичі.

Ще здалеку побачили заграву пожежі. Село палало, а люди в паніці бігли у ліс. Ми не наважилися вийти з-під захисту дерев і даремно шукали табір. Дружелюбний селянин порадив йти глибше у ліс, тому що на окраїні було небезпечно. Бульбаші кілька днів тому вбили тут сорок євреїв, серед них і жінку з нашого містечка. Селянин пообіцяв, що коли стане безпечніше і бандити зникнуть, він нам повідомить.

Ми послухалися його поради і заглибилися в ліс. Пробыли там п'ять днів, доки не скінчилася картопля. Євреї з нашої групи, Ашер Бітчик з Пузні із сином і ще один чоловік Копл із Дубровиці, вирушили до стежинки, яка проходила через ліс, щоб знайти чабана і запитати, що ж відбувається навколо. На жаль, вони натрапили на бульбашів. Їх схопили і запрягли у підводи, як худобу, змушуючи тягнути непосильну ношу. Ось так і в'їхали в село, з «тріумфом». Потім скрутили в'язнів мотузками і кинули у стайню. Троє змогли визволитися і втекти. Але недовго насолоджувалися волею: їх знову схопили і почали шматувати нещасні тіла. Після довгих тортур і знущань вбили. Так розправлялися бульбаші зі своїми жертвами.

Рабин Ашер Бітчик із Пузні був хорошою людиною. Я пригадую, як одного чудового, схожого на літо, весняного дня після єврейської пасхи, коли ми пішли на окраїну лісу і побачили

зелене поле, він сказав: «О, Боже! Світ є світ, дерева цвітуть, поля зеленіють, а ми...» І почав плакати, не соромлячись сліз. Він дуже піклувався про трьох сиріт своєї сестри. Коли ділив їжу, то собі залишав менше, ніж наймолодшій дитині, дев'ятирічній. За день до смерті я випрала його верхню сорочку. Нагріла води, кинула туди одежину, потім поклала сорочку на гарячий камінь і облила ще окропом. Ніби відчувала, що споряджаю його в останню дорогу. Чоловік поголився, одягнув чисту сорочку і пішов ... назустріч смерті.

Третій, хто загинув, був Копл із Дубровиці, «шохет» (єврейський ритуальний м'ясник). Він дуже старанно молився, читав святі книги, які ми знайшли у будинках місцевих жителів. Час від часу відвідував могилу свого батька тут, у лісі. Разом з нами святкував Седер (квітень 1943 року) під відкритим небом. Рабі Ашер зібрав тоді трохи зеленої кори і спік щось схоже на мацу. Читав напереміну з Коплом усі молитви. Падав м'який, лапатий сніг. Ми сиділи із замотаними в ганчір'я ногами, очі наповнювалися слізьми, коли слухали цілу Агаду (повість про Вихід з Єгипту). Але душу зігрівала надія на краще.

Селяни дотрималися слова. Через два дні ми почули свист і гавкіт собаки. Один із місцевих жителів прийшов, щоб попередити нас. Дізнавшись про загибель трьох чоловіків, він засмутився. Тепер нас залишилося тільки шестеро, без жодного дорослого чоловіка: трое сиріт, жінка з молодшою дочкою і я. Селянин провів нас углиб лісу. І що з того? Ми блукали у хащах, доки не прийшли у село Золоте, за шість кілометрів від лісу. Чули, що там були партизани на чолі з Місюрою. Відомо було, що цей партизанський загін боровся з німцями і захищав євреїв. Місюра – молодий селянин із Озерська. Я знала його, навіть додому колись заходила. І в його загоні було багато євреїв. Нас добре прийняли, послали людей на пошуки інших нещасних і забрали у село.

В Озерську я зустріла Довіда Штопера (сина Шльоми) із Висоцька. Під час німецької окупації він служив у єврейській міліції. Я пригадую, як міліція переконувала євреїв-височан нікуди не виїжджати. Йому вдалося втекти в ліс. Іноді він наважувався

приходити у містечко. Розкопував на єврейських подвір'ях різні речі і обмінював їх на їжу. Говорили, що його землянка у лісі переповнена різним крамом. Дехто планував пограбувати їх. Якось уночі землянку обстріляли, наказуючи всім вийти. Євреї повтікали, а злодії навантажили награбоване на підводу і зникли. Довід Штопер не міг заспокоїтися. Він хотів дізнатися, хто з місцевих скоїв злочин. Він спокійно пішов у село у супроводі лише молодого хлопця. Штопера оточили, почали обшукувати. Напевне, він загинув. Врятувалася його дружина. Після довгих поневірянь прибула в Італію, а звідти – до Святої Землі.

І знову про вбивства

В партизанському загоні я зустріла декого з Дубровиці, свідків кровопролиття у Висоцьку, і дізналася про всі деталі розстрілу.

Рано-вранці того дня всім євреям наказали з'явитися на базарну площу. Люди відчували небезпеку і не поспішали виконувати наказ. Місцеві поліцаї почали виштовхувати євреїв з домівок, гнали вулицею до визначеного місця, де мав відбуватися розстріл. Це було в той час, коли наш дім переповнився людьми, які рятувалися від убивчого переслідування. Біля базарної площі за гетто євреїв вишикували у довгі шеренги. На узбіччі в повній бойовій готовності чатували кулемети. Першими взяли сто євреїв з першого ряду, ніби для відправки на роботу. За годину відібрали ще триста чоловік. Їх теж супроводжували озброєні поліцаї. Тільки в урочищі зрозуміли, що їх чекає біля ями смерть.

Місцевий рабин почав читати молитву, місцевий лікар підтримав його. Зчинився великий галас, люди розбігалися. Автомати і кулемети повели свою криваву розмову. Лемент стояв неймовірний. Євреї, які чекали на базарній площі, почувши крики, також кинулися врозтіч. Паніка охопила містечко. Всі бігли у напрямку найближчої річки. Загін озброєних поліцаїв і місцевих жителів наздоганяли втікачів, стріляли їм у спину. Хто встиг стрибнути у воду, намагався здолати швидку течію. Не можна описати цю жахливу картину. Вода в річці червоніла від крові. Навіть ті, хто перепливли, отримували кулі вже на березі.

Декому вдалося сховатися серед кущів на протилежному березі. Вони були страчені пізніше, коли виходили на пошуки їжі.

Двадцять три єврейські дівчини, що змогли врятуватися, блукали три дні. Не маючи ніякого захисту, голодні і знесилені, повернулися до містечка, і там були розстріляні.

З партизанами

Партизанський загін діяв у лісах. Він зупинявся на одному місці лише на декілька днів. Здійснювали різні диверсії, нападали зненацька на ворогів. Нас не підпускали близько до озброєного табору. Ми йшли за партизанами, дотримуючись відстані, щоб не бути поміченими. Євреї із загону таємно повідомляли про напрямок їх руху, щоб ми не залишилися без захисту. Партизани пересувалися вночі, долаючи відстань двадцять-двадцять п'ять кілометрів через непролазні ліси, річки, болота у будь-яку погоду. З собою брали весь обоз із худобою. Ми ж дуже втомлювалися такою дорогою. Але не мали вибору.

Однієї ночі прибули в село Витчівка. Загін зайшов у село, а ми (близько двохсот євреїв) залишилися за населеним пунктом, поховалися у канаві і серед дерев. Партизани поводитися надто безпечно, пиячили і врешті поснули. Ось тоді бульбаші й напали на них, спочатку перерізавши телефонні лінії, щоб ніхто не викликав допомогу. В ту ніч багато партизанів загинуло, стогнали поранені. Кулі сипалися на голови, як дощ. Ми ж втікали в різні сторони. Я і ще четверо євреїв бігли три дні. Почувши, що бульбаші забралися геть, ми повернулися в село. Страшних історій нарозказували нам місцеві жителі. Багато партизанів потрапило в полон, забрали їхню зброю, продукти і худобу. Одна жінка, яка мала двох дочок і трьох внуків, втікаючи перечепилася об щось і впала на землю. Потім відчула, що лежить на чомусь м'якому. Це було мертве тіло її доньки, пошматоване кулями. І внучка також була вбита під час нападу.

Партизани швидко відновили сили. Радянські літаки доставили їм зброю, і вони відновили боротьбу. Знову прочісували ліси, проводили військові операції. А ми жили під їхнім прикриттям.

У селі Лусецка (Ласіцьк) єврейський лікар Ерліх (перед тим, як стати військовим лікарем, був окулістом у Дубровиці) прийшов до нас від партизанів і повідомив, що готується якась широкомасштабна десятиденна акція, і ми повинні залишитися тут. Як ми чекали їхнього повернення! Але минав тиждень за тижнем, а партизанів не було. Тим часом до нас дійшли новини, що у сусідньому селі безчинствують бульбаші. Німецькі солдати їм не заважали. Ми змушені знову втікати. По дорозі зустріли обоз поляків з жінками та дітьми. За ними йшли цигани. Люди боялися бандитів. Далі ми рухалися всі разом, і відпочивали теж разом.

Минав час. Хтось дізнався про перемоги та наближення Радянської армії. Фашисти відступали. Здавалося, треба радіти, але скрізь чинилося беззаконня. У селах велася запекла боротьба між партизанами і бульбашами. В основному перемагали партизани. Часто-густо населені пункти тривалий час переходили з рук у руки. Багато хуторів і сіл було спалено. Рухався фронт, рухалися і ми. До того часу, доки не звільнилася вся територія краю.

Поляки вийшли з лісів, ми крокували далі. Це було восени 1943 року. Все частіше зустрічалися з євреями, то поодинокими, а то й цілими групами. Страхітливий період блукань у лісах, який тривав вісім місяців (із березня по листопад 1943 року), закінчився. Ми вже давно не милися, не міняли одяг, були схожі на дикунів. Іноді вночі, сидячи біля вогнища, роздягалися, щоб просушити своє лахміття. Тільки молодь, яка ходила в села за їжею, поверталася з сорочкою чи парою штанів, взятих в якомусь дворі.

Із звільненням

Хоча район був звільнений від окупантів, ми не могли влаштувати своє життя. Я і ще кілька євреїв прийшли у село Немовичі. Нас пустили в один з будинків. У селі панувала епідемія тифу, і я також захворіла. Три тижні валялася на твердій лаві. Без матраца, лише купка соломи під головою. Нічого не їла, тільки жага мене мучила. Коли стало трохи легше, селянка, яка доглядала за мною, запропонувала в'язати рукавиці і шкарпетки для партизанів, щоб

хоч трохи заробити на своє утримання. Звісно, я погодилася. За це мала їжу і дах над головою.

Фронт гримів недалеко від села. За шість кілометрів протікала річка Стир. На тому березі – німці. Час від часу німецькі війська проривали фронт і долали річку. Радянська армія гнала їх назад.

У п'ятницю в селі зчинився галас: «Тікайте! Німці вже на цьому березі!» Я ще недостатньо зміцніла від хвороби. Погода зіпсувалася, вогке повітря наповнювало легені, було важко дихати. Всі євреї зібралися разом і вирішили йти до містечка Рафалівка за сто двадцять кілометрів. Троє сиріт, племінники Рабі Ашера Бітчика з Пузні, теж були у Немовичах. Недоглянуті, з виразками і фурункулами на тілі. Наймолодший, дев'ятирічний Ахарел, соромився своїх виразок, лежав цілий день сумний і вкривався ганчір'ям. Я нагрівала воду і дуже обережно промивала його рани. Мила не було. Якось я пішла з його тринадцятирічною сестрою і дванадцятирічним братом просити їжу по сусідству. Місцевий житель пожалів дитину і залишив у себе. Хлопець мав пасти худобу, а за це його годуватимуть і одягатимуть. Малий погодився. Він вставав раненько, у три години ранку, виганяв корів і пас їх до дев'ятої, потім снідав і знову пильнував тварин дотемна. Місцеві хлопчаки дуже збиткувалися з нього. Дитині було дуже важко.

Одного разу пішли відвідати хлопця. Малий кинувся назустріч, обіймав і цілував найрідніших для себе людей. Йому було самотньо, тому просив привести й наймолодшого брата. Ця зустріч не могла не вразити дорослих. Хлопчики плакали, цілували одне одного, і не можна було їх розлучити.

Ми забрали дітей і прийшли у Немовичі. Ніхто не хотів прийняти сиріт через виразки на їхніх тілах. Поселили їх окремо, у хліві. Старша дівчинка замінила їм і батька, і неньку. Нещасна сирітська доля...

У Немовичах ми мешкали у вдови. Її чоловік загинув на війні. Вона не могла вести своє домашнє господарство. За те, що селянка дала нам притулок, ми працювали у дворі та в хаті. Ми годували її чотирьох дітей, доглядали за коровою, рубали дрова, прибирали геть занехаяну хату. Тут, на лаві, народилася Гелена Фельдман з Лінка. Разом ми пройшли довгий шлях до Рафалівки

з новонародженим немовлям за пазухою. Мати трималася за мене з одного боку, а за чоловіка з другого. Ось так ми і йшли. Немовля кричало і наші супутники, сердиті на батьків, вимагали залишити дитину. Коли ми дісталися Рафалівки, у ньому залишилася краплина життя, воно не хотіло ні пити, ні їсти. Але через два місяці дитинча одужало, а через одинадцять місяців, коли ми дісталися до Пінська, немовля, за єврейським звичаєм, обрізали.

Ми йшли без зупинок сім днів і ночей, щоб якнайдалі бути від німців, які розташовувалися недалеко. Половину шляху ми йшли по льоду, який вже почав танути. Наші ноги ступали по воді. Подолавши небезпечну відстань, ми нарешті дісталися Рафалівки. На дорогах були розкидані мертві тіла німців, а також уламки техніки, в яку влучили радянські бомби.

Перший раз ми повернулися до цивілізованого життя у Рафалівці. Вигляд у нас був як у печерних людей, одяг перетворився на ганчір'я. Ми дивувалися потягам, яких не бачили кілька років. Потяги і автобуси регулярно курсували між містами. Там ми бачили тисячі солдатів, які поверталися або йшли вперед. В опломбованих вагонах перевозили бульбашів і тих, хто не хотів служити у Червоній армії, та дезертирів. Німецькі в'язні виглядали з вагонів втомлені і понурі. Полонені на станції збирали крихти хліба із землі. Ми не відчували жалю до них. Якби вони потрапили до нас у руки, ми б розірвали їх на шматки, щоб помститися за наругу і криваві сльози.

Містечко було частково зруйноване. Це сталося внаслідок частих повітряних нальотів та бомбардувань. Майже щодня прилітали літаки-випробувачі, скидали бомби, що спричиняло страшений шум, горіли будинки, людей розривало на шматки, давило і вбивало. В нас не було впевненості у майбутньому.

Ми, група із дванадцяти євреїв, привели до порядку зруйнований будинок і жили в ньому. Радянська влада дозволила нам брати скільки ми хотіли картоплі, яка залишилася у землі після німців. Було дуже важко добувати бульбу з мерзлої землі, до того ж ще і без знарядь праці. Раптом бомба впала недалеко від нашого помешкання. Людей повбивало, помешкання вщент

зруйнувало, вікна і двері були вирвані з нашої квартири і груби розвалені. Цегла впала мені на голову. Дивом врятувалася. Ми повиходили на вулицю і бачили спустошення, яке неможливо описати. Розвалені будинки, дерева, вирвані з корінням, каміння скрізь, повітря важке від пилу, і стало так темно, що не можна бачити одне одного.

Я залишалася у Рафалівці шість місяців. Вдень у містечку, вночі біля лісу. Німецькі літаки бомбардували цілу ніч, дехто із мешканців Рафалівки пішов також у ліс для того, щоб не залишатися у містечку вночі.

Після визволення Пінська Радянською Армією я пішла туди. Євреї із навколишніх околиць залишилися разом. У той час із пінських євреїв тільки вісімнадцять повернулося. Після визволення кожному єврею було небезпечно у маленьких містечках. Ось чому вони оселялися у більших містах.

Молоді люди знайшли роботу у місті або одержували її від влади. Ті євреї, котрі прибули з інших місць, змушені були покладатися на торгівлю, яку НКВС суворо забороняв. Я почала працювати для того, щоб заробляти на своє утримання і хоч трохи забути про мої нещастя. Пекла булочки і продавала їх на базарі.

Євреї боялися повертатися до своїх містечок. Бульбаші все ще лютували на дорогах та в лісі. Євреїв убивали, коли вони прямували додому. Я сама не ходила до нашого містечка. Залишилася з цілої родини сама-самісінька, більше нікого не було. До кого мені було йти і навіщо? Що я робитиму у моєму будинку? Я знала, що тільки один єврей повернувся до Висоцька. Одна думка привела його туди: помститися за нашу пролиту кров. Він написав мені, що я не повинна повертатися до містечка: «Боляче все це бачити». Повідомляв про мій залишений будинок, без вікон, без дверей і з зруйнованими грубками. Деякі помешкання місцеві жителі поремонтували, він не знав для кого.

По дорозі до нашої Землі

Поверталися поляки. Щоб виїхати, я зареєструвалася як польська громадянка. Сформувалося три польські колони. Дві

вже відправилися. Я пропустила їх, бо була в третій колоні, яка від'їжджала пізніше. Ходили чутки, що є можливість дістатися до бажаної Землі прямісінько з Польщі, без будь-яких перешкод. З Лодзя доїхати до Румунії, а хто мав п'ятдесят карбованців золотом, міг звідти дістатися до Батьківщини. Я мріяла про це, бо ж там мене чекали сини.

Людей супроводжував конвой, дозволялося брати власні речі. Уряд оплачував подорож. Там були поляки, які поверталися з великою кількістю речей вагою кілька тонн. Дехто брав коней та корів у вагони. Коли мене реєстрували, то запитали, скільки маю багажу. Я нічого не мала, але все одно записали сто кілограмів.

Наша група чомусь не відправлялася. Я шукала іншу можливість дістатися до Польщі. Різними шляхами добиралася до Ковеля, а звідти до Лодзя у групі з двадцяти п'яти євреїв. Це було у червні-липні 1945 року.

Я не знала, куди повертатися. Коли розповіла, що у мене діти в Ізраїлі, мені порадили їхати до кібуцу (общини) у місті. То були молоді люди, які тепло мене зустріли. Один із керівників общини знав мого сина. Він попросив прийти завтра, тому що мав порадитись щодо мого майбутнього у когось із Варшави. Наступного дня я побачила високого вусатого чоловіка в оточенні членів кібуцу. Він привітався зі мною, запитав про справи. Його звали Антек Іцхак. Вислухав мою розповідь і пообіцяв потурбуватися про мене. З того часу я постійно відвідувала кібуц. Приємно усвідомлювати, що є на світі люди, що переймаються твоєю долею. Молоді люди запрошували мене до столу. Але я не хотіла харчуватися за чужий рахунок.

Через два тижні Іцхак повернувся з Варшави. Мене покликали в общину. Але в той час у мене вкрали пакунок, і я побоялася лишати речі без нагляду. Чоловік з кібуцу прийшов і попросив все ж прийти, а сам дивився за моїм майном. Я дізналася, що через кілька днів зможу виїхати до Італії. Турбуватися про мене в дорозі доручили Ганні, дівчині з «Халуц».

Почалася довга і виснажлива подорож країнами Європи, мимо лінії фронту. Рухались на автомобілях і пішки чотири

місяці. Зупинялися у таборах для біженців, відпочивали і знову в путь. У великих містах завжди знаходилися добрі люди, які піклувалися про нас. Я не можу пригадати назви всіх станцій і міст, що траплялися нам по дорозі. Якось на кордоні нас не пропустили. Багато зусиль довелося прикласти, щоб перетнути його вдруге. Але митники повертали біженців знову і знову. Ми намагалися перейти кордон серед високих і крутих гір, але не змогли. Нас запроторили у фургони, як полонених. Проте у Кепенберзі ми наздогнали греків, що поверталися з робочих таборів у Німеччині. Вони їхали до Італії, щоб звідти дістатися на батьківщину, у Грецію. Хоча й сварилися між собою, але нас, євреїв, зустріли дружелюбно, на відміну від інших місцевих жителів. Просили заспівати своїх пісень, погодилися супроводжувати нас як грецьких євреїв, розуміли наше прагнення дістатися до своєї Землі. Ми доїхали з греками до Барі в Італії.

У сонячній Італії зупинилися в таборі Юнра, там піклувалися про нас. Під час подорожі я увесь час була з дівчатами з «Халуц». Не розлучалися ми аж до підготовчого кібуцу в Марія де Люка. Маю дякувати ще і солдатам з єврейської бригади, що сприяли моїй еміграції до своєї Землі.

Однієї суботи солдат на ім'я Саббат прийшов до кібуцу з рюкзаком за плечима. Він увійшов у їдальню і спитав Ганну, з якою я поїхала з Лодзя. Після розмови стало зрозуміло, що він прийшов побачити мене і має лист від моїх дітей. Я так раділа, цілувала пом'ятий аркуш і плакала. Коли солдат від'їжджав, хотіла передати дітям вісточку від мене. Але він відповів: «Ви будете бачити їх раніше». І справді, за декілька днів мою подорож до Землі було погоджено.

Прийшовши до Барі за документами, зустріла греків, які ще досі не відпливли. Вони радісно вітали нас і підбадьорювали, бо знали, що євреї з маленьких міст дуже довго чекали дозволу на еміграцію.

У четвер, 9 листопада 1945 року, мої мандри закінчилися. Наш корабель, одне з військових суден англійського флоту, наблизився до берегів Святої Землі. Я зійшла на берег, шукаючи очима своїх дітей, що чекали на моє повернення.

*Останній з євреїв-височан
Кафтан Ісаак Сендерович (1925-1996 рр.)*

Втрати мирного населення Висоцька з 1941 по 1950 рр.

Роки	Ні- мецькі оку- панти	від УПА		Від парти- занів	НКВД	Втоплені		Про- пали без- вісти	Неві- домо ким вбиті
		Ук- раїн- ці	По- ляки			парти- зана- ми	інши- ми		
1941								3	
1942	1864	7	3			1			
1943	19	60	34	5		2	1	3	15
1944		7		2	2	1	1	7	3
1945		11			2			1	4
1946		8			1				6
1947		4							
1948		4							
1949		2							
1950		1							
Разом:	1873	104	37	7	5	4	2	14	28

Збройна боротьба проти фашистського окупанта

Височани не могли змиритися з тим, що ворог топче їх землю, і піднімалися на священну боротьбу. Навесні 1942 року висоцький дільничний міліціонер Максим Йосипович Місюра очолив підпільну антифашистську організацію, що стала ядром партизанського загону ім.Ворошилова – одного з перших в області партизанських загонів. Комсомолец Степан Полюхович організував у Висоцьку молодіжне підпілля. Він багато зробив для того, щоб зірвати гітлерівські плани з вивезення молоді до Німеччини. Група Степана Полюховича склала карти розташування фашистських гарнізонів, вогневих точок та батарей у Висоцьку.

Німецька районна управа (голова Верослав Тхоржевський) та біржа праці знаходилися в приміщенні колишньої колгоспної контори. Тюрма була на місці цегляного магазину «Господарчі товари».

Під час окупації у Висоцьку обов'язки старости виконував Казимірчик Тарас, який підтримував зв'язки з партизанами. Після війни працював директором місцевого маслозаводу.

На початку грудня 1942 року у Висоцький район прибув партизанський загін Антона Петровича Бринського. З допомогою комсомольців-підпільників із групи Степана Полюховича народні месники 8 січня 1943 року розгромили німецький гарнізон у Висоцьку. Після цього вони пішли у партизанське з'єднання, очолюване секретарем підпільного обкому партії Василем Антоновичем Бегмою.

Особливою активністю відзначилися в боротьбі проти фашистів: Євмен Антонович Дворецький, Борис Мусійович Поляков, Федір Сидорович Садовник, Гаврило Никифорович Сидорчук, Федір Федорович Сокол, Степан Денисович Черкас, Костянтин Дмитрович Юдко, Кафтан Ісаак Сендерович, Мисько Іван Григорович, Нагорний Ілля Федорович, Маєвський Георгій, Молчанович Василь Артемович та багато інших височан.

Борис Поляков

(командир взводу партизанського загону імені Ворошилова)

Війна мене застала в Доротичах Сарненського району в агрозоветшколі.

Боротьбу з фашистами я почав з того, що разом з Парчуком Миколою за завданням підпілля ходив на прийом до лядвірта Висоцька. На подвірні стояла група поліцаїв з 8 чоловік на чолі з царським полковником Фоміним, комендантом поліції. Коли ми вийшли з кабінету, він сказав: «Якщо вас лядвірт відпустив, то передайте привіт партизанам».

Я воював у партизанському загоні Місюри. І називався він ім.Ворошилова. До складу його входили: Ігнатенко І., Сокол Федір Федорович, Юдко Костянтин Дмитрович, Шамраєнко Григорій Никифорович, Полюхович Степан, Юркевич Володимир, Хомич Павло, Парчук Микола, Ососкало Олексій Кирилович, Вовкодав Григорій та інші. Штаб нашого з'єднання знаходився в Дібрівську, тут же друкувалася газета «Червоний прапор», починаючи з номера 575, та інші періодичні видання. Діяв партизанський аеродром. До речі, нашого височанина Миська Івана Григоровича, пораненого в бою, відправляли в госпіталь з цього аеродрому.

Я брав участь у розгромі німецького гарнізону в Лемешевичах під Пінськом. Після повернення на базу нам повідомили жителі хутора Берви, що бандерівці чинили зло у Висоцьку. Ми пішли на допомогу, але запізнилися. Безвинна людська кров уже пролилася, проте ми ще встигли захопити їх документи. Серед цих документів

*Поляков Борис Мусійович –
завідуючий ковбасним цехом
Висоцького СТ*

були відомості про ветлікаря Стельмашека. Ми зрозуміли, що саме вони забрали життя його і його родини. А як він любив свою родину я знаю, бо працював у нього санітаром до війни!

За розгром гарнізону у Висоцьку німці направили близько 80 поліцаїв для розгрому і ліквідації партизан, але вже на дорозі поліцаями було вбито 9 німців, і вони прийшли до нас у ліс. Після переговорів стали партизанами.

26 березня 1943 р. у Дібрівську відбулася перша конференція партизанів Ровненщини. Делегатів було 120 чоловік, і вона мала велике політичне значення, адже прийняла рішення про створення партизанського краю.

Важкі бої вів загін Місюри на олександрійських хуторах неподалік Серник. Сюди фашисти стягнули гарнізони з Любешова, Серник, Морочно, Висоцька. Мета – розгромити партизанський штаб. Однак німці зазнали поразки.

Значні бої партизанів з німцями відбулися в с.Перекалля поблизу Борового 30 квітня 1943 р.

У травні 1943 р. підривна група Ососкала Олексія пустила під укіс 7 ешелонів з німецькою технікою та німцями і підірвала 2 мости. За це він був нагороджений орденом Леніна. На початку липня група Михайла Корчева йшла на завдання через село Пузня і почула крики про порятунок. Зайшовши в хату, побачили на підлозі вбиту молоду жінку з відрізними грудьми, у головах – мертва тримісячна дитина-дівчинка, поряд – мертві старша жінка та молодий хлопець. Порубані, як з'ясувалось, – депутат Верховної Ради України Килина Панасівна Хомич та її родина. Це сталося в ніч з 10 на 11 липня 1943 р. Злочин вчинили бандити, що називали себе українськими націоналістами. Ця банда німецьких наймитів – зрадників народу – бандерівців зарізала тоді 5 чоловіків, 9 жінок та 13 дітей у селі Пузня. Раптовий удар партизанів врятував життя не одному десятку мешканців цього села. В липні 1943 року ми розгромили поліцейсько-німецький гарнізон у Городні під Століном.

У ніч на 3 грудня 1943 р. наш загін у складі з'єднання здійснив напад на гарнізон станції Рокитне. Гарнізон був знищений, а станція не працювала три доби.

Значною операцією було також взяття селища Цумань на Волині, де дислокувалося близько тисячі солдатів. Бій тривав із 15 по 18 січня 1943 р. Завдяки підтримці частин Червоної Армії ми оволоділи селищем.

5 лютого 1944 р. відбулося розформування загонів нашого з'єднання у зв'язку із звільненням Ровенщини від німецько-фашистських загарбників.

Я повернувся у Висоцьк першим секретарем райкому комсомолу.

У березні 1943 року за рішенням підпільного обкому КП(б)У було створено Висоцький підпільний райком партії, який очолив С.М.Плужник. Під керівництвом райкому в селах району боролися з гітлерівцями 60 чоловік, що не входили до підпільних груп.

Протягом всього періоду окупації не вщухала боротьба висоцьких підпільників. На їх рахунку – 3 військові ешелони, пущені під укіс, 8 спалених мостів на шляху Пінськ-Столін, 5 знищених фільварків.

Воювала з німцями на теренах Висоцького району й Українська Повстанська Армія. Зокрема в бою з фашистами поблизу Висоцька загинув перший сотник УПА Коробка (Іван Перегійняк), похований в урочищі Дубовий Ліс у братській могилі разом із дев'ятьма повстанцями у січні 1943 року.

У ніч на 7 січня 1944 року Висоцьк було визволено військами 397-ї стрілецької дивізії 1-го Українського фронту та частинами партизанського з'єднання О.М.Сабурова.

*Кунько Іван Семенович,
учасник Великої
Вітчизняної війни
с.Висоцьк*

*Стовбина
Надія Степанівна,
жителька с.Хилін,
активна учасниця
партизанського руху*

Дорогою ціною далася воля. У сільському парку на високому пагорбі – братська могила. Вічним сном сплять 573 воїни Радянської Армії та партизани, що віддали своє життя за Висоцьк. Понад 300 височан боролися в лавах Радянської Армії і в партизанських загонах.

Трохим Іванович Войнарович, Іван Андрійович Поляков, Іван Семенович Мосійчук, Микита Лаврентійович Гловацький, Кіндрат Федорович Костюк, Ілля Антонович Легкий, Семен Григорович Меюс, Іван Герасимович Федорчук, Панас Федорович Костюк, Петро Григорович Костюк, Федось Васильович Щур, Андрій Григорович Конончук, Олександр Костянтинівич Бруцький, Семен Денисович Сидорчук, Сергій Федорович Деревенко, Євген Кіндратович Луцько, Гаврило Никифорович Сидорчук та ще 184 жителів Висоцька нагороджено орденами і медалями за героїзм у боротьбі з фашистами.

Сьогодні у Висоцьку проживає 25 ветеранів Радянської Армії та партизанських з'єднань, 2 воїни УПА, 7 чоловік, що були репресовані і реабілітовані за зв'язок з УПА.

У боротьбі за незалежну Україну

Як уже згадувалося, у 1940-1941 роки у Висоцьку заявили про себе українські націоналісти. Керівниками цього патріотичного руху були священник Тхоржевський, голова німецької районної управи у Висоцьку та вчитель Голубович.

Скориставшись політичним вакуумом, що виник після розпуску КПЗБ, у Висоцький район почали проникати зі Львова політреференти ОУН. А з жовтня 1942 року особливо посилилася агітаційна робота. Зокрема на хуторі Гончариха часто проходили націоналістичні зібрання та вишколи, функціонував подібний вишкіл і в сусідній Річиці. На той час загони УПА на території Висоцького району були чисельними й впливовими, під їх контролем знаходилася значна частина району.

Серед активних борців за волю України була родина Рожка Федора Онуфрійовича (1886-1944 рр.). Голова родини, 4 синів:

Ветерани війни с.Висоцьк та близькі загиблих у Висоцьку під час Другої світової війни після зустрічі у середній школі. В останньому ряді другий справа директор школи Маліба І.С. 1986 р.

Іван (1907-1944 рр.), Хома (1915-1945 рр.), Тимофій (1920-1944 рр.) та зять Черпак Олексій Олексійович (1913-1954 рр.) загинули у боротьбі чи в заслання. Лише Григорій (1924-2004 рр.) залишився живим, відсидівши багато років сталінських таборів.

Брат на брата

Кажуть, що нема страшнішої війни від громадянської. Тут уже дійсно йде брат на брата. А саме такі події почалися після звільнення у січні 1944 року.

Фронт відкотився на терени сусідньої Білорусії, у Висоцьку відновлено радянську владу. Йшла громадянська війна, жорстока, без правил, без права на помилування. Лілася українська кров як з одного, так і з іншого боку. І не потрібно одних відбілювати, а інших чорнити. Убивали і ті, і ті, мародерствували також, знущалися з мирного населення. Панували сила та страх. У кожній

армії є свої герої, свої пристосуванці, кар'єристи, а також свої бандити і головорізи. Не були винятком і військові формування українських повстанців, енкаведистів та червоних партизанів. Є чимало прикладів і свідчень очевидців тих страхітливих подій, але, мабуть, нема потреби їх тут наводити, але й обминути мовчанкою цей період також неможливо. Адже до 1950 року продовжувалася війна на території Висоцького району. Якщо вже так докладно розповідалося про діяння висоцького підпілля, червоної партизанки, то було б великою несправедливістю та виявом політичної однобокості замовчати факт існування УПА у Висоцькому районі. Ідея її була благородною – боротьба за соборну державу, і особиста роль окремих виконавців не повинна цю ідею затьмарювати.

Підсумовуючи сказане, варто підкреслити, що близько 80 височан брало участь у визвольній війні в лавах УПА, не менше воювало й у місцевих винищувальних загонах («ястребках»), тим більше, що були випадки переходу з одного військового формування до іншого. Яскравим прикладом цього може бути доля Різновича Миколи Дмитровича, який сімнадцятирічним юнаком був в УПА, а потім 5 років перебував у Висоцьку в «ястребках». І таких прикладів багато. Історія наша тих буремних часів дуже вже кручена-перекручена, зав'язана химерними вузлами протиріч, і нам їх розв'язувати терпеливо, зважено, об'єктивно й розсудливо, а не емоційно.

ПОВОЄННА ВІДБУДОВА

Про повоєнні роки Висоцького району свідчать архівні документи. Ознайомимось із витягами протоколів засідань Висоцького виконкому депутатів трудящих за 1945 рік. Які ж питання піднімалися першочергово? Ось вони:

1) Про забезпечення насінням до посівної кампанії;
2) Про виплату допомоги багатодітним матерям та пенсій інвалідам Вітчизняної війни;

3) Про заборону розтягування безгосподарських приміщень.
Зокрема план посівної Висоцького району становив 9400 га. Пшениці – 200 га, проса – 220 га, льону – 403 га, коноплі – 55 га, картоплі – 2546 га, кормової трави – 160 га.

Городини – 175 га, в тому числі капусти – 36,1 га, помідорів – 15,5 га, цибулі – 9,8 га, часнику – 6,7 га, буряку столового – 31,9 га, моркви – 20 га, петрушки – 0,6 га, огірків – 30,4 га, гарбузів – 9,4 га, редиски – 13 га, перцю – 1,6 га.

Так детально наводимо цифри, щоб читач мав повну уяву про планування тих часів і міг порівняти із сьогоденними реаліями.

Варто також назвати тодішній районний актив:

1. Картухін – голова Висоцького райвиконкому.
2. Поденко – секретар.
3. Аросланов.

Члени виконкому:

4. Бужинський.
5. Лагун.
6. Резніков – РККП(б)У.
7. Яценко – РЗО.
8. Морозов – НКВД.
9. Гоголев – НКВД.
10. Амелькович.
11. Левін – соцзабез.
12. Берленко – відділ охорони здоров'я.
13. Велюнець – райпромкомбінат.

Цікавими є постанови про озеленення райцентру і сіл району, про повну ліквідацію неграмотності, про телефонізацію сільрад району, про відновлення в центрі лазні. Але ще цікавішими є постанови для райвідділу культури (завідуюча Яковлева). Це, зокрема, відновлення клубів у селах, хат-читалень, а в центрі – райклубу, бронювання місць для партактиву. Але й це ще не все. Перед кінофільмом чи якоюсь виставою, а також перед докладами і бесідами повідомляти про це начальника районного НКВД.

Уже в 1945 році була видана постанова про встановлення дорожніх знаків. А також постанови про ремонт райлікарні та ветлікарні.

Варгим уваги є районний бюджет Висоцького району на 1945 рік.

Дохідна частина

Житлове господарство – 7200 крб.

Різні місцеві доходи – 70000 крб.

Місцеві збори – 110000 крб.

Відрахування від державних податків – 565500 крб.

Держподаток і збори – 20000 крб.

Дотація з бюджету області – 1168300 крб.

Залишки з минулого року – 88000 крб.

Всього – 1930000 крб.

Видатки

	Район (крб)	Села (крб)	
Земельний відділ	175200		
Комунгосп	49700		
Дорвідділ	78100		
Торговий відділ	8300		
Освіта	606100	45100	
Кінофікація	3000		
Охорона здоров'я	216100	20200	
Спорт	9000		
Соцзабезпечення	18100		
ЗАГС	4400		
Відділ держзабезпечення	70100		
Район і сільради	488400	29000	
Резервний фонд	33200		
Культура	76000		
Всього	1835700	94300	1930000

Дуже проблематичним у 1945 році було питання із збором коштів 4-го Державного військового займу. Із доведеного Висоцьку плану (47225 крб) було зібрано лише 21841 крб.

Підсумовуючи перший повоєнний рік, спираючись на постанови та звіти Висоцького райвиконкому, можна сміливо констатувати інтенсивний початок відбудови народного господарства. Уже на цей час у Висоцьку діяв маслозавод, взуттєва майстерня, розпочалось будівництво мостів, адмінприміщень, житлових будинків, сільськогосподарських будівель, медичних, освітніх та культурних закладів.

Неможливо обминути тему перших повоєнних виборів до Верховної Ради СРСР. Думаю, читачам буде цікаво знати тих людей, які були у виборчій комісії.

Висоцька виборча дільниця № 115

Голова – Носков Іван Пилипович – від Висоцького товариства сприяння оборони авіаційно-хімічного будівництва в СРСР (ТСОАВІАХІМ).

Заступник голови – Сидорчук Устина Тихонівна – від селян Висоцька.

Секретар – Белобаб Дора Олексіївна – від професійної спілки початкових і середніх шкіл району.

Члени виборчої дільничної комісії:

Русін Назар Павлович – від селян Висоцька.

Мельник Юлія Яківна – від ВЛКСМ району.

Любищенко Лариса Андріївна – від професійної спілки початкових і середніх шкіл району.

Малько Лука Степанович – від колгоспу ім.Леніна.

Сокол Федір Федорович – від селян Висоцька.

Поденко Марфа Василівна – від професійної спілки початкових і середніх шкіл району.

Третій ряд знизу зліва направо: Кузьменко, I секретар РК КПУ (після Резніка);

Андрєєв, начальник КДБ; Бондар І.Д., начальник політвідділу МТС;

Вигорський, секретар редакції газети "Зоря" Висоцького політвідділу;

Назим Тетяна, ... орг політвідділу; Ченурний, голова райвіконкому; Шевченко Михайло, заст.начальника політвідділу з політмасової роботи; ...; ...; Маєвський Г.А., голова колгоспу.

ВИСОЦЬК В УСТАНОВАХ

Висоцька сільська рада

Висоцьк протягом свого розвитку перебував у складі багатьох держав. Початки самоорганізації місцевих жителів дослідити важко. Вони губляться в глибині віків. Ще з часів Київської Русі існувала тут громада, можливо, під назвою «мир». Бо і сьогодні в місцевій говірці зустрічається це слово зі значенням «громада» («Хай мир скаже, хто я», – говорять старші височани).

Висоцька громада мала власні органи самоврядування – громадський сход, виборну старшину і старосту. У повсякденному житті громада спиралася на звичаєве право з його традиційними формами судочинства та традиційну мораль з її опорою на звичаї предків.

Громадянський сход збирався біля церкви або у спеціально найманій хаті. Брати участь у ньому мали право голови дворів. Молоді і жінкам не дозволялося бути присутніми. Обирали громадське управління, старосту, уповноважених представників делегацій, вирішували справи громади, її стосунків із земле-власниками, іншими громадами, розглядали земельні конфлікти, приймали нових членів, засуджували порушення місцевих звичаїв, запрошували священника на парафію. Староста обирався для представництва і захисту громади у стосунках із владою. У 1892 році сільським старостою був Прокіп Дворецький, церковним – Федір Гром.

У Висоцьку, крім українців, віками проживали поляки, євреї та німецькі колоністи. Вперше у документах єврейська громада згадується у 1774 році. За півтора століття вона виросла майже до 2,7 тис. чоловік. З розповідей старожилів, у 1940-х роках головою громади був Кафтан Сендер.

Польське населення Висоцька з 1924 року склали осадники, відставні військові, розселені по хуторах, в основному на Хиліні, та працівники державних установ. Головою польської громади був Олександр Литвин, що проживав у Хиліні (Литвинув сад). З приходом радянської влади у 1939 році майже все польське населення покинуло Висоцьк. Хто не виїхав, то в 1943 році був знищений «бульбашами» (43 родини).

Ще за часів володіння Висоцьком Вацлавом Борейком у 1805 році була заснована колонія німців під назвою Софіївка на лівому березі р.Горинь на східній окраїні Висоцька. Німецькі колоністи займалися землеробством та скотарством. Колонія проіснувала аж до 1939 року, коли організовано виїхала до Німеччини.

З письмових джерел музею села відомо, що головою громади (сількому, а потім сільради) у 1920 році був Фридрих Юліус Риль, 1887 р.н. Проживало у колонії тоді 43 родини: 212 чол., в тому числі дітей до 8 років – 40 чол., від 8 до 16 років – 75 чол., від 16 років і старших – 97 чол. Мали у користуванні під садибами 30 десятин, пасовищ – 100 десятин, ріллі – 70 десятин, сіножаті 300 десятин.

У Сповідній книзі Свято-Успенської церкви за 1850 рік зазначено, що старостою Висоцька був Лаврентій Тихонович Пригон, 43 років, селянин, одружений. Мав сім'ю із 6 чоловік: дружина Олена Данилівна, 36 років від народження, діти – 20-річна Василина, 13-річна Олександра, 8-річна Марина і 1-річний Федір. Проживав на вул.Містечковій.

На прохання громади з Удрицька був переведений у 1861 році настоятелем Православної церкви у Висоцьку Антонович Стефан Самуїлович (1833-1892 рр.).

Місцева громада опікувалася також і утриманням церкви та школи. Зокрема на її кошти була споруджена в 1877 році у Висоцьку друга православна церква, Свято-Успенська.

Громадський сход через церковнопарафіяльну раду домігся коштів у сумі 500 рублів на влаштування іконостаса в Свято-Успенській церкві. Їх виділив Волинський генерал-губернатор у грудні 1889 року (лист губернського церковно-будівельного управління № 329 від 02.12.1889 р. м.Житомир).

Основним питанням, яке постійно турбувало височан, була, звичайно, земля-годувальниця. Крім приватної, була і общинна земля, якою користувалася вся висоцька громада, так звані сервітути. Саме вони особливо контролювалися громадським правлінням і місцевою старшиною.

Неодноразово общинною землею хотіли заволодіти місцеві власники Висоцька, а пізніше і Польська держава. Громада вдавалася до досить рішучих дій на захист своїх земель. Про це

свідчить заворушення 1909-1910 рр. у Висоцьку і Річиці (тепер Вербівка). Внаслідок цього сервітутні права були збережені. Активними учасниками тих подій були Олімпій Щур, Кіндрат Скуйбіда, Мартин Рожко.

Органи місцевого самоврядування Висоцька проявили себе і в революційних подіях 1917-1920 рр. Було розподілено поміщицькі землі, худобу, майно, хліб між селянами-бідняками.

Члени Висоцького ревкому у 1917-1918 рр.:

Нагорний Андрій Сидорович,
Черкас Трохим Матвійович,
Боровик Максим, 1889 р.н.,
Кухар Павло Якович,
Циганенко Григорій,
Рожко Роман.

Волосний ревком (червень 1920 р.) був у такому складі:

голова – Рожко Тимофій,
секретар – Козловський Іван.
Члени: Войнарович Мойсей, Хомич Йосип,
Лукашевич Назар, Лопата Нісон.

Волосним військовим комісаром був Мосієвич, волосним комдезертиром (займався дезертирами) у вересні 1920 р. – Рожко Артем Дмитрович.

Висоцький сільревком у червні 1920 р. мав такий склад:

голова – Рожко Іван,
заступник голови – Опанасик Роман,
секретар – Віннік Йосип.

До Висоцького комнезаму (серпень 1920 р.) увійшли:

голова – Макаревич Роман Іванович,
секретар – Литвин Олександр,
член – Півовоз Юсель.

Сільревком колонії Софіївка мав такий склад:

голова – Филь Фридрих,
заступник – Барц Ернст,
секретар – Вонж Йоган Корнійович, 1882 р.н.
Староста Висоцька – Юхим Васильович Щур (січень 1920 р.)

20.07.1920 р. на сході селян м.Висоцьк було присутніх 250 чол. Розглядалася скарга Бориса Гловацького на Якова Михайловича Рожка про захоплення землі в урочищі Пацень.

У 1927-1928 рр. місцева громада змушена була обирати делегацію до Президента Польщі, щоб захистити сервітутні права. Від Висоцька обрали делегатами і їздили до Варшави Мосійчук Йосип Павлович, Садовник Андрій, Малько Микита Степанович і Малько Самуїл Микитович. Але вони не потрапили на прийом. У 1929 р. сервітуту ліквідували зовсім.

1939 року, ще до приходу Червоної Армії, у Висоцьку громада створила революційний комітет та загін для оборони. Очолювали їх Малько Самуїл Микитович, Черкас Іван Денисович та інші. Проведено було конфіскацію поміщицьких земель, передачу майна, збережено порядок. Із 01.11.1939 року ці органи були перетворені у сільську раду. Головою обрали Макаревича Романа Івановича, який працював до 1940 року.

З 20.12.1940 р. по 17.07.1941 р. головою був Дворецький Сільвестр Пилипович.

24.03.1940 р. відбулися вибори до Верховної Ради УРСР. Депутатом стала Хомич Килина Панасівна, уродженка с.Пузня, тепер с.Партизанське. Депутатом Ровенської обласної ради обрали Сидорчук Устину Тихонівну, 1896 р.н. Малько Євгенію Терентіївну обрано депутатом Висоцької райради.

На землях німецьких колоністів у лютому 1940 р. було створено сільськогосподарську артіль. Збудовано нову школу. Першим головою артілі став Малько Лука Степанович.

Після визволення Висоцька від німецьких окупантів у січні 1944 р. головою Висоцької ради став Макаревич Іван Романович. У березні 1944 р. його замінив Сокол Федір Федорович. Він працював по листопад 1945 р. Потім був обраний знову і працював до липня 1947 р.

Із серпня 1947 р. по лютий 1952 р. головою ради був Щур Тит Юхимович. Секретарем – Сокол Ігнат Якович, який працював до березня 1961 р. У цей час були відбудовані школа, лікарня. Відбулося об'єднання Висоцького і Річицького колгоспів.

Із травня 1952 р. по березень 1953 р. головою сільради працював Нестерчук Григорій Петрович.

*Засідання виконкому Висоцької сільської ради 1985 року.
Стоїть: Малько М.Г., директор СБК. Сидять зліва направо:
члени виконкому – Костюк Н.Л., Гловацька Р.І. (секретар виконкому);
Маліба І.С., директор школи; Яцута Г.В., голова сільської ради;
Якубович Ф.Ф., голова колгоспу; Конивода П.В., член виконкому;
Кузьменко І.В., лікар-педіатр, член виконкому.*

Із березня 1953 р. по березень 1959 р. сільську громаду очолював Малько Лука Степанович (1899 р.н.). За цей час збудовано Будинок культури на 400 місць, сільмаг.

У березні 1959 р. головою Висоцької сільради став Маєвський Григорій Андрійович (1904 р.н.). Працював він до травня 1965 р. За його керівництва було покладено бруківку на вулиці Шевченка та благоустроєно центральну частину села. У березні 1961 р. секретарем ради обрали Сидорчука Гаврила Никифоровича (1925 р.н.), який працював на цій посаді до квітня 1963 р. У цьому ж році секретарями працювали Скрипникова Ганна Єгорівна, 1914 р.н. та Макаревич Сергій Іванович, 1928 р.н.

У серпні 1963 року секретарем ради було обрано Малько Олену Микитівну (1917-1997). На цій посаді вона працювала до осені 1982 р.

У травні 1965 р. височани обрали головою ради Сидорчука Гаврила Никифоровича. За його керівництва було збудовано водогін на вул. Містечковій, Хмельницького та Підвисоцькій, універмаг і магазин на вул. Чорновірській та інше. Замінив його на цій посаді у січні 1973 р. Вигорський Микола Михайлович (1925-1997). Завдяки його праці було розпочато будівництво типової дільничної лікарні, покладено бруківку на вул. Містечковій, збудовано типову школу-десятирічку.

У червні 1982 р. головою Висоцької сільради був обраний Яцута Григорій Васильович, 1955 р.н., а в грудні 1982 р. секретарем обрано Гловацьку Раїсу Іларіонівну, які й донині служать висоцькій громаді. А сільський голова за заслуги перед народом України нагороджений Грамотою Верховної Ради України в 2004 році.

За більш як 20 років Висоцьк перетворився в сучасний населений пункт із усіма соціально необхідними закладами. Завершено будівництво дільничної лікарні у 1983 р. Біля неї створено дендропарк площею 4,5 га. У 1984 р. зведено адмінприміщення Висоцького лісництва. Збудовано клуб та магазин у с. Вербівка. Капітально відремонтовано приміщення музичної школи, реконструйовано будівлю колишнього дитячого відділення лікарні і розміщено там сільську публічну та дитячу бібліотеки. Населення Висоцька на січень 1985 р. становило 2662 чол. Збудовано ритуальний майданчик та огорожу на кладовищі. Посаджено 1,0 га соснового лісу на місці розстрілу євреїв-височан. Проведено капітальний ремонт сільської лазні, благоустрій центральної частини Висоцька (площа, алея, парк, давньоруське городище). Покладено бруківку на вул. Старорічицькій у с. Вербівка. Відкрито Музей історії села. Заасфальтовано автодорогу від траси до Висоцька (з насипанням і скріпленням греблі від вул. Чорновірської до вул. Б.Хмельницького). Реконструйовано та благоустроєно братську могилу (заміна огорожі, покриття тротуарною плиткою, встановлення додаткових гранітних плит із прізвищами загиблих). Встановлено пам'ятний знак та огорожу на місці розстрілу євреїв в урочищі Борок. Збудовано дитячий садок на 140 місць та двоповерхову адмінбудівлю сільської ради (площа 720 кв.м.). Проведено капітальний ремонт у Будинку культури

та придбано стільців 400 шт. Асфальтовано вул. Хмельницького та центральну площу села. Проведено капітальний ремонт котельні школи с.Висоцьк, освітлення вулиць. Збудовано два будинки для лікарів, 4-квартирний будинок для вчителів с. Висоцьк. Покладено асфальт (ще 4 км) на вул.Підвисоцькій, Шевченка, Малька, Містечковій. Збудовано РММ, санітарно-побутовий комплекс та адмінприміщення КСП «Висоцький», а також сауну в лісгоспі та 2-квартирний будинок у Висоцьку і 4-квартирний у с.Вербівка. Став до ладу 1км нового водогону. Надано допомогу у будівництві 105 житлових будинків для мешканців с.Висоцьк і с. Вербівка. Проведена організаційна робота та забезпечення земельними ділянками жителів для ведення особистого селянського господарства.

Вулиці:

Містечкова – 7,
Поштова, Малька – 3,
Комунальна – 8,
Ватутіна – 4,
Піонерська – 2,
Шевченка, Задвірська – 11,
Набережна – 8,
Підвисоцька – 15,
Чорновірська – 6,
Білоруська – 15,
Якубовича – 8,
Село Вербівка – 18.

Всього – 105.

Височани мають за честь бути обраними у місцеві органи самоврядування. Наприклад, на кожне депутатське місце на виборах 1998-2002 рр. було заявлено по 3-6 кандидатів.

У березні 2005 року сільським головою височани обрали Самка Сергія Івановича 1971 р.н., вчителя, а секретарем ради – Рожко Наталію Григорівну 1975 р.н., бухгалтера, інженера лісового господарства, спеціаліста I категорії Дубровицького РЦ СССДМ.

Серед височан заслуженою пошаною користується Гловацька Євгенія Іванівна, яка була депутатом Рівненської обласної ради

десять скликань підряд. Через це односельці жартома називають її «Женя-депутатка». Протягом багатьох років депутатом сільської ради обирався Майба Іван Степанович, колишній директор місцевої школи, ветеран педагогічної праці з 50-річним стажем.

У діяльності органів місцевого самоврядування у Висоцьку особливе місце займають збори громадян (сходи). До їх рішень ставляться з повагою і завжди виконують.

Склад депутатів Висоцької сільської ради 4 скликання (2002-2006 рр.)

1. Вальковець Ольга Терентіївна, 1962 р.н., інженер лісовідновлення ДП «Висоцьке лісове господарство». Виборчий округ №4.

2. Гловацька Раїса Іларіонівна, 1950 р.н., секретар ради. Висоцька сільська рада. В/о №8.

3. Дворецький Олег Павлович, 1965 р.н., учасник подій в Афганістані, інвалід II гр. В/о № 11.

4. Зозуль Микола Никифорович, 1931 р.н., настоятель Свято-Успенської православної церкви с.Висоцьк. В/о № 5.

5. Карпінський Іван Михайлович, 1958 р.н., лісничий Висоцького лісництва ДП «Висоцьке лісове господарство». В/о № 14.

6. Конончук Віктор Устимович, 1959 р.н., пенсіонер МВС. В/о №9. Голова постійної комісії з питань депутатської діяльності та етики.

7. Лукашевич Олександр Наумович, 1954 р.н., працівник СПП «Злагода». В/о №12.

8. Муха Олена Якимівна, ветлікар СПП «Злагода». В/о № 1.

9. Паливода Раїса Гнатівна, 1962 р.н., вчитель математики ЗОШ I-III ст. с.Висоцьк. В/о № 7. Голова постійної комісії з питань охорони здоров'я, науки, освіти, культури, екології, у справах молоді та ветеранів.

10. Позняк Микола Феодосійович, 1941 р.н., пенсіонер. В/о № 15.

11. Розанович Анатолій Антонович, 1971 р.н., директор ЗОШ I-II ст. с.Вербівка. В/о № 13.

12. Русін Віталій Назарович, 1952 р.н., шофер лісового ДП «Висоцьке лісове господарство». В/о №2.

13. Савончук Василь Павлович, 1951 р.н., директор МДДП «Пролісок». В/о №3.

14. Савончук Тетяна Михайлівна, 1960 р.н., інженер з реалізації ДП «Висоцьке лісове господарство». В/о №6. Голова постійної комісії з питань бюджету, фінансів, податкової політики та соціально-економічного розвитку.

15. Юдко Степан Іванович, 1956 р.н., інвалід. В/о №10.

Склад виконавчого комітету Висоцької сільської ради

1. Яцута Григорій Васильович, 1955 р.н., сільський голова Висоцької сільської ради, голова виконкому.

2. Майба Іван Степанович, 1933 р.н., пенсіонер, заступник голови виконкому.

3. Гловацька Раїса Іларіонівна, 1950 р.н., секретар ради, секретар виконкому.

4. Конюська Марія Макарівна, 1954 р.н., зав.клубом с.Вербівка, член виконкому.

5. Нестерчук Анатолій Михайлович, 1967 р.н., директор ЗОШ I-III ст. с.Висоцьк, член виконкому.

6. Новик Микола Григорович, 1961 р.н., директор СПП «Злагода», член виконкому.

7. Сидорчук Гаврило Никифорович, 1925 р.н., пенсіонер, член виконкому.

8. Сокол Григорій Іванович, 1960 р.н., директор ДП «Висоцьке лісове господарство», член виконкому.

9. Черпак Валерій Петрович, 1957 р.н., головний лікар Висоцької дільничної лікарні, член виконкому.

В апараті виконкому Висоцької ради протягом багатьох років працюють висококваліфіковані спеціалісти, щирі та душевні люди, які користуються повагою всіх жителів Ради. Це головний бухгалтер Нагорна Любов Яківна, директор комунгоспу, бухгалтер лікарні Богатко Віра Юріївна, інспектор військово-облікового столі Якубович Людмила Леонтіївна, інженер-землепорядник Опанасик Микола Іванович, Нечипоренко Василь Павлович (1955-2009 рр.), координатор соціальної служби, техпрацівник Нагорна Галина Кирилівна, шофер Дуля Володимир Семенович.

Висоцький держлісгосп

Висоцький держлісгосп був організований у грудні 1958 р. і підпорядковувався Міністерству сільського господарства України. Тоді це була Більська лісова механізована станція. Адмінприміщення розташовувалося на залізничній станції Біла Висоцького району Ровенської області.

Площа лісового фонду складала близько 23 тис.га. Кількість працюючих – 116 чоловік. До її складу входило три виборчі дільниці: Висоцька, Жаденська, Більська. Директор – Смоляк Борис Іванович, головний лісничий – Кумпан Анатолій Володимирович, інженер-лісівник Корнілов Олексій Сергійович.

Завдання підприємства – охорона лісів, лісовідновлення, заготівля деревини. Деревину від рубок головного користування заготовляв Дубровицький лісопункт.

Вже за 1959 рік було створено 456 га лісових культур Держлісфонду, в тому числі по Висоцькій дільниці 278 га, Жаденській – 94 га, Більській – 84 га.

*Корнілов О.С.,
інженер-лісівник.
Один з перших
працівників Висоцького
лісгоспу. 1959 р.*

*Головний лісничий
Висоцького ДЛГ
Леоненко
Леонід Федорович*

Перед органами державної влади, дбаючи за збереження унікальної пам'ятки природи реліктової діброви в заплаві річки Горинь, урочище Дуби площею 110 га, адміністрація підприємства ставить питання про створення заказника місцевого значення.

У зв'язку з ліквідацією Висоцького району у 1960 р. головну садибу станції було перенесено в с.Висоцьк на базу колишньої машинно-тракторної станції на вул. Містечковій.

*Лісоруби їдуть на роботу навесні
через річку*

У жовтні 1961 р. Більська ЛМС була перейменована в Більський лісгоспзаг, а ділянки – у лісництва та приєднане Золотинське лісництво Дубровицького ЛГЗ площею 9585 га. Директором було призначено Салату Фелікса Миколайовича, головним лісничим – Гулякевича Антона Людвіговича. На

підприємстві взято напрямок на створення власної переробної бази деревини. Побудовано ремонтно-механічні майстерні, контору Висоцького лісництва, чотири квартири для спеціалістів.

У лютому 1967 р. Більський ЛГЗ було перейменовано у Висоцький ЛГЗ. Площа підприємства склала 33 тис.га., в тому числі лісом вкрито 26,3 тис.га. У серпні 1968 р. було утворене Людинське лісництво за рахунок Висоцького і Золотинського лісництв для кращого виконання функцій охорони, захисту лісів, раціонального використання лісових ресурсів.

У кінці 1970 р. підприємство очолив Андрощук Павло Якович, який працював тут до грудня 1983 р. На цей час припадає період найінтенсивнішого розвитку лісгоспзагу. Кількість працюючих досягла 360 чол. Побудовано цехи переробки деревини (сучасні) у Висоцьку, Удрицьку та Білій, цех переробки недеревної продукції лісу у Висоцьку, ферми з відгодівлі худоби у Людині, Білій, Удрицьку. Велосся значне житлове будівництво. Зведені також адмінприміщення підприємства, контори більшості лісництв. Проведено меліоративні роботи у Держлісфонді. Збудовано

*Андрощук Павло Якович
з лісничим Яцutoю
Іваном Васильовичем
на базисному розсаднику.
1972 р.*

*Під час семінару з використання
приймально-передавальної техніки
у Висоцькому лісгоспі. 1975 р.*

*Лісники Висоцького лісництва з лісничим.
1976 р.*

*Лісова охорона
Висоцького лісницт-
тва на створенні
шкільного відділення
базисного розсадни-
ка з допомогою меча
Колесова. 1977 р.*

потужну дорожню сітку по кожному лісництву. Організовано систему заготівель та переробки недеревної продукції лісу.

За 1965-1999 рр. працівниками підприємства було створено 8,3 тис.га лісових культур на землях Держлісфонду та 1,3 тис.га на землях колгоспів, в тому числі по лісництвах:

Лісництво	ДЛФ	К-п	Всього (га)
Висоцьке	1200	460	1660
Людинське	736	55	791
Золотинське	974	25	999
Більське	2041	126	2167
Миляцьке	1952	242	2184
Жаденське	1437	187	1624

Виконання невірбних планів за дев'яту та десятю п'ятирчки (1971-1980 рр.) було таким: додаток №1.

З 1999 р. держлісгосп починає відправляти лісопродукцію на експорт. Для порівняння за 1999 р. було відправлено на експорт 2256,0 куб.м. на загальну суму 29453,49 грн., а вже за 2001 р. – 5712,47 куб.м. на загальну суму 1168429,25 грн.

Адміністрація лісгоспу постійно займається збереженням та охороною найцінніших територій Держлісфонду у природно-заповідному відношенні.

На території ДЛГ діє:

- ландшафтний, загальнодержавного значення заказник «Почаївський», площа якого становить 927га Висоцького л-ва;
- ботанічний, загальнодержавного значення заказник «Висоцький», 110 га Більського л-ва;
- ботанічний, загальнодержавного значення заказник «Озерський», 1026 га Золотинського л-ва;
- ботанічний, загальнодержавного значення заказник «Золотинський», 1461 га Золотинського л-ва;
- парк – пам'ятник садово-паркового мистецтва місцевого значення лісгоспу; площа 1,5 га , Висоцьке л-во;
- комплексна пам'ятка природи місцевого значення урочище Жаденське, площа 0,6 га Жаденського л-ва;
- заповідне урочище місцевого значення Більське, площа 10 га Більського л-ва.

Додаток № 1.

Виконання виробничого плану десятої п'ятирічки
по Висоцькому ДЛГ

№ з/п	Найменування показників	Од.вим.	Факт за 1975р.	1976р.	
				план	факт
1	Обсяг реалізації	т.крб	975	1055	1138
2	Товарна продукція	т.крб	975	1015	1098
3	Вивезення деревини, в т.ч. ділової	т.м.куб.	25.6	27	27.5
			22.4	23.3	23.8
4	Пиломатеріали	м.куб.	1096	1000	1000
5	Тара ящикова	м.куб.	2602	2600	2600
6	Бочки (ліхімічні/харчові)	б/ц	-	100	170
7	Клепка заливна	м.куб.	54	50	53
8	Добування живиці	тон	11.8	110	120
9	Борошно хв.вітамінне	тон	357.4	350	663
10	Товари нар.вжитку	т.крб	160	100	107
11	Середньоспівкова чисельн., в т.ч. пром. чис.персоналу. З них роб.	чол.	320	353	338
			254	255	268
			221	217	232
12	Виріток одного працівн.	крб	3764	3980	4097
13	Фонд зарплати всього, в т.ч. промисл.-виробн. персоналу	т.крб	434.1	483	516.3
			348.1	387	413.6
14	Середня зарплата на одного	крб	118	136	137
15	Собівартість тов.прод. на 1м.куб вивозки	т.крб	820	942.6	941.1
			11-50	10-96	10-80
16	Витрати на 1 крб тов.продук.	коп.	81.5	83.4	83.3
17	Прибуток	т.крб	216.2	203	224.4
18	Рентабельність загальна	%	39.3	32.3	33.7
20	Фондовіддача по товар.прод	крб	2.37	1.91	2
21	Реалізація прод. побічного користування.	т.крб	366.1	200	278
22	На 1га ліс. площі	крб	11.23	6.13	8.53

1977р.		1978р.		1979р.		1980р.	
план	факт	план	факт	план	факт	план	факт
1165	1173	1205	1241	1245	1270	1255	1316
1125	1130	1175	1207	1245	1249	1260	1318
27	27	27	27	27	27.1	26.5	26.8
23.7	24.1	22.3	25.5	24.4	24.5	24.1	24.4
1400	1421	1200	1234	1200	1200	1200	1202
2600	2659	2600	2860	2700	2918	2800	2892
100	100	100	100	100	100	100	130
50	57	50	50	50	54	50	55
110	98	110	105	110	111	110	102
400	651.5	600	752	750	900	750	1014
70	75	80	90.9	100	11.5	110	118.6
354	358	358	357	363	359	357	363
268	268	268	274	273	273	270	276
226	227	226	232	232	232	224	234
4198	4216	4384	4405	4560	4575	4667	4792
522	530.1	530	537.4	541	539.6	544	557.8
418	419.2	425	432.4	441	440.8	439	451.4
140	138	143	141	145	143	144	145.7
949.4	960.2	1046	1046	1081	1081	1128	1125
11-30	11-59	11-66	11-49	11-69	11-68	11-40	11-59
82.1	82.9	83.9	83.9	84.7	84.6	83.3	83.1
286	274.1	271	260.8	229	230.8	251	277.1
38.1	34.5	35.6	31.7	28.77	26.38	27.89	29.44
1.74	1.75	1.79	1.79	1.76	1.76	1.61	1.71
233	315.9	235	145.1	230	432.1	230	488.1
7.1	9.63	7.16	4.42	7.05	13.25	7.05	14.97

За час своєї роботи колектив Висоцького ЛГЗ неодноразово виходив переможцем у трудовому суперництві серед споріднених підприємств лісової галузі Рівненської області, України, промислових підприємств району.

У 1988 р. (директор Шкудор В.Д.) колектив ЛГЗ став переможцем серед підприємств лісового господарства СРСР. Гордістю підприємства є: тракторист-машиніст Висоцького л-ва Бруцький Микола Адамович, заслужений працівник промисловості України; кавалер ордена «Знак Пошани», машиніст екскаватора, механік Яцута Микола Харитонович; майстер лісових культур Дахно Катерина Опанасівна, яка нагороджена медаллю «За трудову доблесть»; бригадир лісокультурниць Висоцького л-ва Гречко Варвара Адамівна, нагороджена медаллю «За трудову відзнаку»; Янковський Володимир Григорович, лісничий Золотинського л-ва, нагороджений «Почесною відзнакою МНС України».

Висоцький лісгоспзаг став «школою» директорських кадрів для лісівничої галузі Рівненської області. Так, лісник Жаденського лісництва Кошин Юрій Андрійович став директором Дубровицького держлісгоспу, головний лісничий Тропець Володимир Миколайович став директором Володимирецького ЛГЗ, Вінічук Володимир Дмитрович – директором Дубровицького ЛГЗ, Шкудор Василь Дмитрович директором Сарненського ЛГЗ, головний механік Висоцького, а потім лісничий Більського л-ва Михайлюк Василь Михайлович став директором Висоцького ЛГЗ, а пізніше директором Березнівського лісового коледжу, головний інженер Сокол Григорій Іванович став директором Висоцького ЛГЗ.

У 1991 р. Висоцький лісгоспзаг було перейменовано у Висоцький держлісгосп, а 2005 р. – в державне підприємство «Висоцьке лісове господарство».

За час існування підприємства багато сил, енергії, здоров'я та років життя вклали у розвиток підприємства:

- директори – Андрощук Павло Якович, Шкудор Василь Дмитрович, заслужений працівник лісового господарства України, Сокол Григорій Іванович;

- головні інженери – Руднік Степан Хомич, Петрушко Володимир Дмитрович, Берестень Федір Тарасович;
- головні бухгалтери – Любчик Галина Федорівна, Яцута Раїса Василівна;
- бухгалтери – Цьоба Валентина Іванівна, Дубатовка Софія Миколаївна;
- головні лісничі – Леоненко Леонід Федорович, Кутецький Володимир Іванович;
- інженери – Андросук Катерина Федорівна, Корнілов Олексій Сергійович, Наливайко Василь Павлович;
- лісничі – Окрушко Петро Павлович, Тимченко Іван Федорович, Бугай Іван Микитович, Шиманський Андрій Вікторович, Яцута Іван Васильович, Янковський Володимир Григорович, Столярець Онопрій Олександрович, Шулюк Анатолій Миколайович;
- начальники лісосідниць – Опанасик Данило Васильович, Пігаль Андрій Семенович;
- головні механіки, зав. РММ – Малько Станіслав Кузьмич, Конончук Адам Опанасович, Щур Антон Антонович;
- майстри лісу – Сташиба Дометій Мефодійович, Мудрик Микола Дмитрович, Торчило Микита Леонтійович, Пігаль Борис Васильович;
- лісники – Соловей Денис Сидорович, Костюк Георгій Васильович, Різанович Володимир Петрович, Сало Никон Степанович, Зелінський Григорій Адамович, Серко Григорій Максимович, Грицюк Іван Гнатович, Соловей Адам Васильович, Сокол Степан Михайлович;
- робітники – Верес Сергій Григорович, Конюська Василина Купріянівна, Швайко Олександр Андрійович, Главацька Зоя Федорівна;
- шофери – Кунько Іван Семенович, Парчук Яків Васильович, Русін Віталій Назарович.

Загальна площа ДП «Висоцьке лісове господарство» за площею складає 33,4 тис. га. Включає в себе 6 лісництв, лісосідальницю, автотранспортний парк, ремонтно-меха-

нічну майстерню, консервний цех. Площа покритих лісом земель 27,7 тис.га. Середній вік насаджень 42 роки. Клас бонітету 2,3. Повнота 0,65. Кількість працюючих 360 чол. Вартість основних засобів виробництва 2,7 мільйона гривень. Обсяг реалізації продукції 2,5 млн. грн., в т.ч. 50 % експортується. Виготовляється 1,2 тис. м.куб. пиломатеріалів, 195 туб консервів, добувається понад 70 тонн живиці. Середньорічна заробітна плата становить 1366 грн., щорічно заготовляється 26,0 тис. м³ деревини, в тому числі ділової 5,9 тис. м³. Лісовідновлення – 170 га, щорічно вирощується 2,6 млн. шт. посадкового матеріалу, заготовляється 1,6 тонн лісового насіння. Щорічно проводяться рубки догляду за лісом на 911 га, в т.ч. молодняках – 263 га, де заготовляється понад 11,0 тис. м. куб. деревини.

У зв'язку з аварією на Чорнобильській АЕС 26.04.1986 р. набагато складніше стало працювати колективу лісгоспу. Скоротилися обсяги заготівель деревини, плодів, ягід, грибів.

Влітку 2009 року директором став Сухович Віталій Миколайович – молодий енергійний керівник, висококваліфікований спеціаліст. Підприємство стає економічно міцнішим. Запрацювало стабільно, з перспективою.

*Директор
ДП “Висоцький лісгосп”
Сухович Віталій Миколайович
(2009-2017 рр.)*

З метою поширення природоохоронної роботи серед населення та залучення молоді до праці в лісовому господарстві за сприяння адміністрації лісгоспу на базі середньої школи на початку 90-х років було створено шкільне лісництво. Діяльність його то затухала, то відновлювалася. Проте популярності у висоцьких школярів не втрачало. Багато сил та енергії потратили на нього інженер лісових

культур Наливайко Василь Михайлович, агроном лісгоспу Довгомеля Михайло Юрійович, сільський голова (1981-2006 рр.) Яцута Григорій Васильович, інженер лісорозведення Вальковець Ольга Терентіївна, заступник директора школи Стрибулевич Тетяна Володимирівна, вчитель, керівник лісництва Ганько Наталія Володимирівна та інші. Серед здобутків юних висоцьких лісників є:

Контора держлісгоспу

- 2002 р. – друге місце в обласному конкурсу об’єднання “Рівнеліс” на краще учнівське лісництво;

- 2005 р. – перемога у Всеукраїнській акції “Ліси для нащадків”;

*Директор
ДП “Висоцький лісгосп”
Торчило Віталій Федорович*

- участь у Всеукраїнській акції “Зелений паросток майбутнього” в м.Київ, присвяченій Міжнародному дню землі;
- почесна грамота державного комітету лісового господарства України за високу профорієнтаційну роботу;
- диплом за вагомий внесок у збереження та відтворення зеленого багатства України;
- 2009 р. – участь у фіналі міжнародного конкурсу “Всеукраїнський юнацький водний приз” за захист роботи з вивчення та дослідження стану водоохоронних зон річки Горинь на Міжнародному конгресі ЕТЕВК-2009 в Ялті. Височани увійшли в десятку найкращих.

У висоцького шкільного лісництва великі та цікаві плани на майбутнє. І вони напевно втіляться в життя під мудрим і грамотним керівництвом високопрофесійних педагогів та всебічній допомозі керівника та інженерів лісгоспу.

Висоцьке споживче товариство

Кооперативний рух у Висоцьку започатковано у 1940 р. Саме тоді розпочала свою роботу Висоцька райспоживспілка у складі 12 споживчих товариств, які мали 44 магазини й сільмаг. На 07.01.1941 р. вона об'єднувала 10,5 тис. пайовиків і обслуговувала 38 тис. чол. Пайовий фонд – 215 тис. крб. Товарообіг складав 3,6 млн. крб., в тому числі від громадського харчування – 249 тис. крб.

Діяло 2 хлібопекарні, які випікали 248 тонн хліба. Витрати обертання складали:

- по торгівлі – 5,2 %;
- по заготівлях – 16,4 %;
- оптова торгівля – 3,2 %.

Прибутки становили 80 тис.крб.

Висоцьке СТ було одним із найбільших торгових підприємств. Подальший розвиток пригальмувався у зв'язку з фашистською окупацією.

Кооперація почала відновлюватися одразу ж після звільнення Висоцька у 1945 р. Уже в цьому році про готовність до переробки плодоовочевої продукції доповів голова Висоць-

кої РСС Врублевський на засіданні Висоцького райвиконкому 08.08.1945 р.

У повоєнні роки кооперативний рух набирає обертів, залучаючи в свої ряди все більше людей. На 01.01.1946 р. Висоцька райспоживспілка об'єднувала 12 споживчих товариств, 16 магазинів, 1 заклад громадського харчування. Кількість пайовиків складала 1,9 тис. чол. Кооперовано 4195 чол. Пайовий фонд становив 108 тис.крб на 01.01.1947 р. Паснагромадження склали 56 тис. крб. Середній пай складав 30 крб. Загальний товарообіг становив 3022 тис.крб, в тому числі громадське харчування – 361 тис.крб.

Діяла хлібопекарня Висоцького СТ уже у 1945 р. За IV квартал 1945 р. було випечено 300 центнерів хліба. У цей час головою правління були Мельник та Деревенко Адам Васильович (1945-1947 рр.) З 14.06.1957 р. головою правління був Рожко Костянтин Миколайович, заступником – Юдко Григорій Степанович.

Товариство займається реалізацією продуктивних та промислових товарів, газованої води, книг, заготівлями, налагоджує торговельне обслуговування у місцевій школі. З 20.08.1952 р. очолює споживче товариство Присяжнюк Іван Петрович. З 15.09.1953 р. – Каменовський Григорій Олександрович. У 1954 р. у Висоцьку було збудовано перший новий магазин на нинішній вул. Хмельницького (донедавна магазин називався «Кулінарія»).

21.05.1955 р. головою правління став Боженко Іван Трохимович, заступником – Кафтан Ісак Сендерович. Завідуючим пекарнею 13.07. 1955 р. назначено Курча Пилипа Семеновича, головним бухгалтером – Легкого Іллю Антоновича.

У 1955 р. збудовано «Чайну», приміщення складу, відкрито ларьок на вул. Чорновірській, культмаг (завідуючий Нечипоренко Павло).

Для транспортного обслуговування придбано локомотив. 05.03. 1958 р. головою правління призначено Герасимовича Арсена Юхимовича. Через три місяці – Вабищевича Семена Григоровича, а 16.07.1958 р. – Чуба Івана Григоровича.

З 01.02. 1959 р. Висоцьке СТ перепідпорядковується Дубровицькій РСС у зв'язку з ліквідацією Висоцького району та

Висоцької РСС. У складі товариства працюють магазини в селах Тумень (№1), Городище, Бродець, Річиця (Вербівка), Удрицьк та Висоцьк. Всього 22 підприємства. Відкрито торгівельний заклад у с.Хилін 16.02.1959 р.

03.01.1960 р. організовано швейний цех при товаристві. Бригадир – Опанович Тамара Василівна, закрійник – Герасимович Галина Терентіївна, кавалер ордена Трудової Слави III ст. У липні цього ж року відкрито чоботарський цех, майстром якого був Макаревич Яків Пилипович. У грудні почав роботу сільський універмаг (відділи тканин, галантерея, культтовари) та магазин готового одягу і взуття. 1962 р. на вул. Підвисоцькій – центральний сільмаг, відкрито черговий магазин. Придбано два автомобілі, водіями яких стали Конончук Іван та Смірнов Михайло Степанович, котрий пізніше був нагороджений орденом Трудової Слави III ст.

У липні 1962 р. голова правління Шершень Роман був обраний делегатом VI з'їзду уповноважених споживчої кооперації СРСР у Москві і брав у ньому участь.

Згідно з постановою Дубровицької РСС від 21.05.1963 р. було ліквідовано Людинське СТ та приєднано до Висоцького СТ 5 магазинів у с.Пузня (Партизанське), продмаг та магазин, буфет у школі в с.Людинь, сільмаг у с.Рудня.

20.03.1964 р. головою правління Висоцького СТ став Лещук Григорій Степанович. До річниці Міжнародного кооперативного альянсу премійовані завмаги Козубовський Іван Никонович та Довгалюк Микола Іванович. Подяку винесено заслуженому працівнику кооперації, завідуючому ковбасним цехом Полякову Борису Борисовичу. Переможцями Всесоюзного соціалістичного змагання в 1965 р. були колективи Висоцького СТ, продмагу №1: Литвин Надія Михайлівна, Макаревич Ганна Іванівна, магазину будматеріалів (Козубовський Іван Никонович).

У січні 1965 р. завідуючим був обраний Чуб Іван Григорович. 1 березня 1965 р. головою правління став Легкий Ілля Антонович.

Нове господарство хлібопекарні стало до ладу в 1969 р. на вул.Комунальній. Його потужність – 14 тонн хліба на добу, 0,5 тонни кондитерських виробів. Відкрито ковбасний цех, де

працювало 60 чоловік. Довгі роки праці цьому підприємству віддали Юдко Володимир Костянтинівич (1974-2001 рр.), Довгалюк Микола Іванович, Сидорчук Гаврило Никифорович (1982-1997 рр.). Висоцька хлібопекарня діяла до 2001 року.

У січні 1971 р. головою правління був Бруцький Андрій Тарасович, у серпні 1971 р. – Макаревич Ганна Іванівна. А в січні 1974 р. споживче товариство очолив Сидорчук Гаврило Никифорович.

У 1975 р. сільське споживче товариство об'єднувало пайовиків – жителів 6 сіл Висоцької і Туменської сільських рад. У його складі діяло 24 заклади торгівлі. Правління СТ особливу увагу надавало залученню пайових внесків. 1977р. прийняв покупців магазин №5 на вул. Чорновірській. Завдяки цим коштам та прибуткам із торговельної і заготівельної діяльності у 1979 р. у Висоцьку став до ладу сучасний двоповерховий універмаг, в якому діяло три відділи та кафетерій. Товарообіг значно збільшився, покращилися умови праці більш як 20 працівників.

1980 р. внаслідок ліквідації Золотинського СТ працівники кооперації прийняли на себе обслуговування жителів ще 5 сілрад (11 сіл). Кількість торговельних підприємств Висоцького СТ досягла 43. Делегатом Республіканського з'їзду кооперації в Києві у 1980 р. став Сидорчук Гаврило Никифорович.

З метою якомога кращого обслуговування жителів с.Вербівка у 1981 р. був побудований магазин «Товари повсякденного попиту», торговельна площа якого становила більш як 100 кв.м. Для зручностей споживачів у Висоцьку почав діяти сезонний буфет «Берізка».

У березні 1983 р. головою правління Висоцького СТ став Нечипоренко Василь Павлович. Значну увагу правління звертало на харчування дітей в загальноосвітніх школах. Їх налічувалося 9.

Заготівля овочів і особливо картоплі теж була складовою частиною діяльності висоцьких кооператорів. Картоплю забезпечувалися Донбас та Південна Україна. У лютому 1984 р. правління СТ очолила Дунчич В.П.

З переходом України на ринкові умови, починаючи з 1993 р., СТ почало сповільнювати темпи розвитку у сфері обслуговування населення. Жорстка конкуренція та повільна перебудова системи

кооперації призвела до занепаду Висоцького СТ. З 1998 р. і до ліквідації головою правління була Конончук Зоя Тарасівна. Створене ДП «Росинка» завершило свою роботу у 2005 р.

Зараз обслуговування жителів с. Висоцьк та с. Вербівка здійснюють 5 приватних підприємців, що мають 11 торгових закладів.

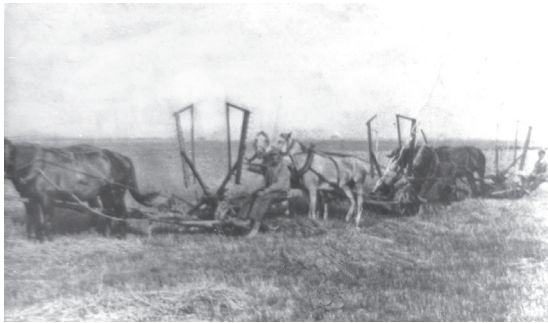
Від колгоспу імені Леніна до СПП «Злагода»

У Висоцьку з метою спільної праці та мрією про заможне життя було створено першу на Рівненщині сільськогосподарську артіль ім. Леніна. Це сталося з ініціативи колишніх комуністів-підпільників, членів Висоцького райкому КПЗБ наприкінці 1939 р. Головою був обраний 10 лютого 1940 р. Малько Лука Степанович. 51 родина висоцьких хліборобів почала колективно обробляти 186 га ріллі, користуватися 480 га сіножатей, 106 га пасовищ. З тяглової сили було 30 пар коней та 4 пари волів. Садиба господарства розташовувалася у колонії Софіївка.

У перший рік господарювання колгоспники одержали на трудодень 3 кг хліба і 1,5 крб грішми. Це зацікавило інших височан, і кількість членів артілі значно зросла. Були створені ферми ВРХ, вівцеферма, свиноферма.

Навесні 1941 р. у Висоцьку було створено ще три колективні господарства: на вул. Шевченка – ім. Шевченка, на вул. Містечковій – ім. Хрущова, на вул. Підвисоцькій – ім. Ворошилова. Розвитку цих господарств перешкодила війна. Щоб добром, створеним власними руками, не скористався ворог, група колгоспників на чолі з правлінням евакуювали худобу і майно в Баландинський (Козачевський) район Саратовської області. Евакуація здійснювалася пішки та гужовим транспортом з 03.07.1941 р. по 23.11.1941 р. Про цей героїчний рейд у Висоцьку пам'ятають і спогади передають із покоління в покоління.

Після визволення Висоцька діяльність колгоспу відновилася наприкінці 1945 р. Головою правління знову став Малько Лука Степанович, який усю війну зберігав колгоспну печатку. 58 працездатних людей обробляли 77 га ріллі. У перші повоєнні жнива вже 24 га зернових допомогли зібрати жниварками МТС, а

Жнива в колгоспі ім.Леніна. 1950 р.

решту жали серпами і косили вручну. Врожай був лише 5,5 ц/га, але в цілому рік вважався успішним.

У 1946-1948 рр. продовжилася колективізація Висоцька, і було створено ще два колгоспи. Свій негативний вплив на

розвиток колективних господарств у цей час мала братовбивча війна, яку продовжували залишки формувань ОУН-УПА. Завершилася вона лише в 1949 р.

У вересні 1950 р. три колективні господарства об'єдналися в колгосп ім. Леніна. Тоді в ньому налічувалося 619 господарств, 766 га ріллі, 1535 га сіножаті. Колгосп отримував пільгові кредити, сортове насіння, мінеральні добрива. Внаслідок цього та ще завдяки натхненній праці хліборобів база його поступово зміцнювалася. 1953 р. було вже 1198 га ріллі. Цього року рільнича ланка Макаревич Валентини Калениківни вирощувала льон на 6 га і збирала по 7 ц. волокна та 6 ц. насіння з 1 га. По господарству надій молока від кожної корови склав 1275 літрів, а 1954 р. – 1925 літрів. У 1956 р. господарство очолив Петровський Микола Йосипович.

За даними Висоцької машинно-тракторної станції у 1958 р.:

	Колгосп ім.Леніна	Колгосп «Шлях Леніна»
Всього дворів	743	180
Членів колгоспу, в т.ч. працездатних чоловіків (16-60 р.), жінок (16-55 р.)	1682 534 812	421 146 220
Всього працездатних	1396	366
Всього пристарілих непрацездатних	286	55
Підлітків (12-16 р.)	141	43
Дітей до 12 р.	639	204
Всього членів колгоспу і дітей	2462	668
У тракторній бригаді	18	–
У промисловості і транспорті, але не в с-мі колгоспу	144	27

*Зустріч височан з білорусами
Столінського району.
17 вересня 1959 р.*

вантажних автомобілів – до 19. Цією технікою стали обробляти 6558 га землі, в тому числі 1599 га ріллі. За 1965-1970 рр. у колгоспі збудовано 15 тваринницьких приміщень, зерносховищ, складів, гаражів.

Держава високо оцінила досягнення трудящих. Телятниця Савич Ганна Кирилівна і ланкова Нагорна Степаніда Мусіївна були нагороджені орденами Трудового Червоного Прапора, доярка Креденсир Марія Гаврилівна – орденом «Знак Пошани». Ланкова Лукашевич Февронія Семенівна, голова правління Петровський Микола Йосипович, доярка Сидорчук Тетяна Олімпіївна були нагороджені медалями «За трудову доблесть», а дояр Юдко Василь Гнатович і шофер Креденсир Федір Кирилович – медалями «За трудову відзнаку».

1970 р. господарство очолив Бережний Петро Олександрович. Колективне господарство розвивалося далі. Підвищувалися реальні заробітки працюючих. Крім господарського будівництва, велося ще й соціальне. Була збудована середня школа, дитячий садок, житлові

Жнива 1965 р.

будинки. За значні трудові досягнення і самовіддану працю нагороджені високими урядовими нагородами такі колгоспники:

- тракторист Грицюк Василь Васильович медаллю «За трудову відзнаку» у 1971 р. та орденом Трудової Слави III ст. у 1975 р.;
- ланкова Главацька Раїса Олександрівна медаллю «За трудову відзнаку» у 1973р., орденом «Знак Пошани» у 1976 р.;
- доярка Главацька Євгенія Іванівна орденом Трудової Слави III ст. у 1972 р.;
- доярка Ковальчук Олена Семенівна орденом Трудового Червоного Прапора у 1976 р.;
- ланкова Конончук Ніна Григорівна медаллю «За трудову доблесть» у 1976 р.;
- ланкова Костюк Лідія Степанівна медаллю «За трудову доблесть» у 1977 р.;
- ланкова Лукашевич Февронія Семенівна орденом Трудового Червоного Прапора у 1972 р.;
- тракторист Мосійчук Григорій Володимирович медаллю «За трудову відзнаку» у 1973 р.;
- доярка Нагорна Парасковія Опанасівна орденом «Знак Пошани» у 1975 р.;
- тваринник Опанович Гаврило Тодорович медаллю «За трудову відзнаку» у 1973 р.;
- бригадир рілльничої бригади Полховський Федір Данилович орденом «Знак Пошани» у 1972 р.;
- бригадир рілльничої бригади Рожко Георгій Тихонович орденом Трудового Червоного Прапора у 1977 р.;
- доярка Щур Марія Семенівна медаллю «За трудову доблесть» у 1973 р.;
- комбайнер Циганенко Микола Сергійович орденом Трудової Слави III ст. у 1977 р.;
- тракторист Ярмолюк Микола Петрович медаллю «За трудову відзнаку» у 1976 р.

У 1979 р. головою правління був обраний Якубович Федір Федорович. Спеціаліст із академічною інженерною освітою, вмілий керівник зумів піднести господарство до вершин еконо-

*Делегація колгоспників КПУ ім.Леніна Висоцького району
на ВДНГ. м.Москва*

*Делегація висоцького колгоспу на районному святі
Дня працівника сільського господарства в Дубровиці. 1985 р.*

мічного розвитку. Повністю було проведено капітальні ремонти та реконструкцію всіх чотирьох ферм, збудовано вісім тваринницьких приміщень, що дало змогу збільшити поголів'я худоби до 3 тис. голів. Надої молока досягли більш як 3 тис. кг від кожної корови. Валовий збір зернових становив 2 тис. тонн. За структурою виробництва та економічною міцністю господарство зайняло постійне місце у першій п'ятірці колективних сільськогосподарських підприємств Дубровицького району.

Особливо значним було соціально-культурне будівництво в с.Висоцьк, Вербівка, а саме: дороги, магазини, клуби, житлове будівництво. Для колгоспників було зведено понад 20 садиб.

За рахунок господарства направили на навчання більше 40 молодих височан. Вони здобували середню спеціальну та вищу освіту. Частина повернулася в господарство, інші пішли працювати за межами Висоцька.

Багато трудівників було відзначено високими урядовими нагородами. Серед них доярка Главацька Євгенія Іванівна, яку нагороджено другим орденом Трудової Слави II ст. у 1986 р.; доярка Ковальчук Олена Семенівна нагороджена орденом «Знак Пошани» у 1986 р. Пізніше і голова правління Якубович Федір Федорович був удостоєний звання «Заслужений працівник сільського господарства України».

Святкування 50-річчя з дня створення колгоспу ім.Леніна. 1990 р.

1991 р. господарство очолив Янковський Михайло Якович, людина з вищою агрономічною освітою, кавалер ордена «Знак Пошани».

Всього земель у господарстві 5425 га, в т.ч. с/г 1464 га, з них ріллі 1113 га. Кількість працюючих 340 чол. Вартість основних засобів 6,5 млн. крб.

Виробництво продукції становило:

зернові – 1048 т.,
картопля – 113 т.,
корми – 1683 т.,
молоко – 854 т.,
м'ясо – 149 т.,
хлібобулочні вироби – 56 т.

Реалізація продукції:

зерно – 340 т.,
молоко – 818 т.,
м'ясо – 155 т.,
швейні вироби – 8,0 тис. грн.,
послуги – 18,0 тис. грн.

Період його роботи співпав із роками становлення незалежної України та реформування аграрного сектора. У 1992 р. було перейменовано колгосп ім. Леніна в КСП «Висоцький». У господарстві впроваджується легка промисловість (швейний цех), житлове будівництво та ін. Проте утримати завойовані його попередником вершини не зміг в основному з об'єктивних причин.

У 1997 р. височани обрали головою правління Новика Микола Григоровича. На його плечі лягли «проблеми» перехідного періоду з колективного господарювання до приватного. Повна відсутність державної підтримки, невідповідність цінової політики на сільськогосподарську продукцію у державі, розпаювання колективних земель наклало свій негативний відбиток на розвиток господарства. У 2000 р. воно перейменоване в СПП «Злагода». Керівнику господарства вдалося за ці вісім років зберегти

майновий комплекс, в тому числі поголів'я, техніку, будівлі. Впроваджуються нові види послуг, заготівля сільськогосподарської продукції в особистих селянських господарствах жителів Висоцька і навколишніх сіл. Новик М.Г. турбується про плату за орендовані земельні та майнові паї більш як 700 пайовиків. Переглядається оплата праці. Запроваджуються новітня техніка та технологія у виробництві.

Всі ці питання вдається вирішувати зі своєчасною сплатою державних податків і платежів.

За більш як 60 років діяльності місцевого сільськогосподарського підприємства докорінно змінилися умови господарювання, пройшовши шлях із колективного до приватного.

Перспектива розвитку господарства є в розвитку м'ясо-молочного напрямку в тваринництві. Господарство має 1,5 тисячі голів ВРХ, з них понад 400 голів – молочне стадо. Є племінна база, а в перспективі – створення молочного репродуктора. За рік підприємство виробляє майже 800 тонн молока та понад 100 тонн м'яса. Ще понад 400 тонн молока надходить з особистих підсобних господарств громадян. Це вселяє надію на успіх, в якому зацікавлені всі: і працюючі, яких налічується 164 чол., орендодавці – мешканці Висоцька, Вербівки, Бродця, Туменя, Городища.

В квітні 2004 року виконавчим директором господарства стала Гловацька лідія Григорівна, досвідчений спеціаліст, вмілий організатор, невтомний трудівник, якому вдається тримати підприємство на рівні, незважаючи на відсутність державної підтримки. Тож за свою звитяжну працю вона отримала звання “Заслужений працівник сільського господарства України” у 2007 році, чим прославила Висоцьк.

З 10 лютого 1940 р. і донині – такий шлях розвитку від колгоспу до СПП «Злагода» у часі. Бажаємо успіхів і сподіваємося, що підприємство плідно працюватиме й надалі.

Дільнична лікарня

Здавна у наших краях була популярною народна медицина. Були у нас свої народні цілителі, такі ж відомі, як Агапіт. Місцеві травознаї вміло користувалися лікарськими рослинами, медом, іншими дарами природи.

Відомий із церковних джерел факт про припинення холерної епідемії. На честь цієї події 05.10.1893 р. відбувся хресний хід, а Свято-Успенській церкві подаровано ікону.

Охороною здоров'я сьогодні займається колектив Висоцької дільничної лікарні. Кількість працюючих – 69 чол. Територія дільниці об'єднує Висоцьку, Туменську, Людинську, Удрицьку, Лютинську сільські ради.

Першу регулярну медичну допомогу у Висоцьку почав надавати ще до 1939 р. лікар Камінський, фельдшер і акушерка у власному будинку приватно, за плату. Лікар Камінський загинув разом із сім'єю у 1942 р. від рук вояків УПА.

У 1945 р. була відкрита Висоцька районна лікарня на 25 ліжок, амбулаторія, пологовий будинок на 10 ліжок. Розташовувалася вона у пристосованих будівлях на вул. Малька (біля церкви) та в інших приміщеннях. Першим головним лікарем була Маргуліс Фаїна Мойсеївна, яка працювала до 1961 р.

У 1950 р. було збудовано нове приміщення, де розмістилися хірургічне і терапевтичне відділення на 40 ліжок. Відкрите також туберкульозне відділення на 15 ліжок.

У березні 1958 р. у період спалаху захворювання поліомієлітом серед дітей Висоцька та району було відкрито дитяче відділення на 25 ліжок в адмінприміщенні колгоспу, де зараз бібліотека, на вул. Малька. Щомісяця у Висоцьку народжувалося 9-11 малюків.

*Дільнична лікарня.
Терапевтичний корпус до 1983 р.*

Важливе значення надавалося профілактичним щепленням. Згідно з планом-графіком щеплень, затвердженим на 1958 р. головним лікарем районної санітарно-епідемічної станції Хоменком, по Висоцьку планувалися щеплення проти дифтерії, віспи, черевного тифу, грипу, стовбняка, бруцельозу та інших захворювань у кількості понад 2370. Цього ж року головний лікар Висоцького району звертався у райвиконком за допомогою у боротьбі із захворюванням на зоб, щоб забезпечити місцевих мешканців йодованою сіллю.

У лютому 1958 р. у райлікарні функціонували терапевтичне, хірургічне, дитяче, гінекологічне, інфекційне, шкіро-венеричне відділення, де лікувалися 141 чол.

У березні 1959 р. у зв'язку із ліквідацією Висоцького району лікарню було перепрофільовано в дільничну на 80 ліжок. Почало функціонувати 20 туберкульозних (до 1970 р.), 20 дитячих, 30 загальних (з них 10 хірургічних), 5 пологових та 5 гінекологічних ліжок. Працювали фізкабінет, лабораторія, рентгенкабінет, санітарна служба. Санфельдшер – Доманський Альфред Йосипович. У розпорядженні санслужби були стаціонарна та автодез-камери. У лікарні діяв операційний блок до 1974 р.

Амбулаторний прийом хворих вівся за терапевтичним, хірургічним та акушерсько-гінекологічним профілями. Працювала дитяча консультація та дитяча кухня. Надавалася стоматологічна допомога та зубопротезування. Велося чимале підсобне господарство з утриманням корів, коней, відгодівлено свиней, вирощуванням картоплі та овочів.

З 1960 по 1961 рр. головним лікарем працювала Ткачук Марія Василівна. З 1962 по 1965 рр. – Семенчук Костянтин Матвійович. З 1965 по 1970 рр. – Гнатюк Іван Олександрович. У 1971-1987 рр. головним лікарем був Макаревич Олександр Кузьмич, нагороджений значком «Відмінник охорони здоров'я СРСР».

За сприяння колишнього голови Висоцького райвиконкому Охтеня Івана Мефодійовича, депутата Верховної Ради УРСР Соколовської Уляни Семенівни, голови Дубровицького райвиконкому Гулька Володимира Костянтиновича, головного лікаря Дубровицького району, уродженця Висоцька Рожка Юрія Дмитровича

Дільнична лікарня на 100 ліжок та амбулаторією на 80 відвідувань. 2005 р.

у грудні 1979 р. було розпочато і завершено у вересні 1983 р. будівництво лікарняного містечка на 100 ліжок з двома лікувальними та двома господарськими корпусами та амбулаторією на 80 відвідувачів у день.

Закладено парк площею понад 5 га. Лікарню оснащено новітньою медичною технікою. У будівництві лікарні брало участь усе доросле населення Висоцька.

У новій лікарні було розгорнуто 20 дитячих, 5 пологових, 60 терапевтичних та інших ліжок. Амбулаторія надавала хворим терапевтичні, хірургічні, акушерсько-гінекологічні послуги, педіатричну та стоматологічну допомогу. Запрацювали в сучасних умовах рентгенкабінет, лабораторія, централізована стерилізаційна, пральня.

З 1988 по 1992 рр. головним лікарем працював Карачун Анатолій Васильович. Тоді збудовано три житлові будинки для лікарів. У цей час відбулися значні зміни в державі, у зв'язку з якими скорочується кількість ліжок у лікарні.

1993 р. лікарню очолює Черпак Валерій Петрович. Завдяки йому було реконструйовано опалення та підключено електроопалення для обігріву лікарні, проведено реконструкцію дахів котельні, господарчого блоку, двоповерхового корпусу лікарні. Зараз тут розгорнуто 50 ліжок терапевтичного профілю, в тому числі 25 стаціонару та 25 денного стаціонару. Бюджет лікарні складає щорічно близько 400 тис. грн. Працює 7 лікарів, в тому числі 2 педіатри, 1 стоматолог та 4 терапевти. З них двоє мають кваліфікацію лікаря сімейної медицини.

В 2005 році головним лікарем лікарні виконком сільської ради призначив Камінську Ірину Михайлівну, висококваліфікованого спеціаліста, доброго керівника, чуйну людину, яка користується повагою у височан. Вона забезпечує належний рівень лікування не тільки жителів Висоцька, а й навколишніх сіл.

Завдяки Камінській на території лікарні стала працювати філія аптеки. Це дало змогу корінним чином поліпшити медикаментозне забезпечення хворих і їх лікування.

Великий вклад в охорону здоров'я височан та жителів навколишніх сіл внесли:

- головний лікар Макаревич Олександр Кузьмич;

- педіатр і головний лікар Гнатюк Іван Олександрович;

- педіатр Чорна Олена Всеволодівна;

- педіатр Кузьменко Ігор Васильович;

- терапевти: Чорний Степан О., Качур Іван Григорович;

- зубний лікар Дворецька Неоніла Феодосіївна;

- старші медсестри: Ступнік Ганна Амбросіївна, Сокол Галина Захарівна;

- медсестри: Малько Віра Тихонівна, Малько Марія Макарівна, Макаревич Олександра Павлівна, Гадуп'як Тетяна Леонтіївна, Костюк Ніна Всеволодівна, Верес Любов Миколаївна, Диковицька Ніна Павлівна, Лавренчук О.Ф., Сидорчук Марфа Яківна;

- акушерка Смородська Віра Митрофанівна;

- дезінфектор Кунько Тетяна Оксентіївна;

- водій санавтомобіля Малько Іван Терентійович.

Роки становлення незалежної України, що минули, значно вплинули на стан діяльності лікарні. Негативні наслідки мали нестача коштів та аварія на ЧАЕС. І все ж медперсонал забезпечує підвищення якості й ефективності медичної допомоги, покращення показників стану здоров'я височан, їх працездатності.

Особливою повагою і шаном користуються лікарі Кафтан Олександр Ісаакович, Черпак Надія Іванівна та Рожко Тетяна Михайлівна; медсестра Пархомович Тетяна Олексіївна, молодші медсестри Андрійчук Олена Борисівна та Верес Тетяна Пилипівна. Заслужили вони таке ставлення до себе високим професіоналізмом, вірністю лікарській справі та участю у громадському житті Висоцька.

*Камінська
Ірина Михайлівна*

Аптека

У наданні медичної допомоги мешканцям Висоцька беруть безпосередню участь і місцеві фармацевти.

Початки медикаментозного обслуговування сягають перших десятиліть ХХ ст. Це були приватні установи. Відомо, що за Польщі одну з них утримував аптекар Хмара.

Першу державну аптеку, яка мала статус центральної районної, у Висоцьку було відкрито у 1945 р. на вул. Шевченка. Приміщення не збереглося. Підпорядковувалася вона Рівненському обласному аптечному управлінню.

Нова аптека була споруджена у 1953 р. Вона розмістилася у двох «фінських» будиночках. Завідувала аптекою Титаренко Лариса Василівна, асистентом була Меюс Матрона Луківна, санітаркою – Верес Ольга Григорівна.

У 1959 р. аптека у Висоцьку діє як номерна, з аптечними пунктами у селах.

У 1968 р. на посаду рецептаря призначена Юдко Галина Олександрівна. 1970 р. завідуючою аптекою працювала Меюс Матрона Луківна.

У 1971 р. номерна аптека №30 підпорядковувалася Дубровицькому райаптекоуправлінню, мала 9 аптечних пунктів по селах, які обслуговувала Висоцька дільнична лікарня (у даний час – 7 аптек). У 1972 р. рецептарем був Майнека Віктор Іванович, а Юдко Галина Олександрівна – асистентом.

1984 р. за сприяння Доманюка Федора Кириловича (підрядник) і голови правління колгоспу ім. Леніна Якубовича Федора Федоровича було зведено двоповерхове сучасне приміщення аптеки з торговельним залом, кабінетом завідуючого, асистентською, асептичною, дистиляційною, стерилізаційною та фасувальною, з приміщенням для зберігання терамолабільних медикаментів. Будинок був оснащений автоматичним водяним опаленням.

Аптека постійно обслуговувала 140 ліжок дільничної лікарні, забезпечувала виготовлення стерилізаційних розчинів 20-25 найменувань. Також виготовлялися ліки для внутрішнього

і перорального застосування 60-70 найменувань. Проводилися внутрішньоаптечні заготівлі лікарських трав на власному лікарському городі, де вирощувалися понад 10 видів рослин, заготовлялася лікарська сировина (череда, чорниця, лист брусниці тощо).

Щорічний товарообіг у 90-ті роки становив 170-200 тис. грн. Після аварії на ЧАЕС у 1986 р. всі жителі Висоцька мали певні пільги в отриманні ліків. Обсяги безкоштовного медикаментозного забезпечення склали 50 тис.грн. Забезпечення мешканців Висоцька медикаментами взяла на себе аптека.

У даний час товарообіг складає близько 170-200 тис.грн. Аптека підпорядковується ВАТ «Дубровицька ЦРА №27». Ветерани праці – Верес Ольга Григорівна (працювала з 1945 по 1987 рр.), Майнеки Віктор Іванович та Галина Олександрівна (працюють з 1971 р.).

В 2008 році висоцька аптека перестала бути державною і стала приватною. Проте своєї популярності серед населення невтратила.

В 2009 році очолила цей заклад Горбачевська Наталія Андріївна, досвідчений фармацевт і чуйні до височан людина.

Ветеринарна дільнична лікарня

Ветеринарне обслуговування у Висоцьку за рахунок держави почало здійснюватися в далекі 20-ті рр. ХХ ст. У 1945р. почала працювати ветеринарна лікарня. Головним лікарем у повоєнний період був Дворецький Григорій Антонович. З ліквідацією Висоцького району у 1959 році у Висоцьку залишилася дільнична ветеринарна лікарня. Вона надавала послуги для Висоцького та Туменського колективних господарств і особистим господарствам громадян Висоцька та навколишніх сіл. Тривалий час ветеринарним лікарем тут працював Дубатовка Володимир Іванович. Буба Володимир, Дуля Петро Павлович, Чудік Іван Миколайович та інші спеціалісти забезпечували і забезпечують належну ветеринарну безпеку та надають послуги тваринницькій галузі господарств громадян Висоцька.

Зв'язок

Розвиток зв'язку у Висоцьку почався з поштово-телеграфного в період військових дій у 1918-1922 рр. За часів панської Польщі у Висоцьку поштовий зв'язок забезпечувався пересиланням та доставкою періодичної преси, листів для населення і установ. Для перевезення пошти використовувався гужовий транспорт.

Телефонний зв'язок у Висоцьку був організований у 1939 р. Про це відомості дуже скупі. Але достеменно відомо, що телефоністка-височанка Родзін Ніна Микитівна першою у Висоцьку отримала звістку про початок Великої Вітчизняної війни 22 червня 1941 року о 6 год. ранку і повідомила тодішні районні органи влади у Висоцьку.

Після звільнення Висоцька 10 січня 1944 року було негайно розпочато відновлення зв'язку. Вже 2 лютого 1944 р. начальник Висоцької контори зв'язку Шамраєнко Григорій Никифорович своїм наказом №1 від 02.02.1944 р. призначив поштовим наглядачем Чайковського Наума Никифоровича, а поштовим агентом – Щура Юхима Лук'яновича.

До речі, Шамраєнко Г.Н. віддав роботі в системі зв'язку все своє трудове життя, за що був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

Висоцька контора зв'язку об'єднувала поштовий, телеграфний, телефонний і радіозв'язок, організовувала його у Висоцьку.

З наказу №33 від 10.09.1944 р. по Висоцькій конторі зв'язку читаємо, що за відновлення міського телефонного зв'язку у Висоцьку були премійовані:

Чайковський Наум Никифорович – 200 крб;

Федоренко Юлія Іванівна – 150 крб;

Рожко Ольга Миколаївна (райорганізатор «Союздруку») – 100 крб;

Дунчич Марії та Дубатовк Лаврентію оголошено подяку.

3 квітня 1946 р. Висоцька контора зв'язку стала районною. У 1947 р. вона налічувала 20 працівників. З вересня 1956 р. по

лютий 1959 р. начальником райконтори зв'язку працював Дико-вицький Михайло Миколайович.

11 лютого 1959 р. у зв'язку з ліквідацією Висоцького району у Висоцьку було організовано відділення зв'язку, яке підпорядковувалося Дубровицькому райвузлу зв'язку. Тут залишилися працювати Шамраєнко Григорій Никифорович (начальник), Конончук Феодосія Іллівна, Макаревич Кузьма Романович, Поляков Іван Андрійович, Різанович Любов Федорівна, Пода Олександра Никифорівна, Нагорний Володимир Германович (технік електрозв'язку), Катюха Ольга Антонівна, Сокол Петро Якович, який за високі показники у праці був нагороджений пізніше орденом Трудового Червоного Прапора, Паливода Марія Степанівна, Федорчук (Опанович) Тетяна Калістратівна, Дворецький Микола Миколайович, Муха Іван, Чайковський Микола Іванович, Макаревич Володимир, Кухар Леонід Іванович, Дубатовка Лаврентій Кіндратович, Нечкін Іван Семенович та інші. Всі вони не зрадили своїй професії і до пенсії працювали зв'язківцями.

У 1970 р. за керівництва Чайковського Олександра Наумовича було побудоване типове приміщення відділу зв'язку на вул. Поштової. У 1972 р. утворена Висоцька лінійно-технічна дільниця зв'язку (ЛТДЗ) у складі Дубровицького райвузла зв'язку.

До 1974 р. височани користувалися комутаторним зв'язком. З 1974 р. у Висоцьку діє автоматичний зв'язок. ЛТДЗ у 1977 р. була відокремлена від поштового відділення. Першим її начальником був Сокол Петро Якович. За працю в галузі зв'язку він був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

У середині 80-х років було добудовано побутове приміщення, склад, гаражі. Зараз працює 11 електромонтерів, 2 водії, тракторист. Керівник – Савицький Юрій Олександрович. ЛТДЗ обслуговує 7400 радіоточок, надає телефонні послуги 1700 абонентам із 29 сіл. Площа обслуговування – третина Дубровицького району. Кількість працюючих – 25 чол. Обсяг тарифних доходів – 130 тис.грн., в тому числі доходів

від населення – 57 тис.грн. Кращі працівники: бригадир електромонтерів Конончук Анатолій Андрійович, кабельник-спаювальник Степанюк Валерій Васильович, електромонтер Ганько Олександр Григорович.

У зв'язку з новими економічними умовами в Україні відбулося скорочення працівників-поштовиків. Поштове відділення с. Висоцьк, яке вже понад 10 років очолює Сокол Наталія Філаретівна, працює у складі 4 чол. Воно забезпечує пересилання і доставку періодичної преси, листів, бандеролей, посилок і грошових переказів для населення, установ, підприємств і організацій, виплачує з доставкою додому пенсії більш як 800 громадянам, займається торгівлею побутових товарів, медикаментів тощо.

Поштовики користуються заслуженим авторитетом і шаную за професійну чесність у роботі. Серед особливо шанованих – династії Чайковських, Конончуків, Савицьких.

У 2009 році технічну дільницю очолила Янковська надія Миколаївна, спеціаліст зі значним стажем роботи. Якість та послуги зв'язку помітно поліпшилися. Проте перспектив дільниці немає. найближчим часом її чакає приєднання до Дубровицького цеху зв'язку та скорочення числа працюючих.

ДУХОВНІСТЬ. ОСВІТА. КУЛЬТУРА

Пам'ять і похвала Висоцьку православному

Влітку 2005 року виповнюється 1000 років утвердження православного християнства у Висоцьку.

Перша писемна згадка про те засвідчується книгою «Творение старого старца нашего Кирилла, епископа Туровского съ предварительным очерком истории Тулова и Туровской іепархии до XIII века», Кієвъ. Типографія Кієво-Печерської Лаври, 1880 р., де знаходимо таке: «...третіє богомолие епископию поставихъ Туров въ льто 6513 (1005) и придахъ къ ней городнъ с погостиъ въ послушание священіе и благословеніе держати себе в туровской епископии Пинск, Дубровица, Висьочко..., и поставиъ первого епископа Фъому...»

Вже десять століть тримає нашу землю православна віра. До яких би державних утворень Висоцьк не належав, праведне душеспасуюче життя місцевої церкви не зупинялося.

Дуже скупу інформацію маємо про її діяльність за часів древнього православ'я. Проте достеменно відомо, що першу православну церкву у нас спорудили ще в 1639 році висоцькі князі Регіна та Ян-Владислав Соломарецькі на власні кошти. У Висоцьку й до цього часу святкують Вознесіння Господнє як храмове свято.

Відомий дослідник історії Висоцька Едвард Руліковський у своїй праці про Висоцьк у 1895 році складає опис. Там зазначено: «...над призамковим каналом... стояла церква з тесаного дерева, покрита гонтою, з чотирма роговими куполами, а п'ятий, великий, всередині. У церкві було п'ять вівтарів, а поруч церкви – дзвіниця...»

То був період оборони православ'я від унії, насильно запроваджуваної Польською державою. Учасниками цих подій був і будівничий церкви, князь Ян-Владислав Соломарецький та Мелетій Смотрицький, полум'яний захисник православної віри. Перебуваючи у дружніх стосунках із висоцьким князем, він деякий

час проживав у Висоцьку. У книзі «Плач східної церкви», під іменем Ортолога, Смотрицький скаржить на втрату найвпливовіших родин, що перейшли в католицизм. «Де дім Острозьких, – запитує він, – що славний перед іншими сяйвом древньої віри?.. Де славні, сильні у всьому світі, відомі мужністю і хоробрістю Ходкевичі?.. Злодії відняли у мене цю дорожню одежу (розповідалось у цьому творі від імені церкви) і тепер наругу чинять над моїм бідним тілом, із якого всі вийшли».

Мелетій Смотрицький

Наведені факти підтверджують міцність і незгасимість православного світоча у Висоцьку. Бо поряд із церквою діяв і католицький костел, і володів Висоцьком більше сотні літ католицький орден єзуїтів (до 1773 року).

Характерною ознакою православної церкви того часу була соборноправність. Ніхто з її ієрархів не правив самовладно, ніхто з духовенства не приходив до громадян непрошений. Всі церковні посади були виборні. Висоцьку церковну владу обирала парафіяльна громада, вона обирала кандидата, а єпископ її благословляв чи освячував. Усі Богослужіння відправлялися з урахуванням місцевих звичаїв, в тому числі таких, як освячення квіток на Маковея, плодів на Спаса та інше. Церква мала власний Місяцеслов. Зокрема і нині Навський Великдень святкується у четвер, а не на Провідну неділю.

Висоцька церква мала свої улюблені свята. Свята Богородиці надзвичайно шануються, особливо Благовіщення, коли, за народним повір'ям, навіть птах гнізда собі не кладе.

Завжди у храмі звучить церковна проповідь, жива, народна. Церковним співом Висоцька церква особливо славиться. Богослужбова мова від початку і донині старослов'янська, пристосована до місцевих умов. У всіх церковних службах бере участь церковне

братство (братчики, братчиці). Вони опікувалися дотриманням церковних правил і порядком у святому храмі. Обираються туди особливо стійкі у вірі височани з найпорядніших родин.

З письмових джерел від 9 травня 1841 року, що збереглися донині, відомо, що Висоцька Богородично-Успенська православна церква була підпорядкована Волинській духовній консисторії (архієпископ Никонор) у складі Дубровицького благочиння (Благочинний протоієрей Йосип Теодорович). До цього вона знаходилася у складі Литовської єпархії Рівненського духовного правління.

*Свято-Успенська
православна церква
1877 р. будівництва*

У 1842 році Указом № 2246 від 10 грудня запроваджується звітність про організацію селищних училищ, у тому числі у Висоцьку при церкві, для навчання поселян, в т.ч. православних, римокатоликів, розкольників, лютеран, євреїв.

Православних віруючих у приході в 1912 році було 2847 чоловік. Усіх православних родин – 352.

У 1870 році церковним старостою у Висоцькій церкві був Прокопій Рожко.

Почесні прихожани: Лаврентій Пригон, Давид Дунчич,

Федір Гром, Ярофій Рожко, Роман Рожко. Цього року причтом церкви разом із церковним старостою Прокопом Рожком та шістьма почесними прихожанами за підписом і прикладанням печатки церковної був складений опис Успенської церкви з майном і угіддями, до неї належними, в якому зазначено:

«Церква в м.Висоцьк дерев'яна, хрестова, з одним куполом і папертю, побудована на схід алтарем, кутів прямих має 5, косих – 16. Довжина від паперті на схід 8 сажнів і 1 аршин.

Царські врата Свято-Успенської православної церкви

одних дверях простих. У паперті із заходу двері великі, подвійні, а з півночі – малі, прості. Підлога у всій церкві дерев'яна. Стеля в хрестовій частині овальна, підтримується 8 колонами. Від підлоги до нижніх віконець чотири з половиною аршина. Віконець у першому ярусі великих вісім, у другому ярусі теж вісім, але меншого розміру. У найвищому куполі вісім малих віконець. Сама церква висотою до хреста над куполом 10 сажнів і 2 аршина. Дзвіниця дерев'яна, на дубових палях, побудована 30 років тому в двох ярусах. Вкрита гонтою. Довжина і ширина її – шість з половиною аршинів, з одними дверима. Розташована на відстані 6 сажнів і 1 аршин від церкви, у західному куті церковного цвинтаря. Дзвонів є п'ять. Один із них вагою близько двадцяти пудів, вилитий у 1866 році прихожанами разом з причтом. Другий вагою близько восьми пудів, перелитий тоді ж із розбитого дзвона. Інші дзвони невеликі. Один вилитий 1600 року, другий – 1775 року, третій, найменший дзвін, вилитий у першій половині нинішнього століття. Всі вони забрані німецько-фашистськими загарбниками у роки II світової війни.

Шириною 8 сажнів, у хрестовій частині ширина і довжина 3 сажні і 1 аршин. Стоїть на дубових палях, ззовні «ошальована» дерев'яними дошками. Фундамент не потребує ремонту, але стіни неміцні. З підруб видно, що вони підкладені не дуже давно. З розповідей місцевих жителів, років близько 40. По кутах потребують укріплення. Дах із соснової гонти досить міцний. Дощу не пропускає. В одному тільки куті з південної сторони трохи протікає. Верхня частина купола покрита жерстю.

Двері із заходу подвійні. В алтарній частині з півдня і з півночі, тобто в ризницю і паламарню, по

Цвинтар церковний обгороджений дерев'яним парканом. Для зменшення витрат не обведений увесь парканом стороною від сходу до копаного рову. Довжина становить 53 аршина, а ширина 44 аршина. Тут, на цвинтарі, раніше хоронили померлих. Залишилося навіть декілька надмогильних каменів. Місце цвинтаря, де розміщена і церква, – східна сторона містечка, що прилягає до луку з південного сходу.

Коли і ким побудована ця церква, достеменно невідомо. Стверджувати лише можна, що вона споруджена князями Соломарецькими за часів древнього православ'я наприкінці XV чи на початку XVI ст. До цієї думки наштовхує те, що за таким планом і такий вигляд мають церкви в сусідніх приходах у с.Удрицьк Рівненського повіту і в селах Теребежов та Смородськ Пінського повіту. Названі села склали володіння Соломарецьких. Тут збереглися народні перекази про будівництво цих церков Соломарецькими. Вищезгадані церкви дуже ветхі.

Стверджувати, що наша церква побудована іезуїтами, у володіння яких потрапив Висоцьк на початку XVII ст., не можна через те, що єзуїтська каплиця розташовувалася від церковного цвинтаря на відстані близько 15 сажнів на захід. Під нею був кам'яний погріб для поховань мертвих тіл. Погріб цей розібраний поміщицею Богомилою Глембоцькою в минулому 1869 році, а сама каплиця розібрана на початку нинішнього століття. Є старожили, які пам'ятають цю єзуїтську каплицю.

Престол у церкві один, в ім'я Успіння Пресвятої Богородиці з царськими дверима висотою $3\frac{1}{4}$ аршина, шириною $1\frac{3}{4}$ аршина. Святий Антимінс на атласі жовтого кольору, виданий єпископом Литовським Йосипом 1840 року серпня 6 дня.

Ікони:

- 1) на південних воротах – ікона Архістратиґа Гавриїла;
- 2) на північних – ікона Архістратиґа Михаїла;
- 3) на північ від престолу – проскомідійний жертovníк;
- 4) на горнім місці – розп'яття Спасителя, вбране рушниками.

Вище над ним – ікона «Пресвятої Троици, возлагающая венец на Пресвятую Деву».

Перед жертовником – «Ікона Спасителя, благословляючого хлєбы и вино», а з протилежного боку – плащаниця, що висить на стїні.

В алтарї також є ікони Святителя Митрофана і Богоматері.

Далї в церкві є двї намісні ікони Спасителя і Богородиці на полотнищах. Перед правим крилосом – ікона Василя Великого, перед лївим – Святителя Миколи. Далї за правим крилосом – ікона Спасителя і Богоматері на дереві, а за лївим – Святителя Миколи. «Подвижная» ікона із зображенням з одного боку Преображенія Господня, а з іншого – Богородиці. Над царськими воротами – ікона Успїння Богородиці. Над південними – образ Воскрєсїння, над північними – Рїздва Спасителя.

Хоругов із рїзними зображеннями – шість.

Начиння церковне:

- 3 срібні чаші, позолочені;
- 1 дискос мїдний, позолочений із звїздицею такою ж;
- дискосів малого розміру без п'ядесталів – 2 мїдних;
- дарохранительниця жерстяна посріблена із ящиком всередині у вигляді труни, срібним, позолоченим – 1;
 - лжиця срібна, позолочена – 1, а друга – жерстяна, теж позолочена;
 - копїй сталевих – 2;
 - хрести: один напрестольний, срібний, позолочений з мїдним п'ядесталом посрібленим;
 - ручних хрестів жерстяних, посріблених – 2;
 - купель жерстяна – 1;
 - антидарне блюдо жерстяне, посріблене – 1;
 - судець мїдний, малого розміру, для зберїгання святої води – 1;
 - кропило – 1;
 - панїкадило на 14 свїчок у вигляді яруса – 1;
 - підсвїчники великі перед намісними іконами – 2, на престол – 2, на жертовник великі – 2 і перед іншими іконами цинкових – 4;
 - на жертовнику хрест із зображенням Спасителя жерстяний, посріблений – 1;

- дарохранительниця похідна з маленькою іжицею – 1;
- килим перед престолом – 1;
- сундуків простих – 2.

Ризниця. Шовкова риза біло-синього кольору в квітах із такими ж епархілем і нарукавниками».

Власність земельна

Висоцька церква споконвіку володіла землею. Згідно з описом церкви за 1870 та 1874 роки було земель :

- городньої – 6 десятин;
- ріллі – 131 десятина 1680 сажнів;
- сіножаті – 68 десятин 525 сажнів.

Плану меж цих земель немає.

Кількість земель з чагарниками і болотами визначити важко.

Є також 2 озера з р.Горинню – Світїна і в ур. Запілля – Кривина, де є ще й інші озера та струмки, що належали церкві. До 1862 року помол борошна для священика у Висоцькому млині був без черги і мірки.

До церкви фундушем належало село Вежиця Мінської губернії Мозирського повіту, яке відійшло до казни в 1862 році.

Садиба і город священика були біля церкви, де будинок священика;

будинки дяка, паламаря, проскурниці – на Містечковій вулиці; всі вони разом, – де знаходиться приходський цвинтар.

Крім цих городів, є суцільна смуга городу в ур. Звіринець, розділена між причтом. Невідомо, в якому році рілля поділена між ними. Найбільша частина її розташована в ур. Приборовки. Є також одна смуга орної землі, якою користується дячок поблизу м.Висоцьк в ур. на Різках. Сіножать розташована в ур. Запілля, на Забоці і в Жуковках.

До 1868 року причт користувався вільним рубанням лісу для ремонту будівель, але з дозволу поміщика.

Священик Висоцької Успенської церкви на основі древніх документів користується вільним косінням сіна на болотах, через це косить плешнік в ур.Осов'ях Підгальська і біля Мишков-

цовой гряди. Не зайвим буде відзначити, що на основі древніх документів до володінь церкви належать острови з лісом і смуги лісу, як наприклад, в ур.Бегонях поблизу с. Миляч і в Деревку неподалік фільварка Бродець. Ці землі несправедливо присвоєні поміщиками Висоцького маєтку...

Н.І.Теодорович в Історико-статистичному описі церков і приходів Волинської єпархії за 1888 рік пише, що «Высоцкий православный храм двупрестольный построен в 1877 году. Главный престол – Свято-Успенский, а в нижней церкви под колокольной – Св. Михаило-Архангельский престол. Храм вместительный, украшен посредственно. Прихожан 2860 душ.

Земли 205 десятин 2208 кв.сажен, усадебной – 6 десятин, пахотной – 131 десятина 1680 кв. сажен, сенокоса – 68 десятин 528 кв. сажен, неудобной – до 70 десятин. Приписная деревня – Речица – в 7 верстах. Есть министерское 2-классное училище.

Иноверцев: католиков – 22 души;
евреев – 900 душ.

Ближние приходы: с.Велюнь в 12 верстах; с.Удрицк в 6 верстах. От губернского города в 224 верстах, от уездного – в 130 верстах. Железнодорожная станция в Удрицке. Есть торговый, врачебный пункты, почтовая станция м.Дубровица в 18 верстах».

Притч Висоцька: 1 священник, псаломщик, проскурня. Для священника будинок із погосподарськими будівлями на церковній землі збудований прихожанами і потребує ремонту; для псаломщика будинок і погосподарські будівлі теж збудовані прихожанами на церковній землі. Для проскурні будинку і погосподарських будівель немає. Крім того, церкві належить невеликий будинок, збудований прихожанами для церковнопарафіяльної школи, зачиненої в 1877 році, де розміщувався церковний сторож. Однокласне народне училище Міністерства народної освіти існувало з 1878 року із жалуванням учителю 300 рублів і законовчителю 100 рублів. Учнів було тридцять. Опікунства і братства немає, хоча почесні прихожани, за давнім звичаєм, називають себе братчиками. Ярмарки бувають п'ять разів на рік. Торгують знаряддями праці. Є волость. Містечко є власністю

іезуїтів, від якої узаконена частина приходів належить казні; власниками вважаються поміщики Руліковські.

За переказами старожилів, у 1870 році православну церкву у Висоцьку знищила пожежа, і на кошти прихожан у 1877 році було збудовано теперішній храм. Будівництво вела артіль майстрів-євреїв.

Для захисту своєї віри, взаємодопомоги, православної освіти серед височан з часів древнього православ'я при церкві постійно діяло православне братство. Про діяльність православного братства у Висоцьку відомостей мало. Однак у книзі приходу Свято-Успенської церкви за 14 квітня 1881 року є запис, що селянин Павло Семенович Савончук вніс у братську касу Свято-Успенської церкви м.Висоцьк 15 рублів сріблом на збереження... Названі кошти прийняті братчиками Прокопом Рожком, Андрієм Рожком, Филімоном Кухарем, Кирилом Щуром, Мартином Калапою і церковним старостою Федором Громом. При цьому був присутній священник Стефан Антонович.

А 25 травня 1882 року поміщику Гнату Руліковському було позичено соснову гонту (18,5 копи). Вказана кількість повернута.

У 1885 році 1 жовтня Андрію Рожку було позичено 2 рублі сріблом, а 6 жовтня ще 3 рублі, які пізніше були повернуті.

10 жовтня 1889 року при Успенській церкві була утворена церковнопарафіяльна піклувальна рада у такому складі:

- голова ради – священник Стефан Антонович;
- діловод – псаломщик Трохим Вечорко;
- постійні члени – церковний староста Федір Гром, Лаврентій

Пірко, Влас Костюк;

- члени – Андрій Рожко, Сильвестр Рожко, Мартин Калапа, Терентій Рожко, Овксентій Чайковський, Кіндрат Пархомович, Йосип Мишковець, Юхим Луцько, Филімон Кухар, Онуфрій Рожко, Іван Макаревич, Трохим Вижевський, Тимофій Щур, Олексій Позняк, Іван Юдко, Іов Кухар.

Для завершення будівництва церкви, зокрема будівництва іконостасу, піклувальна рада звернулася за допомогою до губернатора Волині генерал-майора Яновського про виділення 500

рублів. Вартість будівництва становила 1500 рублів. 1000 рублів було зібрано прихожанами.

Як видно з копій журналу Волинської губернської церковно-будівельної ради від 11.11.1889 року №83, такі кошти були виділені. Нагляд за будівництвом вів архітектор ради Юргенс. Цей п'ятирусний іконостас і зараз є оздобою церкви, але вже потребує реставрації.

Згідно з постановою церковнопарафіяльної піклувальної ради від 23 лютого 1892 року для утримання і ремонту приходської церкви у Висоцьку організовувався збір по 10 коп. з кожного парафіянина.

На цьому ж засіданні була прийнята постанова про найм на роботу церковним сторожем Василя Гнатовича Махна з оплатою 45 рублів на рік, в тому числі 36 рублів з Висоцька, 9 рублів з Річиці.

Постанова завірена підписами членів ради та почесних прихожан і печаткою сільського старости.

26 березня 1891 року церковнопарафіяльна піклувальна рада на своєму засіданні обговорювала стан утримання приходського кладовища та збільшення його території. Постановили вилучити, за згодою, у прокурні Тарановської ділянку землі, виділивши їй таку ж кількість церковної землі в іншому місці. Через відсутність достатньої кількості коштів у раді для будівництва міцної огорожі навколо кладовища постановили побудувати її до 1 травня, поділивши на ділянки кожному з прихожан. Нагляд за розподілом і будівництвом доручили: по Містечковій вулиці – Іову Кухару та Кіндрату Пархомовичу; по Задвір'ї – Андрію Рожку та Йосипу Дворецькому; по Підвисоччю – Мартину Калапі і Аверію Креденциру.

За відмову у будівництві встановити штраф не більше 8 рублів, а старості церкви забезпечити будівництво огорожі на кошти ради. Будівництво брами при вході до кладовища доручити теж старості церкви.

Брав участь в обговоренні і сільський староста Прокіп Дворецький, про що свідчить відтиск його печатки на протоколі цього числа.

У 1892 році 16 серпня піклувальна рада Свято-Успенської церкви, турбуючись про стан церкви, уклала угоду з мешканцем м.Бережниця Володимиром Севериновичем Колдуновичем про негайне виконання робіт з ремонту, а саме:

1) пофарбувати хрести, маківки і дах церкви олійними фарбами по два рази;

2) відремонтувати водогінні труби і ринви та пофарбувати їх всередині і ззовні;

3) перебудувати двоє бокових східців;

4) відремонтувати три зламані замки;

5) відремонтувати дах, що протікає.

За ці роботи рада зобов'язується заплатити 177 рублів.

В пам'ять про припинення холерної епідемії у Висоцьку православне братство церкви в 1893 році спорудило ікону святителям Олексію, Іоахиму, Пилипу, Петру Московським і подарувало її храму. На ній і зараз читаємо: «Ікона ця споруджена прихожанами Свято-Успенської церкви м.Висоцьк в пам'ять припинення холерної епідемії після урочистого Богослужіння і хресного ходу по всьому містечку з молитовним співом цим святителям у 5 день місяця жовтня 1893 року. День цей заповідано свято шанувати і для майбутніх поколінь на вічні часи».

З благословення Божого у Висоцьку завжди підтримували православний світильник християнства справжні подвижники віри, які зуміли протягом 1000 літ безперервно нести спасаюче Слово Боже. Більшість імен і діянь загубилась на тернистому віковому шляху. І все ж, починаючи з 1828 року, ми знаємо, пам'ятаємо цих людей і назвемо їх імена.

У 1844 р. православних у Висоцьку було 1184 чол.

У м.Висоцьк настоятелем православної церкви служив **Онуфрій Парфенович Тарановський**, 1785 р.н, з 1828 року по 1861 рік (33 роки служби). Проживав з дружиною Францішкою Янівною, 1795 р.н., та племінницею Мартиною (Маріанною), 1831 р.н.

У той час тут служили також:

- вікарний священик **Зданович Ігнатій Романович** (1778-1848 рр.);

- священник **Дашкевич Михайло**. Його дружина – Ганна Йосипівна (1833 р.н.). Діти : Антоній (1853 р.н.), Костянтин (1859 р.н.), Ольга (1861 р.н.);

- заштатний священник Флоріан Фірасевич. Син його – Флор Флоріанович, 1801 р.н. Синова дружина – Марина Яківна, 1801 р.н.;

- дияконом служив Давид Давидович Вечорко, 1804 р.н. Звільнений у 1869 р. Мав дружину Марію Григорівну, 1807 р.н., дітей: Трохима, 1834р.н.; Василя, 1841 р.н.; Ганну, 1830 р.н.; Маріанну, 1832 р.н.; Ксенію, 1836 р.н.; Домініку, 1838 р.н.; Іоана, 1848 р.н.; Феклу, 1850 р.н.

Паламарем служив Вікентій Федорович Вижевський (1786-1851). Дружина його – Лукія Альбінова, 1796 р.н. Перший син Вікентія, Іоахим, 1816 р.н., мав дружину Агафію Яківну, 1820 р.н. Їх діти: Михайлина, 1839 р.н.; Тимофій, 1847 р.н.; Петро, 1850 р.н.; Ганна, 1841 р.н.; Марія, 1843 р.н.; Катерина, 1857 р.н.; Іустина, 1859 р.н. Другий син Вікентія, Іван, 1818 р.н., мав дружину Пелагію Йосипівну, 1823 р.н. Третій син Вікентія – Леонтій, 1827 р.н. Дочка Вікентія – Олександра, 1830 р.н.

Проскурнею служила Варвара Стефанівна Дашкевич, 1794 р.н., вдова, дружина священника. Її дочка – Ганна Михайлівна, 1830 р.н.; син – Іван Михайлович, 1835 р.н.

Заштатними церковними служителями були:

1. Гаврило Лаврентійович Тарановський, 1798 р.н. Його дружина – Пелагея Іванівна, 1804 р.н. Двоюрідний брат Гаврила – Іван, 1813 р.н. Діти Гаврила: Ілля, 1840 р.н.; Михайло, 1848 р.н.; Ганна, 1845 р.н. Племінниця Гаврила – Марфа Леонівна Тарановська, 1827 р.н.

2. Дружина покійного Флора Фіросевича, сина священника, Марія Яківна, 1801 р.н.

У 1861 році приходським священником у Висоцьку на запрошення прихожан прибув з удрицької парафії **Стефан Самуїлович Антонович**, 1833 р.н. Помер 17.09.1892 року. Він закінчив семінарію в 1855 році. У 1882 році обраний окружним депутатом. Його дружина – Марія Йосипівна, 1839 р.н. Діти: Ігнатій, 1859 р.н.; Олександра, 1858 р.н.; Ганна, 1861 р.н.; Степанида, 1862 р.н.

Паламарем служив Назарій Левицький, 1839 р.н. Його дружина – Михайлина Якимівна. Мав дочку Ганну, 1865 р.н.

Проскурнею служила з 1856 року Олександра Онуфріївна Тарановська, 1829 р.н., дочка священника Тарановського. Сестри її – Ганна, 1825 р.н.; Іулянія, 1833 р.н.

1 листопада 1869 року дяком почав служити Трохим Давидович Вечорко, 1836 р.н. Дружина – Ганна Іванівна, 1837 р.н. Діти їх: Іринарх, 1863 р.н.; Михайло, 1865 р.н.; Орест, 1870 р.н.; Ольга, 1861 р.н.; Єфросинія, 1868 р.н.; Марія, 1873 р.н.

У цей час син настоятеля Ігнатій Степанович Антонович навчався у Дерманському повітовому училищі. Помер у 1884 році. Син покійного священника Дашкевича, Антоній Михайлович Дашкевич, навчається у Волинській духовній семінарії. Інший син, Костянтин Михайлович Дашкевич, навчається у Дерманському повітовому училищі.

У 1884 році виконує обов'язки псаломщика Трохим Давидович Вечорко.

Народним учителем працює Олександр Іванович Львович, 1856 р.н. Дружина – Ганна Михайлівна, 1862 р.н. Син – Андрій, 1883 р.н.

У 1893 році приходським священником служить **Філарет Миколайович Перхорович** (1871 - 24.09.1948). Дружина його – Марія Стефанівна, 1871 р.н. Перхорович Філарет Миколайович – уродженець с.Великі Цепцевичі, мітрофорний протоіерей, настоятель православної руської церкви у Висоцьку, призначений сюди в 1892 році. Був спостерігачем церковнопарафіяльних шкіл по Домбровицькому благочинню з 1893 по 1896 рр. Був законовчителем Висоцьких міністерських шкіл однокласних і двокласних з 1893 по 1920 рр. З 1920 по 1939 рр. був законовчителем семикласної Висоцької повшехтної школи і чотирикласної Річицької. Член Благочинної ради і помічник благочинного з 1895 по 1912 роки. Обраний депутатом Волинського єпархіального з'їзду від Домбровицького благочиння, і був ним до 1917 р. Духівник того ж благочиння з 1920 по 1924 рр. Це той рік, коли Висоцький приход був причислений до Поліської єпархії і Столінського благочинного округу. У тому ж 1924 р. призна-

чений членом Столінської благочинної ради. З 1932 по 1939 рр. був головою з'єднання Столінсько-Лунінецького місіонерського комітету. З 1932 по 1936 рр. був благочинним 1 округу Столінського повіту. У 1941 р. за німецької окупації одержав Указ Поліської духовної консисторії організувати й очолити Висоцьке благочиння, але відмовився у зв'язку з віком. Помер у 1948 р. у Висоцьку.

Псаломщиком служив Олександр Соколовський.

Народним учителем працює Ігнатій Іванович Мельников, 1865 р.н.

У 1895 році осіб духовного стану у Висоцьку було 22 (7 чоловіків і 15 жінок різного віку). У 1909 році народним вчителем працює Хома Іванович Смородський, 1849 р.н. 1912 року псаломщиком служить Анатолій Ігнатович Варницький, 1888 р.н. Дружина його – Степанида Трохимівна, 1884 р.н. Син – Микола, 1912 р.н. Проскурнею була Ольга Михайлівна Винтюк, 1846 р.н.

У 1949-1951 рр. священником був **Писаний Іван Данилович**, 1890 р.н., вдівець, дві дочки з ним. Псаломщиком служив Яків Щур з 1949 по 1977 рр.

У 1952-1954 рр. – **Занозовський Всеволод Ананійович**, 1892 р.н.

З травня 1954 р. по вересень 1959 р. – **Самохваленко Володимир Ал.**, 1911р.н., одружений, мав п'ятеро дітей.

З січня 1960 по 1966 рр. – **Короткевич Борис Миколайович**, 1894 р.н., мав дружину, внучку.

У 1966-1972 рр. – **Микола Атрощенко**. Обслуговував Висоцьк, служив у Смородську.

З липня 1972 по 1976 рр. – **Зданович Володимир Антонович**, 1902 р.н., одружений, дружина з ним.

У 1977-2007 рр. – **Зозуль Микола Никифорович** (1931-2008 рр.). Псаломщик – Зозуль Марія Семенівна, 1937 р.н.

Найперше, що він зробив – влаштував кам'яно-бетонний підмурівок під церквою, бо вона була на дерев'яних палях. Закупив церковні дзвони, бо до цього їх не було з війни. Провів електроосвітлення в приміщенні церкви. П'ять разів церква була пофарбована ззовні протягом 30 років. Зроблено фарбування олійними фарбами всередині та перефарбовано іконостас.

Повністю перекритий дах церкви оцинкованою жерстю. В середній частині храму частково замінені балки. Тричі закупувалися ризи, стихарі, хоругви загальною кількістю 8 пар. У 2005 році завдяки його праці побудовано Пам'ятний хрест в центрі Висоцька на честь його тисячолітнього ювілею. Його туботами встановлено та освячено п'ять великих дубових хреста на середохресних дорогах Висоцька. Останніми придбаннями його були голубі ризи, кадило з дзвіночками, пасхальні червоні хоругви для служби.

За 30 років служби турботами митрофорного протоієрея отця Миколая двічі обгороджувалася територія церкви парканом: спочатку дерев'яною штахетною огорожею, а пізніше – огорожею з металічних секцій.

Він непохитно стояв на сторожі православної віри, часто терплячи наругу від розкольників та атеїстів у Висоцьку та Вербівці. Був справжнім духовним пастирем віруючих височан і користувався величезною повагою у них та місцевої влади. Матушка Марія, служачи псаломщиком при Свято-Успенській церкві проявила себе мудрою хранителькою висоцького храму та щирою духовною порядницею православних християн Висоцька, прикладом жертвовного служіння церкві і родині.

З 2007 року настоятелем у Висоцьку служить священноієрей отець **Андрій (Постоєв Андрій Олександрович)**, 1980 р.н., а псаломщиком – Постоєва Світлана Миколаївна. За цей час замінено частину дерев'яного зрубу нефу, що прогнів. Виправлено дерев'яні конструкції дзвінниці. Замінено 4 вікна на пластикові в купольній частині нефу. Підведено трифазний струм до церкви. Закуплено 2 електрообігрівачі для обігріву взимку. Пофарбовано церкву ззовні. Придбано Почаївську ікону Божої Матері, Миколаївську, Богородичну та інші ікони.

Виконано роботи з підготовки церкви до визнання її архітектурною пам'яткою місцевого значення. Придбано житловий будинок для священника.

Висоцький православний храм може бути пам'ятником архітектури. Особливості планування архітектурних форм конструкцій і креслення наводимо нижче.

Свято-Успенська православна церква збудована в 1877 році, у плані хрестова, чотиризрубна, одноверха. Дерев'яна, із соснового бруса на дубових палях. У 80-х роках ХХ століття було підведено бетонний фундамент. Зруби рівно високі. Ззовні стіни вкриті горизонтальною дошкою, фарбовані.

Апсида. Прямокутна в плані. По висоті рівна бабинцю. За розміром менша від інших частин храму. Відділена від нефа п'ятирусним іконостасом. Освітлена чотирма прямокутними вікнами.

Вкрита двосхилим жерстяним дахом. З північного фасаду має вхід з одностулчастих дверей. Розділена на три частини. Центральна – алтарна частина, зліва – ризниця, справа – паламарня.

Неф. Прямокутний у плані. За розміром і об'ємом домінує над іншими частинами храму, видовжений по поперечній осі. Освітлений чотирма арочними вікнами, розташованими з південного та північного фасадів. Увінчаний шатровим восьмимериком, освітленим чотирма великими прямокутними вікнами, та маківкою на широкій восьмигранній основі. Перехід від четверика до восьмилика виконаний з допомогою плоских парусів.

В інтер'єрі простір висотно розкритий з допомогою восьмигранного шатра. З південного і північного фасаду є по одному входу, закритому однаковими за розміром тамбурами. Освітлюються вони спареними прямокутними вікнами та починаються мурованими ганками зі східцями кожен.

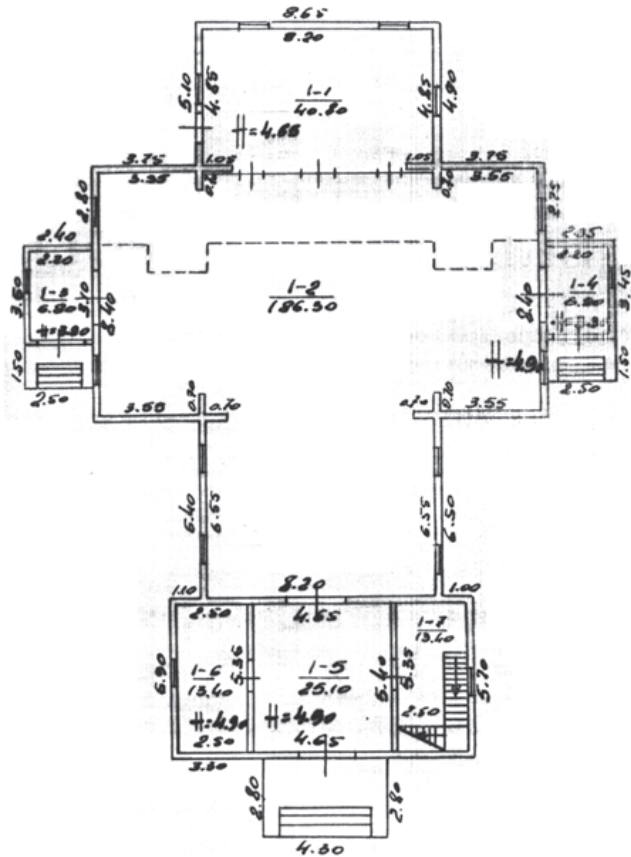
Бабинець. Прямокутний у плані. Освітлюється чотирма великими арочними вікнами, розташованими по два в північній і південній стінах. Просторово з'єднаний з нефом. Дах шатровий, двосхилий, розташований у напрямку зі сходу на захід між нефом і притвором. Жерстяний, фарбований.

Притвор. Розташований під дзвіницею, прямокутної форми. Освітлений двома арочними вікнами з північного і південного фасаду та двома прямокутними вікнами, влаштованими в першому ярусі дзвіниці із західного фасаду.

Головний вхід до храму розміщений із західного фасаду і розпочинається папертю з дахом на двох дерев'яних різьблених колонах з мурованими східцями. Дах шатровий, двосхилий, роз-

Поэтажный план

строения лит. „А“ по улице _____, дом № _____
 района Дубровицкого гор. Высоцкий

Масштаб 1:200.

ташований в напрямку з півночі на південь. Жерстяний, фарбований. Притвор складається з трьох приміщень. Справа – вихід на дзвіницю. Зліва – христильня. Середнє приміщення, найбільше – престол Архістратиґа Михаїла. З бабинцем з'єднаний двома подвійними двостулчастими дверима.

Дзвіниця. Дерев'яна, триярусна, майже квадратна в плані, розташована над притвором. За типом четверик на двох четвериках, вкрита стрімким чотиригранним шатровим дахом. Закінчується маківкою на високій восьмигранній основі. Покрівля даху і маківки з жерсті фарбованої.

Третій ярус вдвічі вищий за перший. У ньому чотири арокних отвори з глухими двостулчастими дверима для дзвонів. Висота дзвіниці значно вища за неф (центральну частину храму).

З 1005 року і до сьогодні височани, виховані на істинному слові Божому, на справжній культурі і даній батьками духовності, приходять до Свято-Успенської церкви на молитву, до першоджерела Висоцька. Бо черпають тут велику духовну силу й життєву насагу. Відчувають безпосередню приналежність до християнського коріння. Так було, так є, так буде в ім'я Творця Неба і Землі...

Свято-Успенська православна церква у Висоцьку служить найсвятішим місцем для височан уже 122 роки і є третьою за його тисячолітню історію. Проте 12 лютого 2007 року вперше потепіла над собою наругу від злодіїв-мародерів, яких засудили лише на 2 роки з відшкодуванням збитків. Але, як повідомила виконавча служба, стягнути їх неможливо, бо вони не проживають за вказаними адресами.

Злодіями по-розбійницьки викрадено найцінніші святині, які для височан безцінні: спускню ікону Почаївської Божої Матері (точний список з ікони Божої Матері Почаївської лаври) в золотому окладі, виносну ікону Успіння Пресвятої Богородиці в золотому окладі, ікону Святителя Миколая в окладі з дорогоцінного металу, чашу для причастя з дорогоцінного металу, срібний напрестольний хрест.

Кара Господня рано чи пізно трапить святотатців, та духовну рану християн Висоцька вже не залікувати.

Освіта шкільна Загальноосвітня школа I-III ступеня

Початки освіти у Висоцьку слід шукати в письмових джерелах православної церкви, починаючи з 1842 р. Так, благочинний Дубровицького благочиння православної церкви о. Теодорович у листі до настоятеля Висоцької парафії рекомендує розпочати навчати хлопчиків грамоті при місцевій церкві.

У грудні 1864 р. була відкрита церковнопарафіяльна школа у Висоцьку. Навчав дітей у ній дяк місцевої церкви Давид Давидович Вечорко з 1873 р. Утримувалася школа на кошти прихожан, жителів Висоцька та Річиці.

З письмових джерел Музею історії Висоцька відомо, що навчав дітей народний учитель Олександр Іванович Львович. У 1884 р. йому було 28 років. Був одружений і проживав із сім'єю у Висоцьку. У 1893 р. церковнопарафіяльна школа була реорганізована в однокласне міністерське училище. 1893 р. вже працював народний учитель Ігнатій Іванович Мельников, 28 років, одружений.

У 1907 р. у Висоцьку було відкрите двокласне училище, де працювало 5 вчителів. Тоді у ньому навчалося 200 дітей. Навчання маленьких височан продовжувалося за рахунок держави з такою ж кількістю школярів до 1920 р.

За часів панування Польщі у Висоцьку шкільна освіта була повністю полонізована. Навчання велось польською мовою. Школярів часто карали навіть за те, що на перервах вони розмовляли українською мовою.

Значним поштовхом для розвитку освіти стало приєднання Висоцька до України в 1939 р. Освіту мали змогу здобути безкоштовно не тільки діти, а й дорослі. Дещо сповільнила цей розвиток тимчасова німецька окупація з липня 1941 по січень 1944 рр.

Та вже 1944 р. до початку навчального року у Висоцьку було відкрито дві школи. У 1945 р. одна з них, за сприяння Висоцького районного відділу освіти (завідуюча Валентина Амелюкович), була реорганізована в семирічну. Навчалося у цій школі близько 200 учнів. Директором стала педагог Сисцова

(1945-1947 рр.). У той час вчителями працювали Поліна Белобаб, Марія Артемівна Савицька.

З 1947 по 1955 рр. директором Висоцької школи був Олексій Михайлович Мілов. Зі Східної України приїхали молоді вчителі, бо місцевих педагогічних кадрів не було. Серед тих, хто приїхав у Висоцьк, були Красюк Петро Харитонович, Лой М.Г., Костенко М.І., Дворецька Галина Яківна, Рожко В.Й., Камінська М.А. Школа розміщувалася у пристосованих приміщеннях, однак колектив на високому методичному рівні забезпечував навчальний процес.

З травня 1949 р. у Висоцьку діє школа сільської молоді.

У серпні 1950 р. Висоцька семирічна школа стала середньою. У ній здобували освіту 354 дітей. Ті, що закінчили 9 клас у 1952 р., через скорочення кількості учнів закінчували навчання у Дубровиці в 1953 р.

Перший випуск Висоцької середньої школи відбувся у 1954 р. у кількості 23 випускники. Усі вони пізніше здобули середню спеціальну та вищу освіту.

У 1955-1956 рр. директором школи був Терещенко Петро Васильович. У липні 1956 р. директором була призначена Петровська Ганна Григорівна, яка працювала на цій посаді до серпня 1968 р. У той час педагогічний колектив був одним із найсильніших і користувався незаперечним авторитетом у районі та області. За плідну працю вчителям Красюку П.Х., Старику О.Т., Петровській Г.Г., Савончук О.І., Салаті К.Ю. було присвоєно звання «Відмінник народної освіти».

1956 р. вчителю початкових класів Камінській Марії Артемівні присвоєно високе звання «Заслужений вчитель України».

1958 р. школа сільської молоді реорганізована у вечірню школу, де працювали 8 вчителів.

Висоцька школа налагодила дружні зв'язки з вчителями Речицької середньої школи Столінського району Білорусі.

У 1964 р. у Висоцькій школі навчалося 826 учнів.

1967 р. розпочалося, а у вересні того ж року було завершено будівництво нового приміщення для початкових класів. Будівництво виконувалося місцевим колгоспом (голова правління Петровський М.Й.).

У серпні 1968 р. директором школи став Майба Іван Степанович. За роки його директорства було збудовано нову триповерхову школу. Дякуючи його титанічним зусиллям та допомозі колгоспу, лісгоспу, всій сільській громаді, 1 вересня 1977 р. відбулося її урочисте відкриття. Це дало змогу налагодити навчальний процес згідно з сучасними вимогами.

За роки роботи Висоцької середньої школи тут здобули середню освіту 2320 учнів. Із золотими та срібними медалями закінчили навчання більше 60 учнів, а 250 нагороджені Похвальними грамотами за особливі успіхи у вивченні окремих предметів. Медалістами школи стали:

1960 рік

Макаревич Юрій Якович (золота)

Макаревич Олена Григорівна (золота)

Рожко Юлія Михайлівна (срібна)

1964 рік

Кафтан Євгенія Ісаківна (золота)

Рожко Валентина Миронівна (золота)

Опанасик Леонід Якович (срібна)

Бруцька Валентина Максимівна (срібна)

Юдко Галина Олександрівна (срібна)

Макаревич Софія Матвіївна (срібна)

1966 рік

Красюк Клавдія Петрівна (золота)

Карпович Ольга Іванівна (золота)

Лой Любов Миколаївна (срібна)

Макаревич Микола Матвійович (срібна)

1967 рік

Старик Ольга Олександрівна (золота)

Сокіл Уляна Гнатівна (срібна)

1968 рік

Петровська Людмила Миколаївна (срібна)

Конончук Любов Андріївна (срібна)

1971 рік

Малько Ольга Сергіївна (золота)

1972 рік

Затіраха Валерій Сергійович (золота)

1974 рік

Новик Віра Семенівна (золота)

1976 рік

Бондарчук Ярослав Михайлович (золота)

Рожко Тетяна Іванівна (золота)

Щур Наталія Пилипівна (золота)

Щур Раїса Володимирівна (золота)

1977 рік

Савончук Тетяна Михайлівна (золота)

1986 рік

Діжурко Олена Володимирівна (срібна)

1987 рік

Нагорна Ірина Антонівна (золота)

Якубович Наталія Федорівна (золота)

Гречко Олена Адамівна (золота)

Бруцька Тамара Василівна (срібна)

Різанович Ірина Анатоліївна (срібна)

Рожко Тетяна Андріївна (срібна)

1988 рік

Костюк Ірина Андріївна (золота)

Мулько Оксана Анатоліївна (золота)

Подорецька Олена Миколаївна (золота)

Протосавицька Ірина Євгенівна (золота)

1989 рік

Подорецька Олена Юріївна (золота)

Бруцька Анна Василівна (срібна)

1990 рік

Дворецька Руслана Степанівна (золота)

Кроча Ірина Михайлівна (золота)

Юдко Людмила Віталіївна (золота)

1991 рік

Мулько Світлана Анатоліївна (золота)

Самко Віктор Іванович (золота)

Чайковський Олександр Олександрович (золота)

Седлачек Марія Юріївна (золота)

Якубович Інна Федорівна (золота)

Яцута Оксана Іванівна (золота)

Макаревич Ольга Андріївна (срібна)

1992 рік

Нагорна Руслана Федорівна (золота)

Малько Іванна Олександрівна (срібна)

Шульгата Наталія Іванівна (срібна)

Янковська Людмила Адамівна (срібна)

1993 рік

Рожко Наталія Григорівна (золота)

1994 рік

Кунько Тетяна Володимирівна (золота)

1995 рік

Главацька Інна Іванівна (золота)

Дуля Діна Ігорівна (золота)

Поляк Ірина Леонідівна (золота)

Протосавицька Людмила Олександрівна (золота)

Шульгата Людмила Іванівна (срібна)

Юдко Марія Миколаївна (срібна)

1996 рік

Савицька Ірина Юріївна (золота)

1997 рік

Берестень Оксана Федорівна (золота)

Оверчук Аліна Миколаївна (золота)

Юдко Ольга Віталіївна (золота)

Богатько Наталія Віталіївна (срібна)

1998 рік

Кунько Мирослава Володимирівна (золота)

Кафтан Інна Олександрівна (золота)

Ковальчук Галина Юрійівна (золота)
Щур Олександра Олександрівна (золота)
Дуля Ірина Ігорівна (золота)
Нечипоренко Антоніна Василівна (срібна)

1999 рік

Козубовська Ірина Миколаївна (золота)
Костюк Наталія Григорівна (золота)
Опанасик Ірина Петрівна (золота)
Яцкевич Ганна Віталіївна (золота)
Деревенко Ольга Петрівна (срібна)

2000 рік

Гловацька Ольга Вікторівна (золота)
Верес Оксана Вікторівна (срібна)
Шинкар Алла Павлівна (срібна)
Савицька Надія Юрійівна (срібна)

2001 рік

Грицюк Вадим Юрійович (золота)
Креденсир Віра Олександрівна (золота)
Мішковець Наталія Володимирівна (золота)
Стрижак Аліна Олександрівна (золота)

2002 рік

Козубовська Галина Миколаївна (золота)
Нагорна Леся Василівна (золота)
Рожко Антон Володимирович (золота)
Сокіл Тетяна Григорівна (золота)
Щур Надія Віталіївна (золота)

2003 рік

Левкович Тарас Вікторович (золота)
Паливода Інна Василівна (золота)
Позняк Наталія Петрівна (золота)
Грицюк Сергій Юрійович (срібна)
Рожко Віра Дмитрівна (срібна)

2004 рік

Кафтан Олександр Олександрович (золота)

Торчило Іванна Петрівна (золота)

Черняк Тарас Валерійович (золота)

2005 рік

Кухар Олена Анатоліївна (золота)

2007 рік

Кондратюк наталія Миколаївна (срібна)

2008 рік

Кухар Катерина Анатоліївна (золота)

2009 рік

Опанасик Тетяна Миколаївна (срібна)

Завдяки міцним знанням, які завжди давала і дає Висоцька школа, переважна більшість її випускників змогла здобути вищу і спеціальну освіту.

Гордістю школи є Петро Харитонович Красюк – письменник-байкар, учитель-методист, який відпрацював більше 37 років учителем української мови та літератури. Тут став відомим письменником і видав 17 збірок. Продовжує його вчительську справу донька Красюк Клавдія Петрівна, вчитель-методист, відмінник народної освіти, делегат V з'їзду вчителів України. Викладає фізику та інформатику вже багато років.

*Красюк
Петро Харитонович*

У Висоцьку глибоко поважали і шанували вчителя біології Майбу Антоніну Миколаївну, кавалера ордена «Знак Пошани», нагороджена Почесною Грамотою Президії Верховної Ради України у 1979 р.

У 1996-1999 рр. директором школи був Садовник Андрій Олексійович.

*Під час останнього дзвоника.
На задньому плані – директор
школи Креденсир В.П.*

втомно трудяться на педагогічній ниві, серед них 7 відмінників народної освіти, 5 старших вчителів, 6 вчителів-методистів. В особливій пошані завжди були серед височан педагоги Щур Лідія Юхимівна, Протосавицька Марія Олексіївна, Легка Тетяна Архипівна, Нагорна Галина Павлівна, Сташиба Галина Михайлівна. Хороші умови для навчання підтримували техпрацівники Поляк Леонід Євгенович, Старик Марія Петрівна, Костюк Ангеліна Іванівна.

З 2003 року учні беруть участь у конкурсі з фізики «Левеня» і отримують відмінні та добрі оцінки. В 2005 році вчителями математики запроваджено участь учнів у заочному конкурсі з математики «Кенгуру-2005». Учасники конкурсу отримали відмінні результати.

Переможцями районних олімпіад стали учні: Юдко Олександр 11-А клас – II місце з фізики (вчитель

З 2000 р. директором школи працює Нестерчук Анатолій Михайлович.

З 2006 р. директором школи працює Креденсир Валентина Пилипівна.

Багато років натхненної праці на благо виховання дітей Висоцька присвятили заступники директора школи Протосавицький Євген Миколайович, Кунько Людмила Тарасівна. 46 вчителів не-

*На передньому плані –
класний керівник, вчитель
історії Доманська С.А.,
праворуч – заступник
директора
Стрибулевич Т.В.*

Красюк Клавдія Петрівна); Юдко Надія 11-А клас – II місце з географії (вчитель Шинкар Павло Семенович); Ганько Валерій 4-Б клас – II місце з довілля (вчитель Кухар Наталія Василівна); Гловацька Олена 10 клас – III місце з фізики (Самко Сергій Іванович); Кухар Катерина 8 клас – I місце в конкурсі знавців рідної мови ім.П.Яцика.

Учні школи вперше стали учасниками конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт у Малій Академії Наук. За результатами конкурсу, дійсним членом Рівненського відділення МАН став Юдко Олександр 11-А клас – секція фізики. Кандидатами в члени МАН стали Ярмошевич Інна 9-Б клас – секція фізики та Кухар Олена 11-А клас – секція хімії. Учні є учасниками обласних олімпіад з фізики та укр. мови.

Висоцька загальноосвітня школа є однією з авторитетних, шанованих шкіл, бо тут дають міцні ґрунтовні знання, турбуються про виховання молодих височан у душі любові до своєї Батьківщини, поваги до людини, високої культури і моралі.

Дошкільна освіта

Суспільним дошкільним вихованням дітей у Висоцьку розпочали займатися в 1940-1941 рр. Тоді в колгоспі ім. Леніна на колонії Софіївка неподалік Висоцька діяв садок-ясла. Розташовувався він на хуторі «Йоріха». Одним з вихованців його був Щур Сергій Миколайович.

Після закінчення війни у Висоцьку діяли ясла та садок за рахунок держави. Відомо, що завідуючою одного з них була педагог Федорук Надія Гнатівна. Розташований він був у помешканні лікаря Калінського з 24 вересня 1955 року.

З вересня 1959 по вересень 1963 року очолювала дитячий садок та ясла Дворецька Ніла Феодосіївна. Разом з нею працювали Юдко Анастасія Борисівна (молодша група), Седлачек Ангеліна Юхимівна (старша група), Сидорчук Денис – завгосп. З 1963 р. по 1973 р. завідуючою працювала Синицька Олена П. Педагогічний та обслуговуючий персонал налічував 12 чоловік. Паралельно з державним працював дитсадок-ясла у висоцькому

колективному господарстві. Завдяки голові управління Петровському було збудоване нове приміщення для дітей на вул. Поліській. Завідуючими цього садка працювали: Федорчук Марія Павлівна, Калапа Людмила Андріївна, Володько Катерина Савівна, Юдко Лідія Петрівна. Сумлінно ставились

*Дитячий садок «Льонок»
на 140 місць. 2005 р.*

до своїх обов'язків: няня Редзель Любов Матвіївна, кухарі: Рожко Любов Улянівна, Калапа Устина Порфирівна. Виховувалося в садочку понад 100 маленьких височан. З ініціативи голови управління Бережного Петра Олександровича на початку 70-х рр. було збудовано типове приміщення дитячого садка на вул. Богдана Хмельницького (тепер кафе «Молодіжне» та магазин «Фортуна»). Тут діти виховувалися до середини 80-х рр. Через економічну недоцільність колгоспний садок було закрито, а діти стали відвідувати державний садок «Льонок».

У 1973 р. садок очолила фахівець дошкільник Мосійчук Надія Трохимівна. В 1975 р. її замінила на посаді Бруцька Галина Олександрівна. У виховному процесі використовувалися вистави Рівненського театру ляльок та кінофільми, що демонструвалися в сільському будинку культури. За сумлінну працю відзначалися Романюк Надія Трохимівна, Кулик Ніна Максимівна, Юдко Анастасія Борисівна.

Завдяки відповідальній роботі колективу, вихователів та обслуговуючого персоналу сільський дошкільний заклад завжди був у пошані серед височан. Кількість дітей у садку щороку зростала, а отже, і збільшувалась кількість груп, які змушені мешкати в орендованих приміщеннях.

В 1985 р. було розпочато будівництво типового приміщення дитячого садка на вул. Малька, в цей час завідуючою була Шкудор Ніна Максимівна.

В 1987 р. новий двоповерховий палац-велетень відчинив свої двері для більш як 80 маленьких височан. Відтоді «Льонок»

зручно розташувався у типовому приміщенні на шість груп. До послуг малят світлі кімнати для ігор та занять, просторі спальні, великий музичний зал. На подвір'ї обладнані ігрові майданчики для кожної групи та спортивний майданчик. Зона службово-побутових та виробничих приміщень також достатньо розвинута. Забезпечено оптимальні умови для приготування їжі та зберігання продуктів, прання білизни, відпочинку обслуговуючого персоналу. Усе це дає змогу створювати належні мікрокліматичні умови в організації процесу виховання та підтримання здоров'я малюків.

Головним багатством дитячого садка «Льонок» є люди, які добросовісно працювали і працюють у ньому. Серед завідуючих слід відзначити Турук Лідію, Берестень Євгенію Олексіївну, Макаревич Ірину Володимирівну, Мисько Зіну Олександрівну; вихователів: Ляшенко Раїсу Гаврилівну, Опанасик Тетяну Сергіївну; помічників вихователів: Юдко Валентину Григорівну, Нагорну Віру Василівну, Протосавицьку Ніну Петрівну, Янковську Любов Миколаївну; медсестру Щур Анастасію Петрівну; кухаря Турович Світлану Аркадіївну; завгоспа Костюка Бориса Кириловича.

За час свого існування дошкільний навчальний заклад «Льонок» зібрав чималий педагогічний досвід. Під його лагідним крилом виросло кілька десятків поколінь дошкільнят та педагогів дошкільників.

Сьогодні педколектив садка, який очолює Костюк Наталія Іванівна, поглиблено працює над всебічним розвитком особистостей дітей, вихованням їх на народних традиціях. Творчі будні вихованців дитсадка наповнені змістовними заняттями, розвиваючими та рухливими іграми, музикою, малюванням, іншими видами дитячої діяльності, спрямованими на забезпечення знань та умінь дітей, на розвиток їхньої фантазії.

Звичайно, не тільки позитивним позначене життя дитячого садка. Проблеми є як педагогічного, так і господарського характеру. Та з часом кожне питання знаходить своє вирішення. «Льонок» розвивається, якісно оновлюється, бо на цій вдячній ниві трудяться відповідальні, закохані у свою справу люди, чії серця, мудрість, вміння та досвід віддані найдорожчому – дітям, майбутньому Висоцька.

Культура

Висоцьк з його унікальним історичним минулим, з його неповторним ландшафтом є ідеальним простором, де людина в гармонії з навколишнім середовищем творила і творить власну, притаманну лише цій місцевості, культуру. Недарма і до цього часу збереглися стародавні традиції, легенди, обряди, які в урбанізованому суспільстві вже давно зникли. Носіями їх є поети, музиканти, співаки, танцюристи, інші митці Висоцька, які отримали цей дар від предків і Бога. Їх творчість передається з покоління в покоління.

Особливою шаную у нас користується гуртовий спів. У минулому він виконувався під час обрядових дійств та відпочинку. Регулярні заняття художньою творчістю розпочато з 1947 р. з відкриттям хати-читальні. Першим завідуючим був Сокол Микола Якович та Юдко Ярофій Сидорович. Достовірні відомості про сільський хор у Висоцьку із 25 чоловік є за 1957 р. Керівник – Михайлова (тепер Вигорська) Людмила Олександрівна, яка працювала тоді завідуючою клубом. Учасниками його були Калапа Петро Герасимович, Сокол Петро Якович та інші.

Клуб був розміщений на вул. Підвисоцькій, хата-читальня – у помешканні Казимірчика Дем'яна. У Висоцьку також діяв районний Будинок культури. Сучасне приміщення його було зведено у 1956 р.

Прославили Висоцьк своєю натхненною творчою працею завідуючий відділом культури та директор Будинку культури Степанюк Петро Наумович (1956 р. з його ініціативи було запроваджено щорічні фестивалі народної творчості у Висоцькому районі), народний артист України, художній керівник Черкаського народного хору, заслужений діяч мистецтв України Кухарець Євген Іванович (працював у Висоцьку у 1963 р.).

*Степанюк Петро
Наумович. 1958 р.*

1952 р. відчинила свої двері масова бібліотека, а в 1961 р. – дитяча. Першими завідуючими були Рожко Галина Феодосіївна та Гром Параска Давидівна. Більше 20 років присвятила бібліотечній справі Степанюк Євгенія Гаврилівна.

З 1975 р. працює музична школа. Очолив її Кульчицький-Гут Микола Федорович, відомий у нас самодіяльний композитор і багаторічний керівник місцевих самодіяльних колективів.

Урок сольфеджіо в дитячій музичній школі веде Микола Кульчицький-Гут

Все своє життя присвятили розвитку культури і мистецтва у Висоцьку Макаревич Володимир Володимирович, який спочатку працював художнім керівником Будинку культури, а потім викладачем та директором музичної школи, та Онуферко Степан Антонович – вчитель по класу скрипки. Завдяки їхній музично-педагогічній діяльності багато височан і мешканців навколишніх сіл отримали ґрунтовну музичну освіту. У 80-ті роки викладацький колектив налічував 19 чоловік, які мали понад 50 учнів.

Більше 40 років творчої праці у Будинку культури присвятила Малько Марія Гаврилівна. Завдяки її організаторським здібностям, вмінню працювати з молоддю, обдарованими височанами, спільній роботі всіх закладів культури художня народна творчість набула великої популярності, за що була нагороджена орденом «Знак Пошани». У 1966 р. почав діяти естрадний квартет у складі Чайковського Олександра (кларнет), Сокола Олексія (труба), Рибачука Костянтина (баян), Мишковця Леоніда (ударні інструменти). У 1967 р. хоровий колектив с.Висоцьк був відзначений грамотою Дубровицького райвиконкому за розвиток творчості.

1970 р. висоцькі митці були учасниками фестивалю самодіяльного мистецтва УРСР і нагороджені Грамотою оргкомітету. 1972 р. самодіяльний хоровий колектив Висоцька став переможцем I Всесоюзного фестивалю художньої творчості трудящих і нагороджений дипломом II ст. та медаллю «50 років СРСР». А тріо бандуристок у складі Марії Рожко, Зої Луцько та Марії Довгомелі стали лауреатами і були нагороджені дипломом II ст. фестивалю.

У 1975 р. хоровий колектив під керуванням Миколи Кульчицького, вокальний ансамбль на чолі з М.С.Довгомелею, вокально-інструментальний гурт «Полісяни» у складі Парчука Василя, Макоїда Валерія, Бережного Ігоря та Макаревича Володимира і театральний колектив стали переможцями фестивалю сільської художньої творчості з нагоди 30-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні.

У 1983 р. за перемогу в обласному конкурсі ансамблів, що супроводжують свята та обряди, ансамбль «Височани» було нагороджено дипломом.

У середині 80-х років з ініціативи працівників бібліотеки Висоцька був створений ветеранський хоровий колектив під керуванням невтормого Миколи Кульчицького. Цей колектив користувався широкою популярністю серед височан та сусідів-білорусів. 25-27 листопада 1993 р. спільно з аматорами народної творчості селища Річиця Столінського району Брестської області Республіки Білорусь було відтворено народний обряд «Сватання», який записали і показували на Брестському телебаченні. Активні учасники ветеранського колективу – Камінська Марія Артемівна, Малько Олена Микитівна, Федорчук Іван Герасимович, Малько Петро Васильович, Сидорчук Гаврило Никифорович та інші.

Значний вплив на культурний розвиток Висоцька мають наші літератори. І насамперед, відомий в Україні поет-байкар Петро Красюк, який видав 17 поетичних збірок і є уважним учителем молодих літераторів. Висоцьк на таких теж багатий. Альманах «На крилах слова», написаний за творами височан – майстрів художнього слова, є тому доказом.

*Духовий оркестр
Висоцького Будинку
культури. 1975 р.*

*Хор-ланка
Висоцького СБК.
Кінець 70-х рр.*

*Академічний хор
СБК с.Висоцьк
під час зйомок
на Львівському
телебаченні.
Кінець 70-х рр.*

Не можна обминути й такий компонент культурного життя Висоцька, як існування оркестру духової музики. Започаткував його ще у 1956 р. Майба Іван Степанович, багаторічний директор школи, активний учасник оркестру. Через цей колектив пройшло за ці роки понад 100 височан. Найактивнішими були Щур Микола Трохимович, Ключко Антон, Савончук Василь, Козубовський Юрій та інші. Сьогодні духовий оркестр працює на базі місцевої школи і складається в основному з учнів. Керує ним Макаревич Володимир Володимирович.

Обрядовий ансамбль Будинку культури с.Висоцьк з обрядовим старостою Малько Оленою Микитівною (справа) і депутатом сільської ради Малько Марією Гаврилівною. 1976 р.

Звичайно ж, не можна залишити поза увагою хоровий колектив Будинку культури. Він був створений у травні 1998 р. з ініціативи виконавчого комітету Висоцької сільської ради (голова Яцута Г.В.) як колектив Висоцького держлісгоспу. Керівництво хором запропонували Полховській Любові Степанівні, тоді завідуючій дитячою бібліотекою, як спеціалісту з хорового співу та найактивнішому пропагандисту української пісні у Висоцьку. Любов до пісні об'єднала 38 мешканців Висоцька віком від 25 до 65 років у сільському хорі.

Хор ветеранів Висоцька. 1988 р.

Гості Висоцька – фольклорний колектив Горинського селищного Будинку культури Столінського району. 1997 р.

За цей час було підготовлено понад 45 пісенних творів українських композиторів, народних пісень. Перший концерт відбувся у 1998 р. до Дня Перемоги.

Найбільшим досягненням хору є його участь у Всеукраїнському огляді народної творчості як переможця районного огляду у жовтні 2000 р. на обласній сцені.

Щорічно хоровий колектив готує концерти до народних, державних і галузевих свят. Традиційним стало відзначення Дня Перемоги, Міжнародного жіночого дня, річниці Незалежності України, Свята села Висоцька з його участю. Хор запровадив вітальні концерти до Днів медичного працівника, вчителя, працівників лісу та сільського господарства.

Колектив є постійним учасником районних оглядів художньої творчості, зокрема фестивалю «Пісні над Горинню».

Завдяки хору у Висоцьку відроджена традиція колядування. Хоровий колектив щорічно вітає жителів Висоцька, Дубровиці, навколишніх сіл, а також сусідів-білорусів із новорічними та різдвяними святами. Постійно веде пошук пісенної спадщини Висоцька, опрацьовує пісні Висоцька та популяризує їх своєю творчістю.

Помітну роль у культурному житті Висоцька протягом останніх 60-ти р. відіграло кінообслуговування. Початки його сягають 1946 р. Тоді директором Висоцької районної кінофікації був Катюха Йосип Семенович, кіномеханіком Дворецький Рафаїл Степанович. На цій царині все своє життя пропрацювали: Злобина Ганна Тимофіївна, Мусієвич Олександр Степанович, Сокол Пилип Якович, Юдко Костянтин Петрович.

З розвитком телебачення ця галузь культури у Висоцьку втратила свою популярність.

Музей

У Висоцьку також діє народний музей історії села, створений у 1986 р. Організатор музею – Яцута Григорій Васильович. Активну участь у його створенні брав генерал Війська Польського у відставці Самуїл Микитович Малько (1905-1988 рр.), уродженець с.Висоцьк. Народний музей розміщений в окре-

тому приміщенні площею 172 кв.м. Включає в себе три експозиційні підрозділи і налічує 2500 музейних предметів, з яких 1768 експонується у трьох залах площею 108 кв.м.

Цікавими є матеріали, які розповідають про життя людини в IV ст. до н.е. на території Висоцька (за археологічними дослідженнями академіка Свешнікова, здійсненими у 1963 р.). Це кремнієві наконечники для стріл і списів, шкребачки, ножоподібні пластинки, фрагменти кам'яного молотка, гончарного посуду, шиферне прясло, світлини жіночих прикрас та монетних гривень, знайдених на давньоруському городищі IX-XIII ст., розташованому у східній частині Висоцька.

Матеріали музею розповідають про визначних діячів освіти, культури, релігії, імена яких пов'язані з Висоцьком (Мелетій Смотрицький, Іван та Федора Соломарецькі, Едвард Руліковський, Вацлав Борейко). Окремою важливою групою експонатів у музеї є матеріали доби гетьманів України Богдана Хмельницького, Юрія Хмельницького, Павла Тетері.

Музей має письмові джерела, що датуються 1709 р. (Книги реєстрації шлюбів, Сповідні книги, окремі листи та документи церковні й світські). Велика колекція предметів матеріальної культури зберігається в музеї, а саме з рільництва, рибальства, гончарства, бджолярства, ткацтва. Найбільш цікавими і рідкісними є човни-довбанки, підняті з дна р.Горинь, яким вже понад

Фрагменти експозицій народного музею історії с.Висоцьк

200 років, та кросна, що використовувалися для виготовлення полотна. Серед експонатів є матеріали, що розповідають про селянські заворушення доби Северина Наливайка, Річицького бунту 1910 р. та ін. Велика частина музейних експонатів свідчить про боротьбу місцевих жителів з іноземними поневолювачами за часів Російської імперії та панської Польщі, особливо на початку ХХ ст. та в роки Другої світової війни, за незалежність України.

Є матеріали, які розкривають трагічну долю євреїв-височан, яких за один день було повністю знищено у Висоцьку 9 вересня 1942 р. (1864 чол.). Музей має у своїх фондах матеріали, що розповідають про життя височан у повоєнні роки та у роки незалежності України.

На багатих історичних матеріалах народного музею Висоцька виховується молоде покоління протягом останніх 15 років. Завдяки музею жителі села чудово знають свою історію і пишаються його тисячолітнім віком. Перша писемна згадка про це датується 1005 роком за часів древнього православ'я, бо саме в документах про створення Туровської православної єпархії (тепер м.Туров Республіки Білорусь) Висоцьк вже був відомим під назвою Височко.

За період діяльності народний музей став одним із важливих осередків культури та освіти не тільки для височан, а й для жителів навколишніх сіл Дубровицького району, і є пропагандистом ідей незалежної України.

Музей систематично поповнюється новими експонатами, у зібранні та вивченні яких беруть активну участь школярі, молодь і всі жителі Висоцька. Щорічно у музеї буває понад 1500 відвідувачів – височан та гостей Висоцька.

*Пам'ятний хрест
до 1000-ліття Висоцька.
2005 р.*

ТИСЯЧОЛІТНІЙ ВИСОЦЬК

<i>Дата</i>	<i>Події, факти, коментарі</i>
IV тис. до н.е. IX ст.	Поселення періоду гребінцево-накольчастої кераміки. Давньоруське городище на східній окраїні сучасного Висоцька. Його площа – 11га (126 x 84м). На території городища у наші дні знайдено скарб стародавніх римських монет.
1005 р.	Перша писемна згадка про Висоцьк. Прийняття християнства. Підпорядкування Туровській єпископії під назвою Височко.
1116 р.	Височко у складі Городенського удільного князівства роду князя Всеволодка Володимировича (1116-1192) (Іпатіївський літопис) та з 1183 р. у складі Дубровицького князівства (князь Гліб Юрійович).
травень 1223 р.	Участь дубровицьких удільних князів у битві на р.Калка. Князі Олександр Глібович та Андрій Глібович загинули мученицькою смертю.
1240- 1340 рр. 1340 р.	Монголо-татарське іго. Височко у складі Великого Князівства Литовського.
1476 р.	Височко у складі Дубровицької коронної волості Пінського повіту Брест-Литовського воєводства. Намісником був Тимофій Володимирович, князь Мосальський.
XIV ст.	Височко у володінні Івана Юрійовича Гольшанського, внука Семена Івановича, званого «Лютим», тестя Владислава Ягелли. Страчений 30.08.1481 р. у Києві за змову проти короля.
1496 р.	Посольство воєводи Волоського до царя Івана Грозного у Москву рухалося по річці Горинь

- через Височко (Охоронна грамота Великого Литовського князя Олександра Ягеллончика).
- Кінець XV ст.** Будівництво замку Вишгород на території давньоруського городища Юрієм Івановичем Гольшанським-Дубровицьким та його поселення в ньому.
- 1502 р.** Поразка загонів під проводом князя Юрія Івановича Гольшанського-Дубровицького у битві з татарами за Овручем на річці Уша.
- 1537 р.** Смерть князя Юрія Гольшанського-Дубровицького. Вмираючи, своєю передсмертною волею залишив він дружині до кінця життя (доки не вийде вдруге заміж) замок у Висоцьку з містом і усіма землями, з усіма бенефіціями, які до нього належать, а також двір Велюнь, дворик Струга, село Лютинськ. Заповіт був складений при свідках у висоцькому замку. Князь Юрій Гольшанський-Дубровицький похований у Києві в Пустинському монастирі Св. Миколая.
- 1538 р.** Вишоградом володіє княгиня Марія, що поселилася тут і виховувала своїх дітей: Андрія, який став литовським стольником; Марію, княгиню Курбську у майбутньому; Софію, що стала княгинею Полубенською; Анну, яка вийшла заміж за Олізара Кедрея Мильського, а потім за Сапегу; Олену, що була дружиною Воловича Богдана, князя Вишневецького; Анастасію, яка стала княгинею Заславською, і Федору, що була дружиною князя Богдана Соломарецького. На Різдво кожен мешканець Вишгорода мав давати володарю 10 кіп грошей литовських. Вишоград був портовим містечком, значним торговим центром і купецькою пристанню. Торгували деревом і збіжжям. Вишоградці були майстерними плотарями.

- 1553 р.** Смерть княгині Марії Гольшанської-Дубровицької. Вишоград переходить у володіння її синів Семена та Андрія Гольшанських-Дубровицьких.
- 1558 р.** Помирає Семен Гольшанський-Дубровицький, литовський стольник. Вишоград належить Федорі Гольшанській-Дубровицькій, яка вийшла заміж за Богдана Соломарецького, потомка Гліба Святославовича із чернігівських князів Рюриковичів. За їх володіння викорчуюються тутешні пущі, закладаються села, розширюються орні поля.
- 1569 р.** Висоцьк опиняється під владою Речі Посполитої внаслідок Люблінської унії (об'єднання Великого Литовського Князівства і Польщі).
- 1593 р.** Спустошення Висоцька та околиць загонами Северина Наливайка.
- 15 грудня 1613 р.** Коли князь Лев Миколай збирався на Сейм до Варшави від шляхти Пінського повіту, п'ять тисяч козаків під проводом Топчина і Шульжина, які називали себе полковниками на службі королівській, вдерлись у Висоцьк і розорили його.
- 1636 р.** Висоцьк відвідав князь Альбрехт Радзівіл – литовський канцлер, із дружиною. Тут вони дізнались про загрозу татарського нападу.
- 1637 р.** Смерть князя Лева Миколая Соломарецького. Висоцьк переходить у володіння його дружини княгині Регіни.
- 1639 р.** Разом із сином Яном-Владиславом княгиня Соломарецька спорудила православну церкву у Висоцьку. Ян-Владислав Соломарецький разом із Мелетієм Смотрицьким слухає лекції у німецьких університетах. Мелетій Смотрицький деякий час мешкає у Соломарецьких у Висоцьку. У межі широкого Висоцького ключа за князювання Яна-Владислава входили: Висоцьк

- (замок і містечко), Вороні, Бродець, Річиця Васильова, Лука, Удрицьк, Струга, Вікаровичі, Теребежов, Столін, Городище, Річиця Волоська, Деревня, Глінка. Мешканці відбували панщину три дні. Зберігалася грошова і натуральна рента. Князь Ян-Владислав був одружений з Анною Воловичовою.
- 1640 р.** Смерть Яна-Владислава, останнього із князів Соломарецьких.
- 1641 р.** Пожежа у Висоцьку знищила замок і домашній архів князів Дубровицьких і Соломарецьких.
- 1 лютого**
1646 р. Відбудова замку. Відбувся розподіл спадкових добр між чотирма сестрами. Так Анні Євграції з князів Соломарецьких, яка була за волинським мечником, віленським каштеляном Генриком Кашовським, дістались: місто і замок Висоцьк, село цієї ж назви, фільварок Бродець, с. Удрицьк, Річиця, село і фільварок Миляч, с. Жадень, село і фільварок Тумень із млином і ставком, села Озера, Сьлно, Клесово.
- 1649 р.** Річка Горинь стала кордоном між польськими і козацькими військами. У Висоцьку розмістився польський гарнізон.
- жовтень**
1654 р. До містечка входить багатотисячний загін російсько-українського війська.
- 1654 р.** Кримські татари руйнують до тла Висоцький замок і містечко, а всіх мешканців знищують. Каштелян Кашовський був поневолений татарами і зміг визволитися за величезний викуп.
- 1 березня**
1655 р. Висоцький замок продається Арнольду Гедройцу.
- 1664 р.** Мешканці Висоцька беруть участь у селянсько-козацькому повстанні проти польської шляхти. Висоцьк купує гетьман Запорозького Війська Павло Тетеря

- Мошківський. Заселяє людьми і робить із нього волость, на фундаменті старого замку відбудовує новий. Поселяється у Висоцьку з дружиною Оленою, донькою Богдана Хмельницького. Клопочеться перед польським Сеймом про інтернування у Висоцьк Юрія Хмельницького, гетьмана України в 1659-1663 рр.
- 1668 р.** Маєтки Висоцька Тетеря записав на заснування колегії єзуїтів у Варшаві.
- 1669 р.** Павло Тетеря ліквідує угоду з єзуїтами і продає за 60 тис. злотих Стефанові Пясочинському, який виганяє єзуїтів.
- 1671 р.** Смерть Павла Тетері в Андріанополі. Декрет трибуналу признав право спадкоємства Висоцька за єзуїтами.
- 16 листопада 1677 р.** Поховання Терези Пясочинської у Висоцьку.
- 1695 р.** Кшиштоф Завіша, воєвода мінський, автор відомих спогадів, виданих І.Бартошевичем, будучи проїздом з Бердичева до Мінська, затримався у Висоцьку.
- 1700 р.** Єжи Пясочинський остаточно зрікся своїх претензій на Висоцьк на користь єзуїтів.
- 10 березня 1710 р.** На свято Іоахіма приїхав до Висоцька пінський єпископ Кульчицький, який відправляв службу у церкві Удрицькій. До цієї церкви масово прибували віруючі, щоб поклонитися чудотворній іконі Божої Матері.
- 1742 р.** Литовський трибунал назавжди вирішив претензії спадкоємців Тетері щодо Висоцька. Містечко остаточно залишалось у володінні єзуїтів.
- 1773 р.** Висоцьк у володінні Речі Посполитої.
- 1774 р.** Власником Висоцька став Ігнацій Вигоновський, підкормій Брест-Литовського воєводства.
- 20 січня 1774 р.** Проведений перепис маєтків Висоцька його адміністратором Андрієм Терлецьким. З цього

перепису довідуємося, що замок стояв на невеликій горі над рукавом Горині. Від в'їзду у місто до замку вів міст над ровом, який оточував увесь замок. Замок складався з кількох будинків, тобто з головної резиденції і флігеля. В головній резиденції вікна були обрамовані оловом, печі викладені зеленими кахлями. Далі – кухня, холодильник, приміщення для сушіння риби, стайня і пивний бровар. Неподалік замку, над призамковим каналом, стояв католицький костел з тесаного дерева, покритий гонтою, з двома вежами, а всередині з трьома вітварями. Тут же, навпроти костелу, церква з тесаного дерева, покрита гонтою, з чотирма роговими куполами, а п'ятим, великим, посередині. В церкві було п'ять вітварів, а поруч церкви – дзвіниця. З іншого боку укріпленого валу – овочеві городи і фруктові сади. Озброєння замку становило п'ять гвинтових мушкетів, шість коротких мушкетів, два карабіни, три залізних гармати. З опису бібліотеки, залишеної єзуїтами, бачимо, що вона забезпечена була переважно теологічними книгами. Серед рукописів була книга, яка розповідала про дива Божої Матері в Удрицькій церкві. У самому містечку Висоцьку було 83 будинки, в яких проживало 83 господарі, 134 сини, 41 родич. Було 122 воли, 42 коні. У містечку проживало 7 жидів, які платили дворові так званій чинш у сумі 16 злотих. Городяни і ті, що мешкали на дворі, платили по 6 злотих з постійної луки і мусили відробляти панщину по два дні на тиждень у фільварку Бродець і 12 днів під час жнив, а допомагали їм при цьому піддані з інших міст, які належали до цього фільварку. На обלאву під час полювання повинні були

- виходити всі. Під час перепису у маєтках Висоцька записано, що в селі Підвисоччя – 40 будинків, Тумені – 25, Жадені – 20, Річиці – 15. Очевидно, у той перепис не входили боярські двори. В селі Удрицьк було 43 доми, Міляч – 25, Озерах – 45, Єльні (давнє Гнойне) – 16.
- 1778 р.** Висоцьк отримав у оренду від Вигоновського Матеуш Бутримович, який прокладав так званий Волинський тракт, насипаючи вал через котловину Прип'яті, а далі суходолом аж до Висоцька і Дубровиці.
- 1793 р.** Внаслідок другого поділу Польщі Висоцьк відійшов до Мінської губернії Пінського повіту. Після смерті Ігнація Вигоновського власником Висоцька став Павло Вигоновський, сплативши своїм братам Яну, Казимиру, Віцентію, Еліану та Юзефу відповідні кошти.
- 20 січня 1805 р.** Павло Вигоновський у Києві переписав маєток у вічне володіння Вацлаву Борейку, тодішньому маршалкові шляхти Ровенського повіту, який був в історії провінції відомою особою. Був він опікуном крайової освіти, як член освітньої комісії, і почесним наглядачем світських шкіл протягом 40 років, а також взірцевим урядовцем. Збудував палац. Прикрашає Висоцьк парк, закладений Борейком під час проживання у містечку. Він приєднав до Висоцька Підвисоччя, що стало приміською вулицею. Розселяв людей у своєму маєтку. Заснував голландську колонію, яку розмістив на землях свого маєтку і назвав Софіївкою за іменем своєї доньки з Борейків Руліковських. Виділив колоністам значну кількість луків. Голландські колоністи займалися розведенням великої рогатої худоби, коней, виробництвом сирів.

- Відомий польський вчений, освітній і культурний діяч Тадеуш Чацький (1765-1813), який працював інспектором шкіл Волинської губернії, пишався співпрацею з Борейком. Висоцьк разом із Дубровицею було приєднано до Ровенського повіту Волинської губернії. Від Вацлава Борейка перейшов Висоцьк у власність Рулікоських. Володіли вони 51 тисячею десятин орної землі, в т.ч. лісів і сінокосів 30449 десятин.
- 1858 р.** У Висоцьку налічувалося 34 селянські господарства з 132 працездатними чоловіками. Тяглових господарств – 24, піше – 1, решта – городники.
- 1861 р.** Внаслідок реформи мешканці Висоцька отримали 184 десятини орної землі та 98 десятин сіножатей.
- 1864 р.** Відкрита перша (парафіяльна) школа у Висоцьку, де 1 учитель навчав 20 дітей.
- 1865 р.** Третина мешканців Висоцька ходить на заробітки на лісорозробки. У містечку діє цегельня та млин, де працювало 5 робітників.
- 1877 р.** Зведення Свято-Успенської православної церкви.
- 1878 р.** Почало діяти однокласне училище.
- 1886 р.** Висоцьк став центром волості.
- 5 жовтня** Припинення холерної епідемії у Висоцьку.
- 1893 р.**
- 1897 р.** У Висоцьку проживало 912 чоловік.
- 1909 р.** Почало діяти двокласне училище. Висоцьк – містечко. Адміністративно Висоцьк поділявся на містечкову управу та волосне управління. До містечкової управи належав центр Висоцька, до волості – вулиці Підвисоцька, Задвур'є, Містечкова. У Висоцьку був цегельний завод, лісопильня. У центрі височіла єврейська синагога, православна церква, монополька, корчма, дільничний поліцейський пост,

- церковнопарафіяльна школа. Населення становило близько 5 тис. чоловік, з них письменних – всього 3%.
- 1905-1907 рр.** Висоцька біднота брала активну участь у боротьбі проти місцевого поміщика полковника Ісакова.
- 1909 р.** Особливо активно виступали селяни Висоцька. В сутичці з поліцією і черкесами з особистої охорони Ісакова був поранений селянин Олімпій Щур. Зафіксовано також у документах бунт у с.Річиця, що поблизу Висоцька, все проти того ж поміщика Ісакова, події якого описав Гофман у статті «Аграрні безпорядки з кривавим результатом».
- 29 травня 1910 р.** Мешканці Висоцька та Річиці (тепер Вербівка) взяли участь у земельному бунті. Напали на адміністрацію і стражників. Було вбито землеміра і поранено стражника. 61чол. було притягнуто до судової відповідальності «за збройний опір властям».У Висоцьку відбувалося 5 ярмарків на рік.
- 1914 р.** Закриття двокласного училища у зв'язку з наближенням фронту I світової війни.
- 1917 р.** У містечку працювали кілька приватних магазинів, фельдшерський пункт, аптека.
- 1918 р.** У Висоцьку організувався ревком і комнезам, до складу яких увійшли : Нагорний Андрій, Кухар Павло, Дубатовка Павло, Дубатовка Максим. Військову владу у Висоцьку очолив колишній фронтовик Степан Мусієвич. Комнезам розподілив панське майно поміж селянами-бідняками.У кінці 1918 р. у Висоцьку організовано партизанський загін у складі 32 чоловік на чолі з Нагорним Андрієм. Цей загін встановив у містечку радянську владу.

- 21 листопада 1918 р.**
20 липня 1920 р.
Висоцький загін бере участь у Дубровицькому збройному повстанні. 224 полк 25 стрілецької дивізії Червоної Армії зайняв Висоцьк. Створення Висоцького волосного та сільського ревкомів на чолі з Іваном Рожком та сільського комітету незаможних селян – голова Макаревич Іван Романович, секретар Федоренко Андрій Ісакович. Відремонтовано приміщення лікарні, відновлено роботу пошти.
- 22 серпня 1920 р.**
жовтень 1920 р.
Збори представників комнезамів Висоцької волості вирішили розділити поміщицьку землю. Польська окупація. Центр гміни Висоцьк у складі Сарненського повіту. В рахунок контрибуції білополяками було стягнуто з Висоцька 250 голів ВРХ і 200 тис. крб. Вони спалили будинки на вул. Підвисоцькій і заарештували понад 20 чол.
- 6 грудня 1922 р.**
Висоцьк – центр гміни у складі Столінського повіту Поліського воєводства. Густота населення – 23 чол. на кв.км.
- 18 березня 1921 р.**
1923 р.
Висоцьк у кордонах Польської держави. Почала діяти польська початкова школа у Висоцьку. 3 вчителі навчали 176 учнів. Мова викладання – польська.
- 1924 р.**
У Висоцьку було створено осередок КПЗБ, у який входили: Дворецький Степан, Федоренко Андрій, Іван Щур та інші. Одночасно був створений і комсомольський осередок. Першими висоцькими комсомольцями були: Маєвський Григорій, Малько Самійло, Макаревич Гнат.
- 1 травня 1926 р.**
Комуністи-підпільники Висоцька виступили проти польської влади, розкидавши листівки, вивісивши лозунги і транспаранти із закликами до боротьби проти окупації і за владу Рад.

- 1927 р.** Проведена масова акція на захист політв'язнів. У Висоцьку створюються підпільні підрайкоми КПЗБ і КСМЗБ. У жовтні відбулася районна конференція «Сельробу» за участі члена ЦК «Сельробу-лівиці», відомого письменника Кузьми Пелехатого.
- 1928 р.** Височани на виборах до польського Сейму проголосували за комуністичний список партій «Робітничо-селянська єдність» та «Сельроб-лівиця». Безуспішна поїздка селянської делегації з Висоцька до Варшави на прийом до Пілсудського з метою збереження сервітутів, земель спільного користування.
- 1931 р.** Повінь знищила озимі культури. Не вистачало хліба.
- серпень** Масові арешти комуністів-підпільників
- 1932 р.** польською охранкою. Загибель першого секретаря Висоцького підпільного райкому партії та підпільників Михайла Савончука, Івана Шура, Федора Козубовського, Дем'яна Нагорного. Земельний банк відбирає у жителів Висоцька громадські випаси.
- 1934 р.** У Висоцьку працює аптека. Збудована лазня.
- 1938 р.** Діє поштове відділення у Висоцьку. У Висоцькій гміні розташовано 9 поміщицьких маєтків. Найбільший за кількістю землі – у графа Бройль-Плятера (18188 десятин) та поміщика Хрулова (19533 десятини). Обслуговували їх 136 робітників.
- 9 вересня** Створено тимчасовий ревком. Робітничо-Селянська Гвардія, яка роззброїла осадників, провела конфіскацію поміщицьких та церковних земель, підтримувала громадський порядок.
- 1939 р.** Відбулися Народні Збори Західної Білорусії у Білостоку. Делегат від Висоцька – Малько Самуїл Микитович – виступив із декларацією про конфіскацію поміщицьких земель та

- клопотанням про приєднання Висоцька до України.
- 1940 р.** Започатковано кооперативний рух у Висоцьку. Розпочала роботу Висоцька райспоживспілка. Тимчасовий ревком був перетворений у Раду.
- 1 січня 1940 р.** Утворено артіль ім. Леніна у Висоцьку.
- лютий 1940 р.**
- 24 березня 1940 р.** Вибори у Верховну Раду УРСР. Депутатом від Висоцька обрана Килина Панасівна Хомич.
- 20 грудня 1940 р.** Відбулися вибори до Висоцької сільської та Висоцької районної рад. Відкрито школу в урочищі Софіївка (німецька колонія) для дітей колгоспників.
- весна 1941 р.** Пожежа в конюшні колгоспу ім. Шевченка. Загинуло 40 коней.
- липень 1941 р.** Окупація Висоцька німецько-фашистськими загарбниками.
- 3 липня-11 листопада 1941 р.** Евакуація колгоспної худоби і майна у Саратовську область зусиллями активу колгоспу.
- весна 1942 р.** У Висоцькому районі створена перша антифашистська організація, яку очолив дільничний міліціонер Максим Йосипович Місюра. Також створена підпільна молодіжна організація на чолі із Степаном Полуховичем, яка допомагала молоді уникнути каторжних робіт у Німеччині.
- 9 вересня 1942 р.** Німці розстріляли в урочищі Борок 1864 євреїв.
- грудень 1942 р.** У Висоцький район прибув партизанський загін Антона Петровича Бринського.

- 8 січня
1943 р.** З допомогою комсомольців-підпільників із групи Степана Полуховича народні месники розгромили німецький гарнізон у Висоцьку. Після цього вони пішли у партизанське з'єднання, очолюване секретарем підпільного обкому партії Василем Антоновичем Бегмою. Фашисти спалили дотла хутір Прасодівка.
- 14 березня
1943 р.** За рішенням підпільного обкому КП(б)У було створено Висоцький підпільний райком партії, який очолив С.М.Плужник.
- 7 січня
1944 р.** Частини 397-ї Сарненської Червонопрапорної ордену Кутузова II ст. стрілецької дивізії і партизанське з'єднання Олексія Сабурова звільнили Висоцьк від німецьких окупантів.
- 1945 р.** Почали діяти 7-річна школа, перша державна аптека, хлібопекарня.
- 19 березня
1945 р.** Організація районної лікарні у Висоцьку.
- 1947 р.** Відкрила свої двері хата-читальня у Висоцьку, осередок культури.
- 1950 р.** Було зведено нове приміщення лікарні. Три колгоспи об'єдналися в одне господарство – ім. Леніна.
- серпень
1950 р.** 7-річна школа у Висоцьку стала середньою.
- 1953 р.** Збудовано нове приміщення аптеки.
- 1954 р.** Почав роботу перший новий магазин (донедавна називався «Кулінарія»).
- 1955 р.** Було збудовано кафе «Чайна» і культмаг.
- 1956 р.** Відчинив свої двері Будинок культури.
- грудень
1958 р.** Організовано Висоцький держлісгосп.
- 1959 р.** Ліквідовано Висоцький район.
- 1960 р.** Організовано швейний цех при споживчому товаристві.

- грудень**
1960 р.
1963 р. Почав роботу сільський універмаг та магазин готового одягу і взуття.
У Висоцьку та околицях проводилися археологічні розкопки під керівництвом академіка Свешнікова. Знайдено цінні пам'ятки і скарби римських монет.
- 1969 р.**
1972 р. Збудовано нову хлібопекарню і ковбасний цех.
Утворено Висоцьку лінійно-технічну дільницю зв'язку. Самодіяльний хоровий колектив Висоцька став переможцем I Всесоюзного фестивалю художньої творчості трудящих і нагороджений дипломом II ст. та медаллю «50 років СРСР». А тріо бандуристок у складі Марії Рожко, Зої Луцько та Марії Довгомелі стали лауреатами і були нагороджені дипломом II ст. фестивалю.
- 15 липня**
1974 року Внаслідок бандитського пострілу з рушниці при виконанні службових обов'язків в 35 кв. Висоцького лісництва Висоцького лісгоспу загинув лісничий цього лісництва Яцута Іван Васильович.
- 1975 р.** Відчинила двері музична школа у Висоцьку.
Директор – Кульчицький-Гут М.Ф.
- 1977 р.** Збудовано нову триповерхову середню школу.
1979 р. Введено в експлуатацію двоповерховий універмаг Висоцького споживчого товариства.
В березні весняною повинню знесено міст на річці Вир. Три місяці височани живуть на острові.
- вересень**
1983 рр. Відкриття нової дільничної лікарні на вул. Містечковій у Висоцьку.
1984 р. Зведено адмінприміщення Висоцького лісництва і нову двоповерхову аптеку.
- 1985 р.** Масова та дитяча бібліотеки Висоцька перенесені в щойно реконструйоване приміщення на вул. Малька. Проведено

- благоустрій центральної частини Висоцька.
Посаджено соснове насадження навколо місця захоронення євреїв-височан в урочищі «Борок».
- 1986 р.** Створено Музей села Висоцьк. Проведено капітальний ремонт сільської ради.
- 1987 р.** Збудовано нове двоповерхове приміщення сільської ради. Побудовано алею Слави. Прийнято в експлуатацію двоповерхове приміщення дитячого садка на 140 місць. Завершено будівництво двох житлових будинків для лікарів. Заасфальтовано дорогу від автотраси до Висоцька.
- 1988 р.** Висоцький лісгоспзаг став переможцем серед підприємств лісового господарства СРСР (директор – Шкудор В.Д.).
- 1988 р.** Проведено капітальний ремонт будинку культури. Влаштовано освітлення 6-ти вулиць Висоцька.
- 1989 р.** Висоцька сільська рада нагороджена перехідним Червоним Прапором за перемогу у змаганнях серед сільських рад Рівненської області. Відбувся обласний семінар секретарів райвиконкомів.
- 1990 р.** Збудовано двоповерховий Будинок побуту (тепер адмінприміщення СПП «Злагода»). Заасфальтовано 4 км. вулиць Висоцька. Збудовано санітарно-побутовий комплекс на фермі Чорновірка.
- 1991 р.** Висоцький лісгоспзаг перейменовано на Висоцький держлісгосп. Побудовано сауну в лісгоспі. Побудовано 2 квартири для спеціалістів лісгоспу.
- 1992 р.** Передано в запас сільської ради 699,2 га земель, у тому числі пасовищ 357 га, ріллі – 341 га. Відбувся традиційний семінар голів сільських рад Дубровицького району Рівненської області

- та голів сільських рад Столінського району Республіки Білорусь.
- 1993 р.** Відвідання Висоцька архієпископом Рівненським і Острозьким Іринієм.
- 1993 р.** До Висоцька привезли ікону Почаївської Богоматері.
- 25-27 листопада** Хоровий колектив М.Ф.Кульчицького разом із білоруськими аматорами записав обряд
- 1993 р.** «Сватання», який пізніше транслювали на Брестському телебаченні.
- 1994 р.** Літня повінь на річці Горинь. Знищено 1540 тонн сіна, 10,5 га картоплі. Підтоплено 94 господарства височан.
- 1996 р.** Музею історії села присвоєно звання «народний».
- 27 серпня** До Висоцька привезли ікону Матері Божої
- 1998 р.** «Призренна смиренне».
- травень** Створено хоровий колектив Висоцького
- 1998 р.** Будинку культури.
- травень** Встановлення постійного понтонного мосту
- 1999 р.** через р. Горинь.
- 2002 р.** Хоровому колективу «Височко» присвоєно звання «народний».
- 2004 р.** Відвідання Висоцька єпископом Сарненським і Поліським Анатолієм.
- 2005 р.** Висоцький держлісгосп став державним підприємством «Висоцьке лісове господарство».
- осінь** Встановлення пам'ятного хреста на честь 1000-
- 2005 р.** ліття с. Висоцьк.
- 14 жовтня** Святування 1000-ліття Висоцька.
- 2005 р.** Рішенням 4 сесії Висоцької сільської ради присвоєно звання “Почесний громадянин села Висоцьк”: Камінській Марії Артемівні, Красюку Петру Харитоновичу, Шкудору Василю Дмитровичу, Шершуну Миколі Харитоновичу, Абдулліну Олександрю Рафкатовичу.

- 12 лютого
2007 р.** Злодіями-мародерами по-розбійницьки пограбовано Свято-Успенську православну церкву. Викрадено: Успенську, Почаївську, Миколаївську ікони, чашу та напрестольний хрест.
- 2 березня
2007 р.** Виконавчому директору СПП “Злагода” Гловацькій Лідії Григорівні присвоєно почесне звання “Заслужений працівник сільського господарства України”.
- січень
2009 р.** На приміщенні школи 1-3 ступеня с.Висоцьк відкрито меморіальну дошку Красюку Петру Харитоновичу (1924-2008 рр.), поету-сатирику, гумористу, члену Національної спілки письменників, учителю української мови і літератури з 1946 по 1984 рр.
- 19 вересня
2009 р.** На адмінприміщенні Висоцького держлісгоспу відкрито пам’ятну дошку Андрошуку Павлу Яковичу (1930-2002 рр.), колишньому директору підприємства, заслуженому працівнику лісового господарства України.
- 19 вересня
2009 р.** На адмінприміщенні Висоцького держлісгоспу відкрито пам’ятну дошку Яцуті Івану Васильовичу (1947-1974 рр.), лісничому цього лісництва, який загинув під час виконання службових обов’язків.

ВОНИ ЗАЛИШИЛИ ПОМІТНИЙ СЛІД В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ВИСОЦЬКА:

Борейко Вацлав. Маршалок шляхти Ровенського повіту, який був в історії провінції відомою особою. Був він опікуном крайової освіти, як член освітньої комісії, і почесним наглядачем світських шкіл протягом 40 років, а також взірцевим урядовцем. У 1805 році заснував парк, який і досі прикрашає Висоцьк. Приєднав до Висоцька Підвисоччя, що стало приміською вулицею. Розселяв людей у своєму маєтку. Заснував голландську колонію, яку розмістив на землях свого маєтку і назвав Софіївкою за іменем своєї доньки з Борейків Рулікоських. Виділив колоністам значну кількість луків.

Бруцький Микола Адамович. Тракторист-машиніст Висоцького лісництва, заслужений працівник промисловості України.

Бруцький Олександр Костянтинович (1918-2009 рр.). Учасник Великої Вітчизняної війни з 1941-1945 рр. Нагороджений бойовими нагородами: двома орденами Червоної Зірки, двома орденами Велика Вітчизняна війна II ступеня, орденом «За мужність» III ступеня, медалями: «За взяття Кенігсберга», «За бойові заслуги» та вісьмома іншими нагородами.

Вабищевич Михайло Олександрович (23.03.1959). Воїн-інтернаціоналіст (Афганістан 1980-1982 рр., Угорщина, Німеччина), лейтенант запасу. Нагороджений бойовою медаллю “За отвагу” в 1981 р. та 2 медалями інших держав, ліквідатор аварії на Чорнобильській АЕС 2 категорії. Освіта – Оренбурзька школа прапорщиків (1979 р.). Ветеран прикордонних військ України

Вигорський Микола Михайлович (16.02.1925-17.12.1997 рр.). Відомий

громадський діяч Висоцька. Народився в с.Демидівка Жмеринського району Вінницької області в родині коваля. У 1950 р. був направлений у Висоцьк головним редактором газети “Зоря” машино-тракторної станції. Потім завідувачим загальним відділом Висоцького райкому компартії України. З 1959 р. – секретар парткому колгоспу. З 1979 по 1982 рр. – голова виконкому Висоцької сільської ради. Учасник Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. Нагороджений бойовим орденом Вітчизняної війни 1 ступеня та багатьма медалями.

Ганько Любов Лукашівна. Доярка колгоспу ім.Леніна нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора у 1975 р.

Герасимович Галина Терентіївна. Закрійник швейного цеху Висоцького Будинку побуту. Кавалер ордена Трудової Слави III ст.

Главацька Раїса Олександрівна. Ланкова колгоспу ім. Леніна. Нагороджена медаллю «За трудову відзнаку» у 1973 р., а у 1976 р. – орденом «Знак Пошани».

Гловацька Євгенія Іванівна. Депутат Рівненської обласної ради десять скликань підряд. Через це односельці жартома називають її «Женя-депутатка». Доярка колгоспу ім. Леніна. Нагороджена за свою невтомну працю орденом Трудової Слави III ст. у 1972 р. У 1986 р. – другим орденом Трудової Слави II ст.

Гловацька Лідія Григорівна (1962 р.н.). Виконавчий директор СПП “Злагода”, заслужений працівник сільського

господарства України з 2007 року. Народилася в с.Хилін Висоцької сільської ради в сім'ї селян. Все своє життя і працю пов'язала з Висоцьком. Розпочала трудовий шлях з доярки у 1979 році. З 1992 р. – завідувача фермою. З 1997 р. – керуюча першим відділенням господарства. З 2000 р. – заступник ерівника з тваринництва. З 2006 р. – виконавчий директор СПП “Злагода”.

Гольшанська-Дубровицька Іулянія.

Свята Іулянія жила в першій чверті XVI ст. Її батько, князь Юрій Дубровицький-Гольшанський, був одним із благодійників Києво-Печерської лаври. Праведна діва померла на 16 році життя. Тіло її, поховане в Києво-Печерській лаврі поблизу Великої церкви, стало нетлінним при архімандриті Єлісеї Плетенецькому (1599-1624). Святі моці згоріли під час пожежі у Великій церкві Києво-Печерської лаври у 1718 році, а останки були перекладені в раку і поставлені у ближніх печерах. Архімандрит Петро Могила (у майбутньому митрополит Київський), якому свята з'явилася у сні і говорила про малу увагу до її останків, звелів влаштувати нову раку. На гробниці святої тоді був зроблений напис: «По воле Творца неба и земли живет по всея лета Юлиания, помощница и великая в Небе заступница. Здесь кости – врачество против всех страданий... Райския селения собой украшаешь, Юлиания, как цветок прекрасный...»

Гольшанський-Дубровицький Юрій. Юрій першим почав писатися князем Гольшанським-Дубровицьким. За час його правління Висоцьк й околиці розвиваються. Села стали осілими, а селяни видирали в лісу землі під поля. Непродуктивний досі Висоцьк розрісся і став досить великим поселенням. Юрій, якому сподобалась ця місцевість, побудував тут замок

і оселився в ньому. Назвав цей замок Вишгородом. Князь був хоробрим лицарем й успішно відбивав напади татар на свої замки. Князь Юрій Гольшанський-Дубровицький похований у Києві в Пустинському монастирі.

Грицюк Василь Васильович. Тракторист колгоспу ім. Леніна с.Висоцьк. Нагороджений медаллю «За трудову відзнаку» у 1971 р. і орденом Трудової Слави III ст. у 1975 р.

Дахно Катерина Опанасівна. Майстер лісових культур Висоцького лісництва, нагороджена медаллю «За трудову доблесть».

Деревенко Василь Дмитрович (1948 р.н.). Відомий громадський діяч Дубровиччини. Заступник голови Дубровицької райдержадміністрації. Міський голова м.Дубровиця. Самодіяльний художник.

Деревенко Сергій Федорович (1921 р.н.). Учасник Великої Вітчизняної війни 1944-1945 рр. Нагороджений орденом Червоної Зірки, орденом «Велика Вітчизняна війна» II ступеня, орденом «За мужність» III ступеня, медаллю «За відвагу».

Дворецький Григорій Антонович (1917-2008 рр.). Ветеринарний фельдшер Висоцької дільничної лікарні. Член КПЗБ з 1934 р. Відсидів 4 роки польської в'язниці, учасник Великої Вітчизняної війни з 1941-1945 рр. Нагороджений 9 урядовими нагородами.

Дворецький Євген Антонович (1914-1995 рр.). Заступник командира партизанської бригади особливого призначення. Директор Висоцького маслозаводу. Секретар Висоцького райвиконкому. Керуючий Висоцькою районною філією Держбанку СРСР. Керуючий філією банку

снт Степань. Нагороджений орденом Червоної Зірки та п'ятнадцятьма медалями.

Дворецький Степан Павлович. Секретар Висоцького підпільного райкому Компартії Західної Білорусії. Загинув від польської дифензиви 1932 р.

Камінська Марія Артемівна (1913 р.н.). Заслужений вчитель України (1956р.). Працювала у Висоцькій середній школі понад 20 років.

Катюха Йосип Семенович (1922 р.н.). Завідуючий відділом кінофікації Висоцького району, учасник Великої Вітчизняної війни з 1942-1945 рр. Нагороджений бойовими нагородами орденом Слави III ступеня, орденом «Велика Вітчизняна війна» II ступеня, орденом «За мужність» III ступеня.

Ковальчук Олена Семенівна (1937-2005 рр.). Доярка колгоспу ім. Леніна с.Висоцьк. Нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора у 1976 р., орденом «Знак Пошани» у 1986 р.

Козубовський Іван Никоневич (1908-1987 рр.). Комуніст, член підпільної організації КПЗБ в м.Висоцьк (1926-1938 рр.). Продавець Висоцького споживчого товариства з 1946 по 1980 рр.

Конончук Ніна Григорівна. Ланкова колгоспу ім.Леніна с.Висоцьк. Нагороджена медаллю «За трудову доблесть» у 1976 р.

Костюк Володимир Кіндратович (1955 р.н.). Кандидат ветеринарних наук, доцент, заступник декана факультету здоров'я продуктивних тварин Національного аграрного університету України.

Костюк Лідія Степанівна. Ланкова колгоспу ім.Леніна с.Висоцьк. Нагороджена медаллю «За трудову доблесть» у 1977 р.

Красюк Клавдія Петрівна (1948 р.н.). Вчитель фізики, астрономії, інформатики загальноосвітньої I-III ступенів школи с.Висоцьк. Закінчила Рівненський ДПІ у 1971 році. Все своє життя присвятила школі, була делегатом з'їзду вчителів України, має більш як п'ятдесят друкованих праць в науково-освітніх виданнях. Носить звання вчитель-методист. Самодіяльний поет. Друкувалася в альманасі «На крилах слова» 2005 р.

Красюк Петро Харитонович. Народився 1 січня 1924 р. у с.Трахтемирів Канівського району Черкаської області. Поет-сатирик і гуморист, член Національної спілки письменників України з 1965 р. З 1946 р. (після закінчення Переяслав-Хмельницького училища) до 1984 р. працював учителем Висоцької СШ. Автор дев'ятнадцяти збірок сатири і гумору, в т. ч. вибраних творів у двох томах. Лауреат літературних премій ім. Валер'яна Поліщука (1983), ім. Микити Годованця (1988) та Нобельської премії – премії Першого Всеукраїнського фестивалю гумору (2003). Нагороджений медалями: «Ветеран праці» (1984), «Захиснику Вітчизни» (1999).

Креденсир Гордій Кирилович (1922-1984 рр.). Учасник Великої Вітчизняної війни, бригадир будівельної бригади, завгосп, завфермою, заступник голови правління колгоспу ім.Леніна, голова правління колгоспу «Ленінець» Дубровицького

району. Нагороджений: орденом Жовтневої Революції, орденом Трудового Червоного Прапора, 11 медалями.

Креденсир Марія Гаврилівна. Доярка колгоспу ім.Леніна с.Висоцьк. Нагороджена орденом «Знак Пошани».

Креденсир Федір Кирилович (1927-1983 рр.). Шофер колгоспу ім.Леніна с.Висоцьк. Нагороджений медаллю «За трудову відзнаку».

Кульчицький-Гут Микола Федорович. Відомий у нас самодіяльний композитор і багаторічний керівник місцевих самодіяльних колективів. Народився в 1941 р. Любов до музики зародилася ще у дитинстві і привела його у духовий оркестр. У 1959 р. закінчив Висоцьку школу, побував на Донбасі, де оволодів спеціальністю слюсаря-сантехніка, а у вільні години займався в художній самодіяльності. Через рік повернувся в рідне село, працював у сільській раді і продовжував заняття в духовому оркестрі. Співав сольні пісні зі сцени сільського клубу. У 1962 р. вступає до Львівського державного музичного училища, яке успішно закінчив 1966 р., отримавши кваліфікацію диригента хору, викладача співу та сольфеджіо. З 1975 р. очолював музичну школу у с.Висоцьк. Був керівником хору при Висоцькому Будинку культури, керував академічним хором при районному Будинку культури. На Республіканському огляді колективів художньої самодіяльності на честь 100-річчя від дня народження В.І.Леніна був удостоєний срібної медалі і диплома II-го ступеня. У 1975 р. хоровий колектив під керуванням Миколи Кульчицького став переможцем фестивалю сільської художньої творчості з нагоди 30-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні. У середині 80-х років з ініціативи працівників бібліотеки Висоцька був створений ветеранський хоровий колектив під його керівництвом. Помер у 1995 р.

Кухарець Євген Іванович. Художній керівник Черкаського народного хору, заслужений діяч мистецтв України, народний артист України. Працював у Висоцьку у 1963р.

Лагун Валентина Іванівна (1937 р.н.). Касир ощадкаси № 6395/09 с.Висоцьк. Нагороджена медаллю «За трудову доблесть» у 1981 р.

Левін Мовша Шлемович (1905-1978 рр.). Секретар підпільної єврейської парторганізації КПЗБ у Висоцьку з 1926 року. Відсидів 6 років тюрми за Польщі. Член Висоцького волосного тимчасового революційного комітету в 1939 р. Учасник Великої Вітчизняної війни з 1941 по 1945 рр. Завідуючий відділом соціального забезпечення Висоцького району.

Лукашевич Февронія Семенівна. Ланкова колгоспу ім.Леніна. Нагороджена медаллю «За трудову доблесть» і орденом Трудового Червоного Прапора (1972 р.).

Майба Антоніна Миколаївна. Ветеран педагогічної праці. Указом Президії Верховної Ради СРСР 26 квітня 1976 р. за досягнуті успіхи нагороджена орденом «Знак Пошани», а 27 вересня 1979 р. – Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР за агітаційно-масову роботу з молоддю.

Майба Іван Степанович. Ветеран педагогічної праці. Народився у 1933 р. Працював учителем з 1956 р. З серпня 1968 р. по 1996 р. – директор Висоцької середньої школи. За роки його директорства було збудовано нову триповерхову школу. Дякуючи його титанічним зусиллям та допомозі колгоспу, лісгоспу, всій сільській громаді, 1 вересня 1977 р. відбулося її урочисте відкриття. Це дало змогу налагодити навчальний процес згідно з сучасними вимогами. Багато років керував духовим оркестром с.Висоцьк. Неодноразово обирався депутатом Висоцької сільської ради.

Макаревич Іван Романович. Перший голова Висоцької сільської ради 1940 р.. Народився у 1891 р. Очолив громаду після визволення Висоцька від німецько-фашистських загарбників.

Макаревич Олександр Кузьмич. Головний лікар Висоцької дільничної лікарні у 1971-1987 рр. Народився у 1937 р. За час його роботи на посаді головного лікаря у грудні 1979 р. було розпочато і завершено у вересні 1983 р. будівництво лікарняного містечка на 100 ліжок з двома лікувальними та двома господарськими корпусами та амбулаторією на 150 відвідувачів у день. Закладено парк площею понад 5 га. Лікарню оснащено новітньою медичною технікою. Нагороджений значком «Відмінник охорони здоров'я СРСР».

Малимон Тетяна Кирилівна (1947 р.н.). Працівник закладів торгівлі Висоцького споживчого товариства. Нагороджена медаллю «За трудову відзнаку».

Малько Лука Степанович (1899-1977 рр.). Член КПЗБ, секретар підпільної організації у Висоцьку. Відбув 10 років ув'язнення в Картуз-Березі. Перший голова колгоспу 1940 р., учасник евакуації колгоспу 1941 р. Учасник Великої Вітчизняної війни з 1941-1945 рр. Голова колгоспу з 1945-1953 рр. Голова сільської ради з 1953-1959 рр.

Малько Марія Гаврилівна (1937 р.н.). Директор Висоцького Будинку культури. 43 роки віддала творчій праці у с.Висоцьк. Закінчила Львівський культурно-освітній технікум. Працювала інструктором-методистом клубної роботи у Висоцькому районному БК з 1957 р. по 1962 р. З 1962 р. по 2000 р. займала посаду директора сільського БК. Завдяки її організаторським здібностям, вмінню працювати з молоддю, обдарованими височанами, спільній роботі всіх закладів культури художня народна творчість набула великої популярності. У 1971 р. була нагороджена орденом «Знак Пошани». Обиралася депутатом сільської ради десяти скликань.

Малько Олена Микитівна (1917-1997 рр.). Секретар Висоцької сільської ради із серпня 1963 р. На цій посаді вона працювала до 1984 р. Народилася у с.Висоцьк у селянській родині. Навчалася у Львівській вищій партійній школі. Почала свій трудовий шлях у довоєнному колгоспі після закінчення Сарненського зооветтехнікуму. Після Великої Вітчизняної війни була завідуючою організаційним відділом

Висоцького райвиконкому. Коли ліквідували Висоцький район, була обрана секретарем сільської ради. Активний громадський діяч Висоцька. Здобула незаперечний авторитет серед односельчан.

Малько Самуїл Микитович (1905-1988 рр.). Депутат Народних Зборів Західної Білорусії в 1939 р. від Висоцька. Народився в с.Висоцьк. Відомий політичний і військовий діяч Польщі, генерал Війська Польського. Заступник голови Висоцького райвиконкому у 1940 р. Завдяки йому Висоцьк і навколишні села було приєднано до Української РСР у 1940 р.

Масєвський Григорій Андрійович (1904-1987 рр.). Активний політичний діяч. Був засуджений на чотири роки тюремного ув'язнення за часів панської Польщі як член КПЗУ. Зав.відділом Висоцького райвиконкому. Голова правління колгоспу ім.Леніна. Голова Висоцької сільської ради з березня 1959 р. по травень 1965 р. Голова профкому лісгоспу. За його керівництва було покладено бруківку на вулиці Шевченка та благоустроєно центральну частину села.

Мосійчук Григорій Володимирович. Тракторист колгоспу ім. Леніна с.Висоцьк. Нагороджений медаллю «За трудову відзнаку» у 1973 р.

Нагорний Ілля Федорович. Активний учасник партизанського руху на Рівненщині 1941-1945 рр. Командир першого взводу першої роти другої патризанської бригади Каплуна Степана павловича, з'єднання Героя Радянського Союзу полковника Бринського А.П. Нагороджений двома бойовими орденами Вітчизняної війни.

Нагорна Парасковія Опанасівна. Доярка колгоспу ім.Леніна с.Висоцьк. У 1975 р. нагороджена орденом «Знак Пошани».

Нагорна Степанида Мусіївна. Ланкова колгоспу ім.Леніна с.Висоцьк. Нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора.

Опанович Гаврило Тодорович. Тваринник колгоспу ім.Леніна с.Висоцьк. У 1973р. нагороджений медаллю «За трудову відзнаку».

Ососкало Олексій Кирилович (1913-20.04.1947). Учасник партизанського руху на Рівненщині. Нагороджений орденом Леніна. Проживав у Висоцьку в 1947 р. Завідуючий райвідділом уповмінзагу України.

Перегійняк Григорій (Коробка). Перший сотенний УПА. Загинув у 1943 р. на хуторі Гончариха в сутичці з німцями. Похоронений у братській могилі в урочищі Деревок (Дубовий ліс).

Петровський Микола Йосипович. Голова правління колгоспу ім. Леніна с.Висоцьк. Нагороджений медаллю «За трудову доблесть».

Приходько Адам Пантелеймонович (1922-2004 рр.). Учасник Великої Вітчизняної війни, нагороджений бойовими

орденами Слави III ступеня, орденом «Велика Вітчизняна війна» II ступеня, орденом «За мужність» III ступеня, медаллю «За відвагу» та дев'ятьма іншими нагородами.

Полховський Федір Данилович. Бригадир рільничої бригади колгоспу ім.Леніна с.Висоцьк. Нагороджений орденом «Знак Пошани» у 1972 р.

Руліковський Едвард. Дослідник історії Висоцька. Автор Історичної довідки про містечко Висоцьк (Словник географічного Королівства Польського та інших країв слов'янських), виданої у Варшаві в 1895 р. Був у Висоцьку в 1927 р.

Рожко Георгій Тихонович. Бригадир рільничої бригади колгоспу ім.Леніна с.Висоцьк. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора у 1977 р. Учасник ВДНГ СРСР 1979 року, нагороджений срібною медаллю «За досягнення успіхів у розвитку народного господарства СРСР».

Савич Ганна Кирилівна. Телятниця колгоспу ім. Леніна с.Висоцьк. Нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора.

Сидорчук Гаврило Никифорович (1924 р.н.). Активний учасник партизанського руху на Рівненщині в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. Голова Висоцької сільської ради з травня 1965 р. по 1973 р. За його керівництва побудовано універмаг, магазини на Чорновірці та у с.Вербівка, водопровід на вул. Містечковій, Б.Хмельницького. Голова правління Висоцького споживчого товариства. Був делегатом Республіканського з'їзду кооперації в Києві у 1980 р.

Сидорчук Тетяна Олімпіївна. Доярка колгоспу ім. Леніна с.Висоцьк. Нагороджена медаллю «За трудову доблесть».

Сидорчук Устина Тихонівна (1896 р.н.). Перший депутат Ровенської обласної ради в 1940 р.

Смірнов Михайло Степанович (1916-1987 рр.). Шофер Висоцького споживчого товариства. Нагороджений орденом Трудової Слави III ст. у 1974 р.

Смотрицький Мелетій. Архієпископ. Відомий письменник, славетний проповідник, автор «Слов'янської граматики». Проживав у Висоцьку в 1600 р. у князів Соломарецьких.

Сокол Петро Якович. Працівник Висоцького відділення зв'язку, яке підпорядковувалося Дубровицькому райвузлу зв'язку. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

Скрипникова Ганна Єгорівна (1914-2004 рр.). Відомий політичний та громадський діяч Висоцька. Учасниця Великої Вітчизняної війни, нагороджена двома орденами «Знак Пошани» та дев'ятьма медалями.

Соколовська (Сидорчук) Уляна Семенівна (1943-1998 рр.). Депутат Верховної Ради України в 1986-1994 рр. від Дубровицького та Зарічненського районів. Народилася у с.Висоцьк. Працювати почала в 1957 р. у колгоспі ім.Леніна Висоцького району дояркою. У 1959-1963 рр. навчалася у Кременецькому сільськогосподарському технікумі. По закінченні працювала обліковцем, завфермою, зоотехніком колгоспу ім.Леніна с.Висоцьк. З 1968 р. – головний зоотехнік колгоспу «Світанок» Дубровицького району. 1976 р. закінчила ВПШ при ЦК КПРС. У 1975 р. по 1983 р. – другий секретар РК КПУ м.Дубровиця. З вересня 1983 р. – перший секретар Зарічненського РК КПУ. З 1986 р. по 1994 р. була депутатом Верховної Ради України по Дубровицькому виборчому округу №337. Нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора, орденом «Знак Пошани», двома медалями.

Соломарецька Регіна. Княгиня Висоцька і Дубровицька із роду чернігівських князів Рюриковичів. Проживала у Висоцьку. 1639 р. разом із сином Яном-Владиславом спорудила православу церкву у Висоцьку.

Соломарецький Ян-Владислав. Князь Висоцький і Дубровицький. Змолоду поїхав за кордон, де з відомим Мелетієм Смотрицьким слухав лекції в німецьких університетах. 1639 р. разом із матір'ю Регіною Соломарецькою спорудили православу церкву у Висоцьку.

Стельмах Михайло Панасович. Член Спілки письменників України. Відвідав Висоцьк 5-6 червня 1961 року.

Степанюк Петро Наумович. Самодіяльний композитор. Прославив Висоцьк своєю натхненною творчою працею. Завідуючий відділом культури та директор Висоцького Будинку культури. 1956 р. з його ініціативи було запроваджено щорічні фестивалі народної творчості у Висоцькому районі.

Тетеря Павло. Гетьман Правобережної України (1663-1665). Походив із овруцької шляхти. Одружився з дочкою Б.Хмельницького і став одним із найближчих його соратників. Був Переяславським полковником. Власник Висоцька з 1664 р. Опустілий від часу нападу татар Висоцьк Павло Тетеря заселив людьми і зробив із нього волость, на фундаменті старого замку відбудував новий. У 1668 р. маєтки Висоцька Тетеря записав на заснування колегії єзуїтів у Варшаві. Уклавши з ними угоду, що, доки він житиме, вони платитимуть йому щорічно вісім тисяч золотих. Але несподівано Тетеря у тому ж таки році ліквідує свою домовленість із єзуїтами і продає Висоцьк за шістдесят тисяч злотих Стефанові Пясочинському.

Хомич Килина Панасівна. Перший депутат Верховної Ради УРСР в 1940 р. Уродженка с.Пузня (тепер с.Партизанське). Проживала у с.Висоцьк.

Циганенко Микола Сергійович.
Комбайнер колгоспу ім. Леніна с. Висоцьк.
Нагороджений орденом Трудової Слави
III ст. у 1977 р.

Чорновіл В'ячеслав Максимович.
Герой України. Народний депутат Украї-
ни. 23 жовтня 1965 року відвідав Висоцьк.
Гостював у Петра Харитоновича Красюка.

Шамраєнко Григорій Никифорович.
Начальник відділення зв'язку с.Висоцьк. За
більш як 40-річну працю у галузі зв'язку на-
городжений орденом Трудового Червоного
Прапора. Учасник Великої Вітчизняної війни.

Шершун Микола Харитонович (1951 р.н.).
Народився в с. Злазне Костопільського району
Рівненської області. 2002-2006 рр. – народний
депутат України. 3 травня 2006 р. – голова
Рівненської регіональної організації Народної Партії. 3 січня
2004 р. – голова Рівненської обласної організації Товариства лісів-
ників України. Кандидат економічних наук. Заслужений праців-
ник сільського господарства України (1992 р.). Нагороджений
Орденом “За заслуги” III ст., почесною грамотою Президії ВР
УРСР (1988 р.), почесною грамотою КМ України (2001 р.).

**Шкудор Василь Дмитрович (1953-
2009 рр.).** Директор Висоцького лісгоспзагу.
За його керівництва у 1988 р. колектив ЛГЗ
став переможцем серед підприємств лісо-
вого господарства СРСР. Було реконстру-
йовано центральну садибу держлісгоспу
(контору, квартири, консервний та дерево-
обробний цехи, теплицю, майстерню). За-
служений працівник лісового господарства
України.

Щур Марія Семенівна. Доярка колгоспу ім.Леніна с.Висоцьк. Нагороджена у 1973 р. медаллю «За трудову доблесть».

Юдко Василь Гнатович. Дояр колгоспу ім.Леніна с.Висоцьк. Нагороджений медаллю «За трудову відзнаку».

Якубович Федір Федорович (1947 р.н.). Голова правління колгоспу ім.Леніна в 1979-1992 рр. Спеціаліст із академічною інженерною освітою, вмілий керівник зумів піднести господарство до вершин економічного розвитку. За його керівництва було проведено капітальні ремонти та реконструкцію всіх чотирьох ферм, збудовано вісім тваринницьких приміщень, що дало змогу збільшити поголів'я худоби до 3 тис.голів. Надої молока досягли більш як 3 тис.кг на корову. Валовий збір зернових становив 2 тис.тонн. За структурою виробництва та економічною міцністю господарство займало постійне місце у першій п'ятірці колективних сільськогосподарських підприємств Дубровицького району. Особливо значним було соціально-культурне будівництво в с. Висоцьк, Вербівка, а саме: дороги, магазини, клуби, житлове будівництво. Удостоєний звання «Заслужений працівник сільського господарства України».

Янковський Михайло Якович. Голова правління колгоспу ім.Леніна с.Висоцьк з 1991 р. Кавалер ордена «Знак Пошани».

Ярмолюк Микола Петрович. Тракторист колгоспу ім. Леніна с. Висоцьк. Нагороджений медаллю «За трудову відзнаку» у 1976 р.

Яцута Григорій Васильович (1955 р.н.). Сільський голова Висоцької сільської ради п'яти скликань (з 1982 р. по 2006 рр.). Нагороджений Грамотою Верховної Ради України 2004 р. за заслуги перед українським народом.

Післяслово

У кожної людини, звичайно, є такий куточок, де маленька грудка землі і вузьенька споришева стежина промовляють до неї голосами предків, де минуле здається близьким і надто дорогим серцю. Для нас, авторів, і, щиро сподіваємося, для наших читачів таким куточком є рідне село, про історію якого ви дізналися зі сторінок цієї книги. Розрахована вона на учнів та вчителів, студентів, краєзнавців та всіх, хто цікавиться історією України і кому небайдужа доля рідного краю. Книга підготовлена до друку з нагоди 1000-ліття Висоцька. Таким древнім віком може пишатися лише до десятка населених пунктів Західної України. Із сивої давнини бере свій початок цей мальовничий куточок Полісся, що славиться голубизною річок, тихими плесами дзеркальних ставків та озер, таємничими сосновими борами, крилатими велетнями-дубами і срібним блиском струнких беріз, багатством тваринного світу і розмаїттям птаства. І ніколи Висоцьк не стояв осторонь. Усі події і процеси, що відбувалися в Україні, відгукнулися й у нашому селі. Є в його минулому і трагічні, і героїчні сторінки. Можливо, колись на скрижальх історії з'являться і наші імена...

Використана література:

Гречило А., Терлецький Ю. Герби та прапори міст і сіл Рівненської області. – Київ. Львів. Рівне. 2002 р.

Іпатіївський літопис.

Історія міст і сіл УРСР: Ровенська область. – Київ. 1973 р.

Киево-Печерський Патерик редакції Києво-Печерського архімандрита Йосипа Тризни.

Книга реєстрації шлюбів Свято-Успенської церкви с. Висоцьк (1895-1910 рр.)

Матеріали музею історії села.

Опис Свято-Успенської церкви с. Висоцьк з майном і угіддями, до неї належними. 1870 р.

Красюк Петро. Вибрані твори. Том другий. – Рівне: Волинські обереги, 2003. – 456 с.

Руліковський Едвард. Історична довідка про містечко Висоцьк. Із Словника географічного Королівства Польського та інших країв слов'янських. – Варшава. 1895 р.

Смотрицький М. Плач східної Церкви.

Сповідна книга Свято-Успенської церкви с.Висоцьк (1843-1912 рр.)

Творение старого старца нашего Кирилла, епископа Туровского съ предварительным очерком истории Турова и Туровской іепархии до XIII века. – Киев. 1880 г.

Теодорович Н.И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. – Почаев.1889 г.

Фіалкова Гітл. Єврейська книга пам'яті (Висоцьк) “Висоцьк Ізкар”, 1963 р.

З м і с т

Дорогі земляки!	3
Символіка Висоцька.....	5
Гімн Висоцька.....	6
Висоцька сільська рада	8
<i>Е.Руліковський.</i> Історична довідка про містечко Висоцьк.....	21
Під владою російського двоголового орла.....	39
Натхненні революцією.....	42
Знову під Польщею	44
Радісний вересень	52
Війна. Евакуація	57
Повоєнна відбудова	115
Висоцьк в установах	119
Духовність. Освіта. Культура	159
Тисячолітній Висоцьк	197
Вони залишили помітний слід в історії розвитку Висоцька	214
Післяслово.....	230
Використана література	230

Науково-популярне видання

**ВИСОЦЬК:
ІЗ ГЛИБИНИ ВІКІВ ДО СЬОГОДЕННЯ**

Видання 3-є, доповнене

Упорядники та редактори видання:

Григорій Яцута,
Наталія Рожко,
Анатолій Розанович.

Коректор
Любов Дейнека
Технічний редактор
Віталій Власюк

Підписано до друку 31.08.2018 р. Формат 60x84 1/16.
Папір офсет. Гарнітура «Times New Roman». Друк офсет.
Ум. друк. арк. 13,48. Наклад 200 пр. Зам. 65.

Видавництво «Волинські обереги».
33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97.
e-mail: oberegi97@ukr.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 270 від 07.12.2000 р.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».